

บทที่ 2

ดิช นัท ฮันท์ กับปัจจัยในการสร้างสรรค์วรรณกรรม

การที่แนวคิดและแนวปฏิบัติในระบบความเชื่อจะปรากฏในวรรณกรรมได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับบรรยากาศทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบริบททางสังคมอื่น ๆ ที่นักเขียนอาศัยหรือมีรากเหง้าแห่งวิถีชีวิตของตน ณ ที่แห่งนั้น จนกระทั่งในที่สุดนักเขียนได้นำเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ตนเชื่อถือออกมาด้วยวิธีการแสดงออกทางวรรณกรรม

แม้ในการศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมจะมุ่งประเด็นไปที่การศึกษาความเหมาะสมสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ ได้แก่ รูปแบบ โครงเรื่อง การสร้างตัวละคร ฉากและบรรยากาศ การใช้ภาษา เป็นต้น แต่การศึกษาชีวประวัติและบริบททางสังคมที่เกิดขึ้นกับนักเขียนก็ยังคงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะหากผู้อ่านเป็นผู้ที่อยู่ในสภาพสังคมและเวลาที่ต่างไปจากภูมิหลังทางความคิดของนักเขียนและไม่มีพื้นความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนานิกายเซนอยู่เลยแล้ว การศึกษาและวิเคราะห์ผลงานชิ้นนั้นในแนวลึกย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง เพราะผู้อ่านผู้นั้นจะสามารถเข้าใจสารจากวรรณกรรมได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น งานเขียนประเภทสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการ (Fiction) ของ ดิช นัท ฮันท์ นั้น ส่วนมากเป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ สถานที่ วัฒนธรรมของประเทศเวียดนาม และภูมิหลังของตัวละครซึ่งเป็นชาวเวียดนาม ดังนั้นผู้วิจัยจึงแบ่งขั้นตอนในการศึกษาปัจจัยในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเป็น 3 ส่วน คือ ธรรมเนียมแห่งเซน ชีวประวัติโดยสังเขป และพุทธศาสนานิกายเซนในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์

2.1 ธรรมเนียมแห่งเซน

นิกายเซนเป็นผลผลิตจากการผสมผสานกันระหว่างลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนาพัฒนามาจากอารยธรรมของชาวอินเดียซึ่งแตกต่างจากจีนอย่างมาก แต่ด้วยหลักปรัชญาที่ลึกซึ้งของพุทธศาสนา จึงทำให้บรรดาปราชญ์ของจีนหันมาศึกษาหลักปรัชญาพุทธกันมาก ความสนใจศึกษาพระธรรมในเชิงปริยัติในระชะนั้นเป็นที่แพร่หลายมากจนกระทั่งดูเหมือนจะละเลยแก่นพุทธธรรมแท้จริงซึ่งมุ่งสู่ผลในเชิงปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ผลจากบริบททางสังคมดังกล่าวเป็นแรงผลักดันให้เกิดการแสวงหาทางจิตวิญญาณใหม่โดยการผสมผสานแนวคิดและแนวปฏิบัติระหว่างลัทธิศาสนาทั้งสามแล้วเกิดเป็นพุทธศาสนานิกายเซน เซนเป็นความ

พยายามที่จะปลูกให้ผู้คนหันมามองย้อนดูความจริงแท้ภายในตนเองด้วยการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ผู้คนตระหนักว่าการตกเถียงในเชิงปรัชญาใด ๆ ตามหลักตรรกวิทยาก็ไม่อาจทำให้ผู้สนทนาบรรลุธรรมได้เพราะนั่น ไม่ใช่ทางที่จะทำให้เรามีประสบการณ์ทางธรรมได้อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนานิกายเซนเริ่มต้นในจีนช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 โดยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมาผสมผสานกับลัทธิขงจื้อ และเต๋า ต่อมาเมื่อพุทธศาสนานิกายเซนเผยแผ่เข้าไปในประเทศญี่ปุ่นและได้พัฒนาไปอย่างมั่นคงจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ปรัชญาความคิดของเต๋าและเซนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปะแขนงต่าง ๆ ของญี่ปุ่น¹ ฮาคุโจ อาจารย์เซนท่านหนึ่งได้กล่าวว่า เราอาจไม่สามารถกล่าวได้อย่างหนักแน่นอีกต่อไปว่านิกายเซนจัดอยู่ในฝ่ายมหายาน เพราะมันเป็นผลจากการรวมหลักของทั้งมหายานและเถรวาทเข้าด้วยกัน เพื่อผลสู่การบรรลุธรรมตามทัศนะในแบบของเซนเอง สิ่งนี้ทำให้นิกายเซนมีลักษณะความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังที่ ดร. ชูตูกิ ผู้รู้ในเรื่องปรัชญาพุทธและเซนชาวญี่ปุ่นกล่าวว่า

“According to Hyakujo, the Zen monasteries were to be neither Hinayanistic nor Mahayanistic, but they were to unite the disciplinary methods of both schools in a new and original manner, best suited to the realization of the Zen ideals, as they were conceived by the mesters of the earlier days.”²

ลักษณะของลัทธิขงจื้อที่ปรากฏในเซนก็คือ ระเบียบแบบแผนพิธีกรรมอันเข้มงวดในอารามของนิกายเซนซึ่งจะเป็นสิ่งที่จะเป็นสำหรับพระภิกษุบวชใหม่เท่านั้น แต่เมื่อพระเซนที่เข้าถึงปรัชญาแล้ว แบบแผนใด ๆ ก็ไม่จำเป็นเพราะท่านยอมไปพ้นจากขอบเขตของแบบแผนและพิธีกรรม ในส่วนของลัทธิเต๋าคือ หลักปรัชญาที่เห็นลึกซึ่งถึงความเรียบง่ายซึ่งขึ้นชมการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสามารถนำไปใช้เข้ากับชีวิตจริงได้ เพราะความเรียบง่ายเป็นปฐมการแห่งชีวิต ความเรียบง่ายจึงเป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง “เมื่อเข้าใจถึง ‘ความง่าย’ ชีวิตนั้นยอมไปพ้นจาก ‘ความยาก’ หรือสิ่งยุ่งยากได้” เร็ยรู้ทุกอย่างจากความประสมประสานเป็นไปของธรรมชาติ เพราะเชื่อว่าสังขรณ์ยอมมิใช่ของยากที่คนจะเข้าใจ แต่ ‘สังขรณ์’

¹ดูรายละเอียดใน *Zen and Japanese Culture* ของ Daisetz T. Suzuki.

²Daisetz T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism* (London: Anchor Press, 1973), p. 314.

เป็นของง่ายที่เราสามารถรับรู้ เรียนรู้ และเข้าใจ นำมาใช้ในชีวิตจริงได้ แต่ที่เราไม่สามารถเข้าใจ ‘สังกรรม’ นั้นได้ เพราะจิตใจของเรายุ่งยากและซับซ้อนจนเกินไป ตัวยึดและฉลาดจนเกินไป

นิกายเซนนั้นมีความเชื่อว่ามนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างมีองค์แห่งพุทธะหรือที่เรียกว่า ‘พุทธภาวะ’ ภายในตนเอง แต่อุปสรรคที่ปิดตาของเราอยู่นั้นมาจากความคิดหาเหตุผล ความซับซ้อนของจิตใจบวกกับความคิดที่มีมากเกินไปจนมองไม่เห็นสังกรรมของสรรพสิ่งและชีวิตว่ามีความเรียบง่ายและผสมผสานกลมกลืนกันอย่างไร เพื่อเปิดตาของผู้คนสู่ความจริงนี้ เชนจึงมิใช่ปรัชญาที่เสนอความคิดในการจำแนกแยกแยะหรืออธิบายความเข้าใจในสังกรรมแต่อย่างใด หากแต่เซนเป็นเพียงผู้นำทางและทำหน้าที่คอยชี้แนะหนทางสู่การตรัสรู้ซึ่งหมายถึง การเข้าถึงภาวะแห่งพุทธะของบุคคลด้วยตัวผู้ปฏิบัติเองซึ่งเรียกว่า ‘ซาโตริ’ (Satori) โคช ‘การรู้แจ้งอย่างฉับพลัน’ (Sudden Enlightenment) คัง คร. ชูตูกิ กล่าวว่า

“I said that Zen does not give us any intellectual assistance, nor does it waste time in arguing the point with us; but merely suggests or indicates, not because it wants to be indefinite, but that is really the only thing can do for us.”³

และหากมีผู้ถามว่าแล้วผู้ศึกษาเซนจะสัมผัสกับความจริงแท้ที่เซนกล่าวได้อย่างไรหากเราไม่อาจใช้เหตุผลในการพิจารณาธรรม คำตอบก็คือ การปฏิบัติธรรมเป็นหนทางที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติสัมผัสกับประสบการณ์และความจริงแท้แห่งเซนซึ่งอาจได้จากการฟังเสียงอันเจิบจั่น ฟังคำพูดที่ไม่สามารถเข้าใจได้ หรืออาจได้จากการเฝ้ามองดอกไม้ผลิบาน ในเหตุการณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ดูไม่สลักสำคัญในชีวิตประจำวัน ดังข้อความ

“One can pick it (the truth of Zen) up in the hearing of an unarticulate sound, or listening to an unintelligible remark, or in the observation of a flower blooming, or in the encountering of any trivial everyday incident such as stumbling, rolling up a screen, using a fan, etc.”⁴

³ Ibid., p. 245.

⁴ Ibid., p. 245.

ในขณะที่นิกายอื่น ๆ ถูกล้มในหลักธรรมบางประการ หรือยึดหลักในพระสูตรบางเล่ม แต่เขานั้นตั้งอยู่ที่การเข้าสู่ภาวะแห่งพุทธะที่เรียกว่า ‘ซาโตริ’ เป็นสำคัญ ถือเป็นประสบการณ์เป็นแก่น ถูกล้อมล้อมด้วยคำสอนเป็นเปลือก จากที่กล่าวมานี้ มีบางทัศนะกล่าวว่า หากมองลึกลงไปเราจะเห็นว่า ‘เซน’ แท้จริงแล้วก็คือ ‘สังฆธรรม’ ในความหมายที่กว้างที่สุด หากเราตระหนักถึงสาระสำคัญแห่งเซนคงจะกล่าวต่อไป จะเห็นว่า เซนมิใช่สิ่งที่เรียกว่า ‘นิกายหนึ่งในพุทธศาสนา’ ตามความหมายแคบ ๆ¹

เนื่องจากชีวิตและวิญญาณที่แท้ของเซนคือประสบการณ์และความเป็นจริง มิได้ขึ้นอยู่กับตัวอักษร ทั้งโดยภาษาเขียนหรือภาษาพูดซึ่งไปไม่พ้นการแบ่งแยก (ทวิลักษณ์)² ดังนั้น เซนจึงไม่เน้นการศึกษาจากคัมภีร์หรือการพยายามอธิบายต่าง ๆ ซึ่งเป็นเพียงเปลือกนอก แต่เขานั้นเน้นที่การ ‘จัดตรงเข้าสู่จิต’ เพื่อจัดความคิดเชิงมโนทัศน์ที่จะก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นออกไป และรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียว (เอกภาพ) กับสัจจะโดยไม่อาศัยสื่อกลางใด ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากเซนถือว่า ประสบการณ์สำคัญกว่า เมื่อไม่มีความคิดแบ่งแยกสิ่งนั้นสิ่งนี้อีกต่อไป ผู้ปฏิบัติแต่ละคนก็อาจจะได้มีประสบการณ์ทางธรรมได้โดยตรงด้วยการใช้ชีวิตอย่างมีสติและการนั่งสมาธิซึ่งเรียกว่า ‘ซาเซน’ (Zazen) เพราะเซนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถตรัสรู้ได้ เมื่อกพันธุแห่งพุทธะมีอยู่ทุกหนทุกแห่งในตน การจะเข้าถึงคุณลักษณะแห่งเซนได้ก็โดยการแสวงหาสิ่งที่อยู่ภายใน มิใช่สิ่งภายนอก และให้กำจัดภาระเหตุผล การใช้คำพูดจำแนกแยกแยะ และปราศจากการคิดซึ่งจะอภิปรายต่อไป

นิกายเซนมีการแยกออกเป็นนิกายย่อยหลายนิกายส่วนนิกายหลัก ๆ 2 นิกาย ได้แก่ รินไซเซน (Rinzai Zen) โซโตเซน (Soto Zen) ซึ่งมีข้อแตกต่างที่แนวปฏิบัติกันอยู่เพียงเล็กน้อย คือ รินไซเซนเป็นนิกายที่มีวิธีการปฏิบัติอยู่ 3 ประการคือ ซาเซน การนั่งสมาธิ การใช้โกอัน (Koan ปริศนาธรรม) และมอนโด (Mondo) การถามตอบอย่างฉับพลันระหว่างศิษย์และอาจารย์ และหากพิจารณาซาเซนร่วมกับการฝึกโกอันแล้วซาเซนจะถูกถือว่ามีความสำคัญเป็นอันดับที่สอง

---

¹ ผู้วิจัยเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไรในการแบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ ด้วยถ้อยคำ หากมองเห็นถึงความเป็นจริงในธรรมชาติของสิ่งเหล่านั้น ที่กล่าวเช่นนั้นมิได้เป็นการปฏิเสธว่าเซนเป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนา แต่เป็นมุมมองหนึ่งที่เตือนให้ตระหนักถึงความเป็นจริงที่แท้

² เซนโค ธิบายานะ, โลกไม่มีขั้ว, แปลโดย พงณา จันทรัตนดิ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เศกส์ไทย, 2526), หน้า 36

รองลงมา⁶ รินไซเซนจึงได้ชื่อว่าเป็นเซนที่ปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงภาวะแห่งพุทธะ (The Zen of awaiting realization) ส่วนโซโคเซนนั้นให้ความสำคัญกับชาเซนเท่านั้น เพราะเชื่อว่าการนั่งสมาธิก็คือการเข้าสู่ภาวะแห่งพุทธะ วิธีปฏิบัติ และแก่นแท้สู่ความพ้นทุกข์อยู่แล้วดังที่กล่าวว่า

“Zazen is the Buddha action of the self which is a Buddha from the very beginning and so throughout life it never ceases.”⁷

‘ชาเซน’ นับเป็นหัวใจของแนวปฏิบัติเซน ชาเซนมิได้หมายถึงการนั่งสมาธิเพื่อความเงียบสงบ แต่ชาเซนนำไปสู่การมองถึงถึง ‘ธรรมชาติที่แท้’ (True nature) แห่งตนเองและสรรพสิ่ง เป็นการเปิดดวงตาสู่ความจริงแท้ การปฏิบัติชาเซนมิได้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาหรือจำนวนครั้งในการนั่งสมาธิ แต่สำคัญที่ความมั่นคงและความต่อเนื่องเพื่อไปสู่ภาวะแห่งพุทธะหรือ ‘การตื่น’ ตระหนักถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและความผันแปรของของสรรพสิ่ง รู้เท่าทันว่าแท้จริงทุกสิ่งล้วนว่างเปล่า ‘สูญญตา’ โลกที่เราเห็นเป็นเพียงภาพลวงตา ภาวะเช่นนี้เองที่เรียกว่า ‘ซาโคริ’ ซึ่งนับว่าเป็นชีวิตของเซนเลยที่เดียวดังข้อความ

“Zen devoid of satori is like a sun without its light and heat. Zen may lose all its literature, all its monasteries, and all its paraphernalia; but as long as there is satori in it it will survive to eternity...”⁸

‘ซาโคริ’ หมายถึง การตื่นอันเป็นพุทธภาวะซึ่งไปพ้นจากความคิดในเชิงมโนทัศน์ การสำคัญว่าเป็นสิ่งนั้นเป็นสิ่งนี้ การสำคัญว่า ‘ตัวเรา’ นั้น ‘ตัวเขา’ การชี้ชัดว่ามีหนึ่งหรือมีสอง หรือมีมากมีน้อย หากแต่เป็นการมองเห็นเข้าไปในธรรมชาติแท้จริงของทุกสิ่งและประจักษ์ในคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยจิตวิญญาณซึ่งมิใช่การเข้าใจด้วยการคิดและการหนดเหตุผล เซนเรียกการตระหนักนี้ว่า ‘การกลับสู่บ้านของตนเอง’ (Returning to one’s own home)⁹ ดังที่กล่าวแล้วว่าเซนเชื่อว่าพุทธภาวะมีอยู่แล้วในตัวเราแต่เราเองเป็นผู้ปิดกั้นตนเองจากความจริงเหล่านี้ เมื่อเราเอง

⁶ พระมหาคะนอง ชาวทองกลาง, “วิถีสู่การบรรลุนิพพานในพุทธปรัชญารินไซเซน,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4 (มกราคม-เมษายน 2540): หน้า 23.

⁷ Trevor Leggett, A first Zen reader (1975), p. 29.

⁸ Daisetz T. Suzuki, Essays in Zen Buddhism, p. 230.

⁹ Ibid., p. 245.

เป็นผู้ปิดตาต่อความจริง เราเองยอมเป็นเหยื่อผู้เลวที่จะเปิดดวงตาสู่ธรรมชาติที่แท้จริงภายใน ดังนั้นหากเราปรารถนาพุทธภาวะเราจึงมองถึงดวงธรรมชาติแห่งตน เพราะหากเราอึดองหางค์แห่งพุทธะจากภายนอก ไม่ว่าจะด้วยการสวดมนต์ การถกปัญหาธรรม การศึกษาพระสูตร ต่าง ๆ เราก็จะยิ่งห่างไกลจากสิ่งที่เราตามหามากขึ้นเท่านั้น การอ่านท่องพระสูตรต่าง ๆ ถ้วนเป็นเพียงเพื่อความเข้าใจในสรรพสิ่งที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเท่านั้น แต่การกระทำเหล่านั้นไม่สามารถช่วยให้เราพบความจริงและพันทุกขได้เลย พระสูตรเป็นเพียงเครื่องมือที่ทางเท่านั้นมิใช่ตัวความจริงเอง ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือเรื่อง “การปฏิบัติเองรู้แจ้งเอง” ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนาทุก ๆ นิกาย ผู้ปฏิบัติย่อมจะเป็นผู้ประจักษ์แจ้งถึงธรรมด้วยตนเอง ดังที่อาจารย์เซนต่างกล่าวไว้ว่า ‘ซาโตริ’ จะปรากฏต่อเมื่อได้ผ่านประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไป และเซนนั้นไม่มีสิ่งใดจะมาอธิบายหรือสั่งสอน หากจะกล่าวว่ามีคำสั่งสอนนั้นเป็นเพียงการเพิ่มความรู้อให้ผู้ปฏิบัติเพื่อถึงฝั่งได้เร็วขึ้นเท่านั้น ลักษณะความเป็นเซนข้อนี้เองที่ปรากฏว่าเป็นลักษณะที่มาจากลัทธิเต๋า ดังคำตอบของอาจารย์เซนผู้หนึ่งที่ตอบว่าหลักปฏิบัติของเต๋า คืออะไรว่า สำหรับเต๋าไม่มีสิ่งใดให้ต้องฝึกฝน ถ้าหากมีวินัยใด ๆ ในเต๋าวินัยทั้งหลายนั้นย่อมหมายถึงการทำลายเต๋า

“In the Tao there is nothing to disciple oneself in. If there is any discipline in it, the completion of such discipline means the destruction of the Tao...”¹⁰

ตรงกับที่อาจารย์เซนกล่าวถึงเซนว่า ความจริงแท้ปรากฏอยู่ทุกวัน ซาโตริจะเกิดได้โดยผ่านประสบการณ์ทางธรรมของตัวบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมเองเท่านั้น

“..., but according to the Zen masters such is being performed every day. Satori can thus be had only through our once personally experiencing it.”¹¹

วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์ตรงของเซนนั้น มิได้มีเพียงซาเซน และโกอัน เท่านั้น แต่ยังมี วาจัน (เพลงสวดภาวนา) บทกวี การวาดภาพแบบเซน และอักษรลายมืออีกด้วย ผู้พยายาม

¹⁰ Daisetz T. Suzuki, *Manual of Zen Buddhism*, p. 107.

¹¹ Daisetz T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism*, p. 230.

วางรากฐานการฝึกหัดเซนเพื่อให้เข้าถึงการตรัสรู้ คือ ฮาคูอิน (Hakuin) อาจารย์เซนผู้มีชีวิตอยู่ช่วงปี พุทธศักราช 2228–2311 ในยุคที่ดูเหมือนว่านิกายเซนในญี่ปุ่นมีความรุ่งเรือง วัฒนธรรมแบบเซนได้ส่งผลกระทบต่อวงกว้างไปถึงวัฒนธรรมของญี่ปุ่นทุกสาขา แต่แท้จริงแล้ว ชีวิตภายในของเซนซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนตัวประสบการณ์โดยตรงได้เหือดแห้งไปแล้ว อันนับว่าเซนในญี่ปุ่นอยู่ในช่วงวิกฤต ท่านเป็นผู้พยายามฟื้นฟูชีวิตแห่งประสบการณ์ที่แท้จริงของเซน ท่านพยายามหาทางและวิธีการฝึกหัดเซนที่รวบรัดที่สุด เพื่อให้ผู้เข้าฝึกหัดได้เข้าถึงประสบการณ์แห่งการตรัสรู้ จนกระทั่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า นอกจากโกอินต่าง ๆ ที่เริ่มใช้กันอยู่สมัยราชวงศ์ซ่งแล้ว ท่านยังคิดโกอินแบบพิเศษขึ้นใหม่ รวมทั้ง “ซาเซน วาซัน” “ภาพวาดแบบเซน” (ซึ่งมีบทกวีประกอบในบางครั้ง) และ “อักษรลายมือ” ขึ้นมาใช้อีกด้วย ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็น “มหาสังฆราชผู้ฟื้นฟู” คำว่า “วาซัน” นั้นมาจากการแต่งบทเพลงสำหรับภาวนาของอาจารย์ฮาคูอิน เป็นบทเพลงซาเซน ซึ่งท่านฮาคูอินเรียกว่า “ซาเซน วาซัน” คำว่า “ซัน” หมายถึง เพลงสวด และคำ “วา” หมายถึง ญี่ปุ่น¹²

การปฏิบัติเซนเพื่อการบรรลุธรรมนั้นต้องพิจารณาเรื่อง “ปราศจากการคิด” ดังที่เคยกล่าวไว้แล้ว โดยโคเก็นบอกว่า “กระบวนการคิดที่ปราศจากการคิดในตัวเองคือ แก่นสารแห่งการนั่งเซน” การปราศจากการคิด (Hishiryō) นี้ แตกต่างจากการไม่คิดเพราะไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธที่จะคิดหรือไม่คิด แต่เป็นการปล่อยสิ่งต่าง ๆ ปรากฏขึ้นอย่างที่มีเป็นโดยมิได้ปรุงแต่งมันด้วยความคิดแต่อย่างใด เพราะความรู้ทางสติปัญญาหรือความเข้าใจเพียงอย่างเดียวไม่ได้ช่วยให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อเราปราศจากความยึดมั่นถือมั่นกับการแบ่งแยกแล้ว เราจะมองเห็นเอกภาพของสรรพสิ่ง และเมื่อปฏิบัติเซนต่อไปความจริงนี้จะค่อย ๆ ปรากฏชัดเจนขึ้นเป็นประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ¹⁴

อย่างไรก็ตามยังมีข้อควรระวังในเรื่องการตรัสรู้ของเซน นั่นคือ หากผู้ปฏิบัติกลับไปยึดมั่นว่าตนได้ประจักษ์เอกภาพของสรรพสิ่งแล้ว ผู้นั้นย่อมไปไม่พ้นโลกแห่งการยึดมั่นถือมั่นเช่นกัน “เซนบอกเราอยู่เสมอว่าให้ขจัดโลกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวอันสูงสุด มีบ้างบางคนที่ทำกรขจัดโลกแห่งการแบ่งแยกออกไป แต่แล้วเขาก็พาโรคร้ายชนิดใหม่ขึ้น นั่นคือ ไปติดอยู่กับความ

¹² เซนโค ชิบายามะ, ดอกไม้นี้ไม่จ้านรรจ์, หน้า 89

¹³ สุวรรณา ตลาอนันท์, ภูมิปัญญาวิชาเซน: บทวิเคราะห์คำสอนของปรมาจารย์โคเก็น, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2534), หน้า 49

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51–52

เป็นหนึ่งในเคียว จนสูญสิ้นอิสรภาพแห่งตนไป¹⁵ ดังที่คร. ชูสุกิ กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่าพุทธองค์ ล้วนกล่าวถึงการมองย้อนดูธรรมชาติภายในของแต่ละคนเองเท่านั้น สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน จนกว่าเธอจะมองเห็นถึงธรรมชาติภายในของเธออย่างแท้จริง อย่างกล่าวว่ามีปัญญาทุกสิ่งสมบูรณ์แล้ว เพราะการทำเช่นนั้นนับว่าเป็นความผิดอันร้ายแรง¹⁶

“การมองลึกดูธรรมชาติที่แท้แห่งตน” เป็นปัญญาอันไร้การแบ่งแยกซึ่งสะท้อนภาพแห่งความเป็นจริงออกมาในตัวเอง เรียกได้ว่า “จิตที่แท้” รับรู้ประสบการณ์แห่งการตรัสรู้ด้วยจิตภายใน ไม่มีการกล่าวว่าเป็นอีกภาพหรือสิ่งใด ๆ เพราะประสบการณ์ที่แท้นั้น ไม่มีคำอธิบายใดที่อธิบายได้ ภาวะแห่งการตระหนักถึงความจริง หรือการตรัสรู้ (พุทธภาวะ) นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่นเดียวกับในธรรมชาติของสรรพสัตว์ ดังนั้นจิตที่แท้จึงเป็นการตื่นมิใช่การเกิดขึ้นขณะตรัสรู้ ด้วยไม่อาจสร้างขึ้นหรือถูกทำลายลงได้ การตรัสรู้ นิพพานภาวะ หรือพุทธภาวะ เป็นเช่นเดียวกับจิตที่แท้ เป็นเพียงการเปิดเผยตัวให้ปรากฏออกมา ดังในมหาปรัชญาปารมิตาหฤทษสูตรอันเป็นพระสูตรสำคัญของฝ่ายมหายานยืนยันว่า “ไม่มีการเข้าถึง ด้วยไม่มีอะไรจะให้เข้าถึง”¹⁷

บ่อยครั้งที่เซนถูกกล่าวหาว่าพยายามปลูกให้มนุษย์ตื่นสู่ใบหน้าดั้งเดิมด้วยข้อเสนอที่ดูไร้เหตุผล และบ่อยครั้งที่ถูกอธิบายว่าไร้เหตุผล โดยแท้จริงแล้วเรามีเหตุผลที่ลึกซึ้งที่จะไร้เหตุผล เพื่อเป็นการผลักดันให้มนุษย์กลับไปเผชิญหน้ากับความจริง กับตนเอง และความที่ “ตัวคน” นั้นไม่มี เพราะ “ความจริงเกี่ยวข้องกับโลก” นั้น มิใช่ทำได้ด้วยความเข้าใจทางสติปัญญาเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นสิ่งที่ปรากฏในจิตสำนึกอย่างแท้จริง ด้วย ดังนั้นเซนจึงมีรากฐานอยู่บนการปฏิบัติธรรมมากกว่าการถกเถียงเชิงอภิปรัชญา¹⁸

อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่พระสูตรต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งที่นำทางผู้ศึกษาเซนให้เข้าใจความคิดอันลึกซึ้งในหลักธรรมมากขึ้น เราจึงน่าจะรู้จักกับพระสูตรหนึ่งของสำนักฝ่ายมหายานในบรรดาหลาย ๆ พระสูตรซึ่งกล่าวกันว่าเป็นพระสูตรที่สมบูรณ์ที่สุดที่ถ่ายทอดความจริงเรื่อง

¹⁵ เซน ไค ชิบายามะ, คอกไมไม่จันรริ, หน้า 82

¹⁶ Daisetz T. Suzuki, Essays in Zen Buddhism, p. 235. “All the Buddhas in successive ages only talk of seeing into one’s Nature. All things are impermanent; until you get an insight into your Nature, do not say ‘I have perfect knowledge.’ Such is really committing a very grave crime...”

¹⁷ ดิช นัท ฮันท์, กัญแจเซน, แปลโดย พงนา จันทรัตน์, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2539), หน้า 69

¹⁸ สุวรรณา ตตาอนันท์, ภูมิปัญญาวิชชาเซน : บทวิเคราะห์คำสอนของปรมาจารย์ไคเกิน, หน้า 48

“สุญญตา” ที่พระพุทธเจ้าเองยังทรงกล่าวว่า ปรัชญาปารมิตาสูตรสามารถนำไปสู่ความจริงของสรรพสิ่งได้อย่างแท้จริง เนื้อหาของปรัชญาปารมิตาสูตรว่าด้วยการสนทนาระหว่าง พระสุภูติ (Subhuti) และสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกี่ยวกับความว่างเปล่าของสรรพสิ่ง (Emptiness) ไม่มีสิ่งใดยั่งยืน สิ่งที่เราเห็นมิใช่อะไรที่เราเห็นเสมอไป ทุกสิ่งมาแล้วก็ไป เกิดแล้วก็ตาย แท้จริงแล้วสิ่ง ๆ นั้นคือความไร้แก่นสาร (Nothingness) ดังข้อความตอนที่พระสมณโคดมตรัสแก่พระสุภูติว่า

“Subhuti, if a man should declare that the Tathata (ตถาคต) is the one who comes, or goes, or sits, or lies, he does not understand the meaning of my teaching. Why? The Tathata does not come from anywhere, and does not depart to anywhere; therefore he is called Tathata.”¹⁹

การเข้าถึงแก่นของเซนโดยแท้จริงจึงเป็นสภาวะที่ขจัดแม้เอกภาพแห่งสภาวะสูงสุดออกไป ทำจิตใจให้ลุ่มลึกยิ่งขึ้น โคขิมโกอันเป็นอุบายในการนันทนอประสพการณ์ที่แท้ ไร้ชาเซน เพื่อเฝ้าดูจิตด้วยความไม่ประมาท และเป็นการ”จุดแสงให้แก่คบไฟแห่งตัวตนที่แท้จริง” (Silent Illumination) เท่านั้น ส่วนหัวใจหรือชีวิตแห่งเซนคือ ชาเซน หรือ การเจริญสติ อันเป็นวิธีการนำไปสู่การบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย “ซาโตริ”

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ อาจกล่าวได้ว่านิภาษเซนมีสาระสำคัญและจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับทุกนิภาษในศาสนาพุทธ คือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นทุกข์ โคขิมให้ประจักษ์แจ้งถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งและเล็งเห็นว่าทุกสิ่งล้วนว่างเปล่าไร้แก่นสาร (สุญญตา) ด้วยการปลุกให้มนุษย์ตระหนักถึงหนึ่งในทั้งหมดและทั้งหมดในหนึ่ง(ต่อไปจะชื่อว่า “เอกภาพในสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งในภาวะหนึ่งเดียว)ซึ่งดำรงอยู่อย่างอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ประเด็นที่น่าสนใจศึกษาในครั้งนี้คือวิธีการนำสาระสำคัญและวิถีปฏิบัติเซนมาใช้ในวรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ พระเซนชาวเวียดนาม ว่าทำให้วรรณกรรมมีลักษณะที่น่าสังเกตเฉพาะตัวอย่างไร โดยเริ่มกันที่การศึกษาชีวประวัติของนักเขียนพอสังเขป เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของเซนและบริบทอื่นที่มีต่อแนวคิดแนวปฏิบัติส่วนตัวของ ดิช นัท ฮันท์ การวิเคราะห์ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์จากหนังสือประเภทบทความ ความเรียง บทสัมภาษณ์ ฯลฯ ร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ เกี่ยวกับตัวนักเขียน

¹⁹ Daisetz T. Suzuki, *Manual of Zen Buddhism*. p.49 (ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้จัด)

2.2 ชีวิตประวัติโดยสังเขป

ดิช นัท ฮันห์ เป็นพระเซนชาวเวียดนาม เกิดที่เมือง เหงวียน ซวน เบา (Nguyen Xuan Bao) ในเขตเวียดนามใต้เมื่อพุทธศักราช 2469 ดิช นัท ฮันห์ เล่าว่าด้วยความประทับใจในความสงบเย็น ที่ได้เห็นจากรูปวาดพระพุทธรูปเจ้าในท่านั่งสมาธิ ดิช นัท ฮันห์ จึงตั้งใจแน่วแน่ว่าจะบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมตั้งแต่เด็ก ๆ²⁰ ท่านได้บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ 17 ปี (พุทธศักราช 2487) ที่เมือง เว้ (Hue) ณ วัด Tu Hieu ซึ่งเป็นสำนักกรินไซเซนดั้งเดิมของเวียดนาม²¹ ท่านมักเล่าว่าเสน่ห์ของเมืองเว้ซึ่งเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนาที่มีบรรยากาศและบริบททางสังคมเอื้ออำนวยให้ประชาชนต่างมีศรัทธาที่จะบวช²² ท่านได้เข้าพิธีบรรพชาเป็นพระสงฆ์ในเวลาต่อมาที่วัดบา กว๊วก (Bao Quoc) ซึ่งเน้นการฝึกฝนการเจริญสติ การท่องพระสูตร และการใช้โกอิน ดิช นัท ฮันห์ มีโอกาสได้ศึกษาทั้งพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน และท่านยังคงอยู่ในเพศบรรพชิตตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อได้ศึกษาพระธรรมอย่างที่ตั้งใจไว้แล้ว ท่านมีความเห็นว่า หากเราจะสามารถรับใช้สังคมในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว เราควรศึกษาวรรณกรรมร่วมสมัย ภาษาคำต่างประเทศ และปรัชญา ฯลฯ ควบคู่ไปกับการศึกษาพระธรรมด้วย สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความใฝ่รู้ และแนวคิดสำคัญเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน (Interbeing) ของ ดิช นัท ฮันห์ ซึ่งเราจะพบได้บ่อยครั้งว่าในวรรณกรรมประเภทต่างๆ ของ ดิช นัท ฮันห์ มักมีการนำเหตุการณ์ ที่อาจพบได้ในชีวิตประจำวันและข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มาใช้อธิบายแนวคิดทางสังฆธรรมที่ต้องการนำเสนอ ด้วยลักษณะนิสัยดังกล่าว ดิช นัท ฮันห์ ร่วมกับเพื่อนสามเณรอีก 4 คน จึงยื่นข้อเสนอต่อพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ให้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร แต่ข้อเสนอนั้นก็ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบ ดิช นัท ฮันห์ และเพื่อนสามเณรจึงออกจากวัดไป และได้ก่อตั้งวัด อุง กวาง (Ung Quang Temple) ในกรุงไฮองฟุทธศักราช 2493 ปัจจุบันรู้จักกันในชื่อ อาน กวาง (An Quang Pagoda) ซึ่งเป็นศูนย์กลาง

²⁰ ดิช นัท ฮันห์, ปลุกเร้า, แปลโดย ศศิตา ชันศิริพงศ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2541), หน้า 7-8

²¹ Christopher S. Queen, and Sallie B. King, ed. Engaged Buddhism : Buddhist liberation movements in Asia (NY: State University of New York Press, 1996), p. 322. "...His (Thich Nhat Hanh's) teacher was the Zen master Thich Chan that of the fortieth generation of the Lam Te (Lin-chi, Rinzhai) Zen school and of the eighth generation of the Lieu Quan school, an indigeous Vietnamese branch of Lam Te school..."

²² ถัดจาก วิวัฒน์พระสงฆ์, ตีพิมพ์, 4 มีนาคม 2540 (คุณถัดดา วิวัฒน์พระสงฆ์เป็นผู้แปลหนังสือเรื่อง บาทวิถีสู่ความเบิกบาน คู่มือในการเดินสมาธิ ของ ดิช นัท ฮันห์ คุณถัดดาเป็นเลขานุการของคุณถัดดา ถัดจาก ศิริรักษ์ เคยเดินทางไปปฏิบัติธรรมที่หมู่บ้านพลัมเป็นเวลาประมาณ 3 เดือนและมีโอกาสได้สนทนากับ ดิช นัท ฮันห์ โดยตรง)

ของพุทธศาสตร์ศึกษาในเขตเวียดนามได้²³ เพื่อใช้เป็นที่ทำนุและศึกษาพระธรรม รวมทั้งความรู้
ในแขนงอื่นๆ จนกระทั่งจบการศึกษาระดับวิทยาลัยในเมืองหลวงในขณะอายุยังไม่ถึง 20 ปี

ในปีพุทธศักราช 2499 ดิษ นัท ฮันห์ ก่อตั้งวัด เฟื่อง บอย (Phoung Boi Monastery) ตั้งอยู่
ในป่าใกล้เมืองดาลัด (Dalat) และในปีเดียวกัน ดิษ นัท ฮันห์ ได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้ากอง
บรรณาธิการนิตยสารพุทธศาสนาของเวียดนาม (Vietnamese Buddhism หรือชื่อในภาษาเวียดนาม
ว่า Phao Giao Viet Nam Magazine) ซึ่งเป็นนิตยสารที่ใช้แสดงทัศนะของกลุ่มพุทธศาสนิก
สัมพันธ์แห่งชาติของเวียดนาม (National Association of All Buddhists in Vietnam) รวมทั้งยัง
เป็นสื่อแรกที่ ดิษ นัท ฮันห์ ใช้แสดงทัศนะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมด้วย
(Socially Engaged Buddhism) ผลงานด้านวรรณกรรมที่ได้รับการตีพิมพ์ในเวียดนามเป็นเล่ม
แรกของ ดิษ นัท ฮันห์ ชื่อว่า พุทธศาสนาเพื่อวันนี้ (Buddhism for Today) และจากนั้นชื่อของ
ท่านจึงเริ่มเป็นที่กล่าวขวัญถึงในแง่ของการเป็นผู้รอบรู้และมีความคิดก้าวหน้า ทั้งยังได้รับเชิญให้
กลับไปศึกษาต่อตามหลักสูตรปกติของวัด รวมทั้งมีพระผู้ใหญ่หลายรูปเชิญท่านไปปรับปรุงหลักสูตร
และบรรยากาศทางการศึกษาให้ทันสมัยยิ่งขึ้นด้วย ท่านได้จัดตั้งสถาบันศึกษาทางด้าน
พุทธศาสนาระดับอุดมศึกษาขึ้นเป็นแห่งแรกของเวียดนามในปีพุทธศักราช 2507 ซึ่งปัจจุบันคือ
“มหาวิทยาลัย วัน แห่ง” (Van Hanh Buddhist University) ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงไซ่ง่อน²⁴

แม้ในปัจจุบัน ดิษ นัท ฮันห์ จะต้องลี้ภัยอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศสด้วยสาเหตุทางการเมืองในช่วง
สงครามเวียดนามตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช 2509 ก็ตาม แต่ท่านยังคงมีความผูกพัน
อย่างลึกซึ้งกับประเพณีและวิถีชีวิตของประเทศเวียดนามซึ่งแสดงออกทั้งที่ปรากฏในวรรณกรรม
และการดำเนินชีวิตที่หมู่บ้านพลัม (Plum village) ในประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ประวัติศาสตร์
ของประเทศไทยเวียดนามยังมีส่วนสำคัญต่อภูมิหลังทางความคิดของ ดิษ นัท ฮันห์ ด้วย ชกคัว
อย่างเช่น เมื่อมีการเปิดโอกาสให้ท่านได้เสนอข้อคิดเห็นในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของผู้
ที่เรียนพุทธศาสตร์ศึกษานั้น ท่านได้เสนอให้มีการจัดตั้งสถาบันสอนศาสนาแก่ผู้นำประเทศ โดย
ให้เหตุผลว่า ในอดีตของประเทศเวียดนามนั้นบรรดาบรรพชนศิษย์ล้วนได้รับการศึกษาโดยพระ
สงฆ์และมีการศึกษาทั้งหลักแห่งพุทธศาสนา ปรัชญาขงจื้อ และปรัชญาเต๋า การศึกษาเหล่านี้ได้ส่ง

²³ ดูรายละเอียดใน Meissner, E. W. , “Thich Nhat Hanh, Sulak Sivalak, and the parallel formation of Engaged Buddhism in Southeast Asia: A comparative analysis,” (Southeast Asia Studies, Faculty of Arts and Social Sciences, National University of Singapore), pp. 8–24.

²⁴ สนใจรายละเอียดดูในหนังสือ Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movement in Asia, pp.232-363.

ผลให้บ้านเมืองมีความร่มเย็นเป็นสุข เพราะมีกษัตริย์ที่ทรงมีพระเมตตา เห็นใจ และเข้าใจประชาชนของพระองค์ ถึงแม้ว่าโครงการดังกล่าวจะมีได้รับการยอมรับ แต่ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ดิข นัท ฮันท์ มีความผูกพันและให้ความสำคัญกับภูมิหลังของประเทศในทุกๆ ด้าน เนื่องจาก ดิข นัท ฮันท์ เชื่อว่าการจะทำการช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาใด ๆ ใต้นั้น บุคคลผู้นั้นต้องเข้าใจและรู้จักภูมิหลังและบริบททางสังคมของประเทศตนให้ดีเสียก่อน

ประเด็นสุดท้ายที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในส่วนของชีวประวัติของ ดิข นัท ฮันท์ นี้ คือ แนวคิดในการสร้างสรรค์สังคมของ ดิข นัท ฮันท์ ซึ่งเป็นผลมาจากความเป็นผู้ใฝ่รู้ มีความคิดก้าวหน้า ผนวกกับความปรารถนาที่จะนำพาให้สังคมมนุษย์มีความสุขด้วยวิถีทางแห่งพุทธศาสนา ซึ่งมีได้หมายความว่า หนทางแห่งพุทธศาสนาจะเป็นเพียงหนทางเดียวเท่านั้นที่นำพาให้สังคมสงบสุขได้ หากแต่วิถีทางแห่งพุทธศาสนาเป็นวิถีทางหนึ่งที่ ดิข นัท ฮันท์ เล็งเห็นถึงความเป็นไปได้ในการกระทำเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว เช่นเดียวกับผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ย่อมเล็งเห็นประโยชน์ในการกระทำเช่นเดียวกันนี้ ด้วยวิถีทางแห่งศาสนาที่ตนนับถือ

ผู้วิจัยได้เคยกล่าวมาแล้วในบทที่ 1 เรื่องความเป็นมาของปัญหาว่า การสร้างสรรค์วรรณกรรมของ ดิข นัท ฮันท์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปิดเผยความจริงและเพื่อผลในการช่วยเยียวยารักษาบาดแผลทางใจให้กับผู้อ่าน ดิข นัท ฮันท์ ได้ดำเนินการเพื่อจุดมุ่งหมายที่กล่าวมานี้สองทางด้วยกันคือ โดยการศึกษาและปฏิบัติธรรมแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยผู้วิจัยจะใช้คำว่า “การเผยแผ่ธรรมประยุกต์” และอีกประการหนึ่งก็คือการที่ ดิข นัท ฮันท์ ได้นำประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาและปฏิบัติธรรมมาถ่ายทอดสู่วรรณกรรม การดำเนินการทั้งสองทางที่กล่าวมาแล้วนี้ล้วนแล้วแต่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างสรรค์สังคม ด้วยความเชื่อมั่นว่าผลของการดำเนินการทั้งสองทางจะทำให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคมอย่างแท้จริงได้

“การเผยแผ่ธรรมประยุกต์” ของ ดิข นัท ฮันท์ สามารถแยกออกได้อีกเป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนที่เป็นการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนวทางพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และส่วนที่เป็นผลจากการศึกษาและปฏิบัติธรรมอันนำไปสู่การตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับชีวิตจริง โดยมีแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานความคิดสำคัญอันเป็นผลมาจากการศึกษาและปฏิบัติธรรม

ดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึงเรื่องการประยุกต์ธรรมมาใช้ในชีวิต โดยยกตัวอย่างการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติว่า ศาสนามักมองปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์ทางจิตใจ เช่นเดียวกับจิตแพทย์ ทั้งพระสงฆ์และจิตแพทย์ต่างล้วนเป็นมนุษย์ ดังนั้น หากเราไม่ประยุกต์กฎวินัยของเราให้เข้ากับชีวิตของเราเอง เราก็ไม่สามารถหนีความเจ็บไข้ภายในได้ และเครื่องมือที่ดีที่สุดที่เราจะสามารถนำมาสร้างความสงบและความสมดุลแก่ความเป็นมนุษย์ของเราได้ก็คือ การกำหนดลมหายใจเพื่อการเจริญสติ เพราะเราสามารถเจริญสติด้วยการกำหนดลมหายใจของเราได้ในทุกอิริยาบถในการประกอบกิจวัตรประจำวันของเราเอง ดังผู้อ่านจะพบได้ว่า ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญในเรื่องการเจริญสติในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ซึ่งแม้แต่ตัว ดิช นัท ฮันท์ เอง ทุกครั้งที่ท่านประสบปัญหาภายในจิตใจ เช่น เมื่อมีความรักครั้งที่ท่านยังอยู่ในวัยหนุ่มในขณะที่ยังอยู่ในเพศบรรพชิต เมื่อท้อแท้ใจ เมื่อรู้สึกสับสนและเป็นทุกข์ เมื่อครั้งที่ท่านพยายามดำเนินการช่วยเหลือชาวเวียดนามผู้อพยพทางเรือแต่กลับพบอุปสรรคทางการเมืองมากมายจนต้องล้มเลิกไป ท่านได้กล่าวว่า การเจริญสติเพื่อเฝ้าองความรู้สึกเหล่านั้นอย่างเงิบ ๆ จะทำให้ท่านได้เข้าใจและยอมรับธรรมชาติของความรู้สึกเหล่านั้นและสามารถหาทางออกที่ดีให้กับตนเองได้เสมอ²⁵ (ท่านจึงอาศัยการเดินทางมีสติ (คล้าย ๆ เดินจงกรม) เสมอเวลาที่ท่านทุกข์มาก ๆ)²⁶

การที่ ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญกับการเจริญสติเป็นเพราะ ดิช นัท ฮันท์ เชื่อว่าการเจริญสติจะนำมาซึ่งความเข้าใจและการตระหนักถึงข้อธรรมคำสอน และธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยต้องอาศัยทั้งการศึกษนและปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป เพราะการศึกษารวมเพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้เราเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งได้อย่างแท้จริง ในขณะที่การปฏิบัติธรรมจะช่วยเกื้อหนุนให้เราได้สัมผัสกับความจริงเหล่านั้นด้วยประสบการณ์ของเราเอง ดังที่ ทีลิป กาโปลด์ กล่าวถึงความสำคัญของสติในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ ในบทนำของ กุญแจเซน ว่า

“ท่าน ดิช นัท ฮันท์ ได้ย้าถึงเรื่องสติ หรือการกำหนดรู้ ในหนังสือ กุญแจเซน โดยตลอด เรื่องการกำหนดรู้นี้มีอะไรที่ควรเอาใจใส่อย่างเฉียว แต่มันยังเป็นทุกสิ่งทุกอย่างอีกด้วย ด้วยการขาดสติอันเป็นเครื่องกำหนดรู้นี้

²⁵ ดิช นัท ฮันท์, ปลุกรัก: วิธีฝึกมองอย่างลึกซึ้งตามคติพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า 8

²⁶ ถัดคา วิวัฒน์สุระเวช, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2540

แหละที่ก่อให้เกิดความรุนแรง และความทุกข์ทรมานมากมายในโลกทุกวันนี้...”²⁷

การบรรยายธรรมเรื่องความสำคัญของสติของ ดิข นัท ฮันท์ ไม่ได้ปรากฏเพียงด้านนามธรรมเท่านั้น ฤๅแจ่งสำคัญในการศึกษาและปฏิบัติธรรมที่กล่าวมา ยังปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในชุมชน (Sangha) ที่หมู่บ้านพลัม ของท่านซึ่งก่อตั้งในปี พุทธศักราช 2525 อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศฝรั่งเศส ไม่ว่าจะเป็น การอิมม็องซ์ ซึ่งเกิดจากการดำรงชีวิตอย่างมีสติ การเดินอย่างมีสติ และการอยู่กับปัจจุบันขณะ ดังจะเห็นได้ว่า หนังสือต่างๆ ที่ ดิข นัท ฮันท์ เขียนล้วนแล้วแต่เป็นการประยุกต์พุทธธรรมอย่างนำสมัยเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเสียเป็นส่วนใหญ่ วรรณกรรมที่ได้รับการแปลมาเป็นภาษาไทยแล้วนับจนปัจจุบันมีทั้งหมด 21 เล่ม แบ่งเป็น วรรณกรรมประเภทสารคดี (Non-fiction) 15 เล่ม และวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี 6 เล่ม

-วรรณกรรมประเภทสารคดี ได้แก่ ฤๅแจ่งเซน (Zen keys) ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ²⁸ (The Miracle of Being Awake) บทวิถีสู่ความเบิกบาน: คู่มือในการเดินสมาธิ (The Long Road Turns to Joy: A Guide to Walking Meditation)²⁹ ด้วยปัญญาและความรัก³⁰ เธอคือสันติ (Being Peace)³¹ เพชรตัดทำลายมายา (The Diamond That Cuts Through Illusion...) ³² ศาสตร์แห่งความเข้าใจ ดวงตะวันดวงใจฉัน (The Sun My Heart) สันติในเรือนใจ (Touching Peace) พุทธศาสนาในอนาคต อานาปนสติศาสตร์ : ฤๅแจ่งสู่การตื่นอยู่เสมอ สายน้ำแห่งความกรุณา พระสูตรธรรม

²⁷ ดิข นัท ฮันท์, ฤๅแจ่งเซน, หน้า (18)

²⁸ Cao Ngoc Phuong Chan Khong, *Learning True Love: How I Learned & Practiced Social Change in Vietnam* (CA: Parallax Press, 1993), p. 223. (เรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านพลัมสามารถหาอ่านได้จากบทที่ 19 ของ *Learning True Love* และหนังสือ *Joyful Path: Community, Transformation, and Peace*)

²⁹ ดิข นัท ฮันท์, *ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ*, แปลโดย พระประภา ปตฺตนมฺโม, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2540)

³⁰ ดิข นัท ฮันท์, *บทวิถีสู่ความเบิกบาน คู่มือในการเดินสมาธิ*, แปลโดย สักดา วิวัฒน์สุระเวช, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: บริษัท เกล็ดไทย จำกัด, 2541)

³¹ ดิข นัท ฮันท์, *ด้วยปัญญาและความรัก: แนวปฏิบัติสำหรับชีวิตและสังคมใหม่*, แปลโดย รตนา โคติตระกูล, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2537)

³² ดิข นัท ฮันท์, *เธอคือสันติ*, แปลโดย รตนา โคติตระกูล (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2541)

³³ ดิข นัท ฮันท์, *เพชรตัดทำลายมายา*, แปลโดย ศลิตา ชันติวาทย์, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม,

แปดประการสำหรับมหาบุรุษ สันติภาพทุกอย่างก้าว และ ปลุกรัก : วิธีฝึกมองอย่างลึกซึ้งตามคติ
พุทธศาสนาหยาน

-วรรณกรรมประเภทบันทึกดี แบ่งเป็นบทกวีนาถลักษณะคล้ายบทกวี 3 เล่ม คือ ปัจจุบัน
เป็นเวลาประเสริฐสุด (Present Moment. Wonderful Moment) วิถีแห่งบัวบาน: บทกวีนา
เพื่อเปลี่ยนแปลงและเยียวยา(The Blooming of a Lotus : Guided Meditation...)³⁵ และ กุหลาบใน
ดวงใจ(A Rose in Our Pocket) บทละคร 1 เล่ม ทางกลับคือการเดินทางต่อ (The Path of Returns
Continues the Journey) วรรณกรรมพุทธประวัติเรื่อง คือเมฆสีขาวทางก้าวเก่าแก่เล่ม 1 (มี 3 เล่ม
จบ) (Old Path White Clouds : Walking in the Footsteps of the Buddha) และรวมเรื่อง ไผ่พระ
จันทร์ (The Moon Bamboo)

นอกจากนั้นยังมีวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ เท่าที่สามารถหารายชื่อได้จำนวน 30 เล่ม ดังนี้^{***}

-วรรณกรรมประเภทสารคดี 21 เล่ม ได้แก่

Vietnam : Lotus in a Sea of Fire (1967) Love in Action: Writing on Nonviolent Social
Change (1993) For a Future to be Possible : Commentaries on the Five Wonderful Precepts
(1993) Cultivating the Mind of Love : The Practice of Looking Deeply in the Mahavana
Buddhist Tradition (1996) Living Buddha, Living Christ (1995) Teaching on Love (1997) Be
Still and Know : Reflects from Living (1996) The Greatest Relief (1993) Dialogue : The Key to
Vietnam Peace (1968) Peaceful Steps to the East (1993) Transformation & Healing (1990)
Interbeing : Fourteen Guidelines for...(1993) Hermitage among the Clouds (1993) A Buddhist
Monk's View of Vietnam (1968) Mindfulness must be Engaged (1991) A Joyful Path :
Community, Transformation...(1994) Touching Peace an Evening with Thich Nhat Hanh (1993)
Our Appointment with Life : The Buddha's...(1990) The Art of Mindful Living (1991) The
Heart of Understanding Commentaries on ...(1987) Buddhism & Psychotherapy (1989) The
Practice of Mindfulness in Psychotherapy (1990)

³⁵ ดิช นัท ฮันห์, วิถีแห่งบัวบาน. แปลโดย สุภาพร พงศ์พฤกษ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2539)

^{***} เป็นการจับหมวดหมู่ของผู้เขียนเองโดยพิจารณาจากคำสำคัญและชื่อเรื่อง จึงอาจไม่ถูกต้องนักเพราะหนังสือส่วนใหญ่
ผู้วิจัยไม่สามารถหาตัวเลขจริงได้

-วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี 9 เล่ม ได้แก่

บทกวี 8 เล่ม The Cry of Vietnam (1968) Viet Nam Poems (1972) Zen Poems (1976) Peace (1968) O Innocent Child (1968) The Present Moment a Retreat on the Practice..(1994) Roses and Garbage Meditation and Peace (1990) และรวมนิทานพื้นบ้าน A Taste of Earth, and Other Legends of Vietnam (1991)

ในวรรณกรรมเหล่านี้แทบทุกเล่มจะมีการกล่าวถึงการฝึกสติ ความสำคัญของสติ ซึ่งกล่าวว่าจะนำไปสู่การมองสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่ดีซึ่งมากขึ้น และอาจทำให้เกิดสันติภาพภายในใจของผู้ปฏิบัติได้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตนเองและสังคม

ดิช นัท ฮันห์ กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน (Interbeing) ของมนุษย์ สังคม และธรรมชาติว่า การศึกษาควบคู่กับการปฏิบัติธรรมจะทำให้เราได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับชีวิตจริง เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามวิถีทางแห่งพุทธศาสนาแล้ว เราจะเห็นและสัมผัสได้ถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุก ๆ สิ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่มนุษย์เบียดเบียนผู้อื่น สังคม และธรรมชาติ นั้นเท่ากับว่าเขากำลังเบียดเบียนและทำร้ายตนเองเช่นกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่าด้วยการกำเนิดของสรรพสิ่ง ซึ่งสรุปได้ด้วยความในมัชฌิมานิคาเยที่ว่า

"สิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี
เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ"³⁴

จากแนวคิดที่กล่าวมานี้ ดิช นัท ฮันห์ จึงตระหนักว่า ความโศกเศร้าของสงครามและความอยุติธรรมที่มนุษย์ก่อขึ้น เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเอง สังคม และธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนน่าจะมีส่วนร่วมกันช่วยเหลือมนุษย์ด้วยกันอีกทั้งช่วย สังคม และธรรมชาติ

การที่ ดิช นัท ฮันห์ ให้ความสำคัญของการอิงอาศัยซึ่งกันและกันนั้นจะนำไปสู่ความเข้าใจการเผยแผ่ธรรมประยุกต์ในส่วนที่สอง ซึ่งปรากฏในรูปของการปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือ

³⁴ ดิช นัท ฮันห์, "มนุษย์กับธรรมชาติ" แปลโดย วีระ ฅมบูรณ์, ปาจารยสารฉบับไตรศัตรี (2520) : หน้า 56.

ประชาชนเมื่อบานเมืองประสบชะตากรรมที่เป็นผลพวงจากเหตุการณ์ทางการเมืองและภัยธรรมชาติ กระแสการปฏิบัติงานที่มีพุทธศาสนาเป็นรากฐานนี้เรียกว่า Socially Engaged Buddhism ****

กระแสการเคลื่อนไหวของพุทธศาสนิกชนต่อความเป็นไปในสังคม (ต่อจากนี้ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “ธรรมประยุกต์”) นี้เริ่มขึ้นครั้งแรกในราวพุทธศักราช 2473 ในประเทศเวียดนามซึ่งนำโดยพระสงฆ์ชาวเวียดนามชื่อว่า Thai Hu แต่เหตุการณ์ที่ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวการเผยแพร่ธรรมประยุกต์นี้ชัดเจนและมีพลังเข้มแข็งปรากฏต่อสายตาของชาวตะวันตกนั้น คือเหตุการณ์ช่วงสงครามเวียดนามและเหตุการณ์การกดขี่พุทธศาสนาสมัยรัฐบาลโง ดินห์ เดียม โดยมี ดิซ นัท ฮันห์ เป็นแกนนำของการเผยแพร่ธรรมประยุกต์ซึ่งท่านกระทำอย่างต่อเนื่องมาจวบจนปัจจุบัน

“...And now, thirty years after the death of Saigon monks, thousands of Americans——many of them new converts to Buddhism——follow the teachings of Thich Nhat Hanh, the Vietnamese Zen Master who coined the expression ‘engaged Buddhism’ and introduced its implications to the West.
»37

และหลังจากเหตุการณ์ที่แสดงพลังของกลุ่มพุทธศาสนิกชนในการประยุกต์ธรรมเพื่อรับใช้สังคมช่วงสงครามเวียดนามนี้แล้ว การแสวงหาการเคลื่อนไหวธรรมประยุกต์นี้ยิ่งปรากฏเด่นชัดในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งในประเทศไทย

วัตถุประสงค์หลักของธรรมประยุกต์เพื่อรับใช้สังคมนี้คือ กระแสการเคลื่อนไหวของพุทธศาสนิกชนเพื่อรณรงค์ให้เกิดสันติภาพ (Peace) และอิสรภาพ (Liberation) ***** ในแต่ละประเทศและระหว่างประเทศ ทั้งนี้รวมไปถึงการทำงานเพื่อรับใช้สังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนด้านวัตถุ การเผยแพร่ธรรมประยุกต์นี้อาศัยแนวคิดแนวปฏิบัติแห่งพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญ

**** ข้อมูลส่วนมากเกี่ยวกับประเด็นนี้ประมวลจาก หนังสือ Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movement in Asia

37 Christopher S. Queen and Sallie B.King, Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movement in Asia, p. 2.

***** Liberation ในความหมายของ Socially Engaged Buddhism นี้มี 2 ระดับความหมายคือ อิสรภาพที่หมายถึงอิสระในเชิงกายภาพและอิสรทางจิตวิญญาณ หรือที่เรียกว่า วิมุตติ (การเป็นอิสระจากการคิดในเชิงมโนทัศน์) ข้อมูลจาก Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movement in Asia, p. 9.

ของการกระทำ การดำเนินการโดยมากจะเป็นการเคลื่อนไหวแบบสันติวิธี (Non-violence) ผลงานด้านวรรณกรรมของบรรดาผู้นำกระแสการเคลื่อนไหวนี้ของประเทศต่าง ๆ ล้วนมีเนื้อหาสำคัญเช่นเดียวกันที่กล่าวถึงเรื่อง การไม่ยึดติดในตัวตน (Selflessness) ความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Interdependence) ศีล 5 (The five precepts) อริยสัจ 4 (The four noble truth) อทวิลักษณ์ (Nondualism) และอนัตตา (Emptiness)³⁸

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า นอกจาก ดิช นัท ฮันท์ จะเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะที่เป็น ดิช นัท ฮันท์ กวี นักเขียน และครู แล้ว ดิช นัท ฮันท์ ยังเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในฐานะผู้ทำงานเพื่อสนับสนุนการสร้างสันติภาพตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา จนกระทั่ง ในพุทธศักราช 2520 มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr.) ได้เสนอชื่อของท่านเข้ารับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ การทำงานเพื่อสนับสนุนการสร้างสันติภาพของ ดิช นัท ฮันท์ นั้น กระทำโดยการศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมของประเทศแต่ละประเทศ ดิช นัท ฮันท์ ได้เสนอโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ หลายโครงการต่อองค์การสหประชาชาติ (United Nations) บ้าง และขอความร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนทั่วโลกเพื่อช่วยกันจัดตั้งโครงการขึ้นเองบ้างในเวลาต่อมา อาทิเช่น โครงการช่วยคนเรือผู้อพยพชาวเวียดนาม โครงการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์กรรมจากสงคราม โครงการเยาวชนเพื่อบริการสังคม โดยจัดตั้งเป็น “โรงเรียนเยาวชนเพื่อบริการสังคม” (The School of Youth for Social Services (SYSS)) พุทธศักราช 2508 (โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย วัน แห่ง) ซึ่งเป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนในช่วงสงครามเวียดนาม และมีการก่อตั้ง “คณะเตียบ เทียน” (Tiep Hien Order)³⁹ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อ “การศึกษา การทดลองและการประยุกต์หลักพุทธศาสนาให้เข้ากับชีวิตในปัจจุบัน ด้วยวิธีที่แบบคาย และมีประสิทธิภาพทั้งในระดับของปัจเจกชนและสังคม...เพื่อที่จะได้เข้าใจชีวิตด้วยตัวของตัวเอง อันเป็นประสบการณ์ตรง...”⁴⁰

แม้ว่าโครงการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ บางโครงการจะไม่สามารถดำเนินการจนบรรลุจุดประสงค์ได้และต้องล้มเลิกไปด้วยอุปสรรคต่าง ๆ ในที่สุด แต่จากการศึกษาข้อมูลในประเด็นนี้

³⁸ Christopher S. Queen and B.King, Sallie, *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movement in Asia*, p. 8.

³⁹ Tiep หมายถึง การสืบทอดและการสัมผัส Hien หมายถึง การประจักษ์แจ้งและการทำให้เป็นปัจจุบันขณะ ดูราช

ละเอียดในภาคผนวก

⁴⁰ ดิช นัท ฮันท์, *ด้วยปัญญาและความรัก: แนวปฏิบัติสำหรับชีวิตและสังคมใหม่*. หน้า 21.

ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมของ ดิซ นัท ฮันท์ ได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากพบว่า ดิซ นัท ฮันท์ ได้รับความสะเทือนใจจากเหตุการณ์เหล่านั้นและได้นำเอาเหตุการณ์ และข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ประสบในขณะที่ดำเนินงานมาถ่ายทอดวรรณกรรม และเสนอทางออกในแง่มุมของตนเองโดยผ่านมุมมองของความเป็นชาวเวียดนามและความเป็นพระนิกายเซน ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ทางวรรณกรรม

นอกจากปัจจัยในการสร้างสรรค์วรรณกรรมในส่วนที่มาจากชีวประวัติโดยสังเขปของ ดิซ นัท ฮันท์ แล้ว พุทธศาสนาช่วงสงครามเวียดนามยังเป็นอีกประเด็นที่มีส่วนสำคัญอันเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมด้วย

พุทธศาสนานิกายเซนฝังรากลึกในแผ่นดินเวียดนามมาเป็นเวลากว่าพันปีนับตั้งแต่ครั้งเวียดนามยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของจีน ดังนั้นเวียดนามจึงได้รับอิทธิพลทั้งทางวัฒนธรรม การปกครอง การศึกษา การแต่งกาย ภาษาและศาสนาจากจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศาสนา ในหลายศตวรรษที่ผ่านมา ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และพุทธศาสนาเถรวาท (นิกายเซน)⁴¹ นับเป็นรากฐานทางความคิด ความเชื่อ และทางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญในวิถีชีวิตของชนชาวเวียดนาม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลัทธิศาสนาทั้งสามนี้ได้รับอิทธิพลมาจากจีน เนื่องจากลัทธิศาสนาทั้งสามนี้ล้วนมีรากฐานทางความคิดและภูมิปัญญาจากจีนทั้งสิ้น โดยเฉพาะพุทธศาสนานิกายเซน (หรือ จานนะ ในภาษาจีน) นั้น เกิดจากการผสมผสานระหว่างลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และพุทธศาสนาเถรวาทเป็นครั้งแรกในแผ่นดินจีน

ในระยะแรกเริ่ม อารยธรรมเวียดนามพัฒนาขึ้นในแถบตอนเหนือของเวียดนามในปัจจุบัน ซึ่งในระยะนั้นมีชื่อว่า “อาณาจักรนามเวียดนาม” (Nam-Viet) เดิมทีชุมชนนี้ปกครองกันตามระบบศักดินาและเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านการเกษตรมาก การที่ประเทศเวียดนาม

⁴¹ Neil L. Jamieson, *Understanding Vietnam* (Berkeley: University of California Press, 1993), p. 22.

* ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เกิดมีลัทธิศาสนาใหม่ขึ้น เช่น ลัทธิเถาไต้ ลัทธิหัวเหา เป็นต้น อีกทั้งพุทธศาสนานิกายชินได้รับความศรัทธาจากประชาชนมาก ทำให้ที่พุทธศาสนานิกายเซน(เถียน)เริ่มจางไป (พระธรรมปิฎก, “พุทธศาสนาในเวียดนาม,” *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2540), หน้า 252, 259-260.)

นามมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตรนี้จึงทำให้เวียดนามเป็นที่ต้องการของนานาอารยประเทศหลังจากเป็นอิสระจากจีนในเวลาต่อมา.....

ตลอดระยะเวลาที่อาณาจักรนามเวียดตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนในราวพุทธศักราช 432 จนถึงพุทธศักราช 1482 ชาวเวียดนามพยายามก่อกบฏเพื่อขับไล่ชาวจีนครั้งแล้วครั้งเล่าแต่ไม่สำเร็จ การตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอื่นมาเป็นเวลานานเช่นนี้สร้างความกดดันที่ทำให้ประชาชนชาวเวียดนามมีความรู้สึกรักในเชื้อชาติและวัฒนธรรมของตนอย่างเข้มข้น ในขณะที่มีความรู้สึกต่อต้านต่างชาติดกทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ความรู้สึกต่อต้านต่างชาติของชาวเวียดนามเห็นได้จาก การที่มีการก่อกบฏเพื่อจะประกาศตนเป็นอิสระจากจีนหลายต่อหลายครั้ง เช่น ในสมัยภายใต้การปกครองของจีนซึ่งเวียดนามยังเป็นเพียงมณฑลหนึ่งของจีนชื่อว่า “เฉียวจี” (Chiao Chi)⁴² เกิดกบฏสองพี่น้องหญิงตระกูลตริง (The Trung Sisters) ในพุทธศักราช 583 ถึงพุทธศักราช 585 และกบฏลีบอง (Ly Bon) เป็นต้น ถึงแม้จะไม่ประสบความสำเร็จสักครั้งในช่วงพุทธศักราช 432 จนถึงปีพุทธศักราช 1482 ก็ตาม แต่ในช่วงหนึ่งพันกว่าปีนี่เองที่มีการรับเอาอิทธิพลทางการเมืองการปกครองและลัทธิศาสนาจากจีนอันได้แก่ ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนานิกายเซน..... มาผสมผสานกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเวียดนามจนกลายเป็นรากฐานทางความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีของเวียดนามไปได้อย่างกลมกลืน ดังมีเอกสารที่เชื่อถือได้กล่าวถึงวรรณกรรมในช่วงศตวรรษที่ 2 ว่า “ในช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่พุทธศาสนารุ่งเรืองมาก มีการนำวรรณกรรมทางศาสนา เช่น บทสวดมนต์และกัมภีร์ต่างๆ ซึ่งแปลมาจากภาษาฮินดีและภาษาบาลีมาแปลเป็นภาษาฮาน (Han Language)”⁴³ ซึ่งเป็นภาษาเขียนที่ใช้ในการศึกษาภายในพระราชสำนักและวัดของเวียดนามตั้งแต่จีนเข้ามาปกครอง.....

***** ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เวียดนามที่จะกล่าวถึงต่อจากนี้ไปประมวลมาจาก เอกสารการประชุมวิชาการเปิดโลกวรรณกรรมเพื่อนบ้าน (2) วรรณคดีเวียดนามลักษณะเด่นและแนวโน้ม และ Vietnam: A Political History

⁴² Joseph Buttinger, *Vietnam: A Political History*, (USA: Frederick A. Praeger, 1968), p. 56.

***** พระสงฆ์ชาวอินเดียรูปแรกที่เดินทางไปแสวงธรรมในจีนแล้วได้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในเวียดนามชื่อว่า Vinitaruci ในพุทธศักราช 1123 (พุทธศาสนาเข้ามาในเวียดนามประมาณ พุทธศตวรรษที่ 8) จาก *Buddhism in Vietnam : From its originals to the 19 th century* (Hanoi : The Gioi Publishers, 1993) p. 40-41.

⁴³ Tran Thi Bang Thanh, Assistant Professor Dr. ‘Buddhism and Vietnamese Literature in the Middle Ages,’ เอกสารการประชุมวิชาการเปิดโลกวรรณกรรมเพื่อนบ้าน (2) วรรณคดีเวียดนาม: ลักษณะเด่นและแนวโน้ม เนื่องในโอกาสครบ

หลังจากเป็นอิสระจากจีนในศตวรรษที่ 20 ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ลี (Ly Dynasty) ช่วงระหว่างพุทธศักราช 1552-1767 และราชวงศ์เตริน (Tran Dynasty) ระหว่างพุทธศักราช 1768-1949 ช่วงนี้เป็นช่วงที่พุทธศาสนายังคงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมอยู่เช่นเดิมควบคู่ไปกับลัทธิขงจื้อ แต่ในปลายราชวงศ์เตรินในราวปีพุทธศักราช 1950 เป็นต้นมา เวียดนามได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนอีกครั้งเป็นครั้งที่สอง แต่ในที่สุดได้มีความพยายามขับไล่จีนออกไปเป็นผลสำเร็จในปีพุทธศักราช 1971 สมัยราชวงศ์เหม็ง (Ming Dynasty) ของจีน ภายใต้การนำของ เล หล่ย์ (Le Lo'i) ผู้ก่อตั้งราชวงศ์เล (Le Dynasty) ซึ่งนับว่าเป็นราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเวียดนามก็ว่าได้ โดยมีช่วงระยะเวลาในการปกครองยาวนานกว่า 350 ปี เพราะในยุคนี้เองเป็นยุคที่มีการขยายอำนาจทางการเมืองและทางการทหารลงใต้ ในประเด็นนี้เองที่แตกต่างจากเวียดนามในอดีตซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเวียดนามไม่ได้มีการขยายอาณาเขตแต่อย่างใดเลย อาณาเขตของเวียดนามในระยะที่ผ่านๆ มานั้นมีเพียงทางเหนือของอาณาเขตประเทศเวียดนามในปัจจุบันเท่านั้น

ในที่สุด ในปีพุทธศักราช 1088 เริ่มเกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นในเวียดนามเรื่อยมา จนกระทั่ง เมื่อถึงราชวงศ์เหงวียน (Nguyen Dynasty) ซึ่งสถาปนาราชวงศ์โดยจักรพรรดิชาลอง (Gia Long) ขึ้นปกครองเวียดนามเป็นราชวงศ์สุดท้ายได้โดยความช่วยเหลือของบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ชื่อ ปิญญู เด เบแฮน (Pigneau de Behaine) และจากความช่วยเหลือครั้งนี้ก็เกื้อหนุนให้ฝรั่งเศสสามารถแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองและการค้าได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยอาศัยคริสตศาสนาเป็นเครื่องมือ จนกระทั่งในที่สุด เวียดนามต้องตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้ชื่อว่าเป็นต้นเหตุของกระแสการต่อต้านที่นำไปสู่ความรุนแรง เพราะในพุทธศักราช 2473-2474 เป็นปีแห่งความน่ากลัวของชาวเวียดนาม เนื่องจากเริ่มเกิดการฆ่ากันด้วยความกระหายเลือดของทหาร อันเกิดจากการลุกขึ้นต่อต้านอำนาจการปกครองของฝรั่งเศส โดยการผสมผสานลัทธิชาตินิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์เข้าด้วยกันและเอาชนะฝรั่งเศสได้ในที่สุดในเขตเวียดนามเหนือ

รอบ 80 ปี คณะอักษรศาสตร์และการจัดตั้งภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, อังคารที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

*****
 ในระยะนั้นใช้ตัวหนังสือภาษาฮั่น (Chu' Han) ซึ่งได้รับมาจากจีน ที่ใช้อาจเทียบได้กับภาษาบาลี สันสกฤต ในภาษาไทย

ที่กล่าวมานี้เป็นจุดเริ่มต้นอันนำไปสู่สงครามเวียดนามใน พ.ศ. 2497–2516 รวมทั้งการกดขี่พุทธศาสนาใน พ.ศ. 2506 ในสมัยรัฐบาล โจ คินห์ เดียม ทั้งสองประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญที่มีอิทธิพลต่อวาระกรรมของ ดิซ นัท ฮันท์ อย่างยิ่ง

หลังจากพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามขับไล่ฝรั่งเศสออกไปได้สำเร็จ แต่การเข้ามาของฝรั่งเศสยังคงทิ้งผลแห่งความรุนแรงเอาไว้ในเวียดนาม นั่นคือ ทำให้เกิดความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางความคิดของชาวเวียดนามโดยแบ่งเป็นสองกลุ่มคือ⁴⁴ กลุ่มปัญญาชนที่ต่อต้านและเกลียดชังฝรั่งเศส ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์นำโดยโฮจิมินห์ ซึ่งรู้จักกันในชื่อ “เวียดมินห์” และต่อมาในพุทธศักราช 2488 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กองทัพปลดแอก” มีวิธีการรบแบบกองโจร กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่ชื่นชมระบอบการปกครองและวัฒนธรรมฝรั่งเศส และในที่สุดพรรคคอมมิวนิสต์โดยการนำของโฮจิมินห์สามารถประกาศอิสรภาพในเวียดนามตอนเหนือได้ที่เมืองฮานอย แต่ชัยชนะของโฮจิมินห์หยุดอยู่เพียงในภาคเหนือเท่านั้น ทางใต้อยู่ในอำนาจการปกครองของฝรั่งเศส สงครามระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือและฝรั่งเศสในเวียดนามใต้ยึดเยื้อเป็นเวลาหลายปี ในที่สุด ฝรั่งเศสแพ้เวียดนามที่เดียนเบียนฟูในพุทธศักราช 2497 จึงได้มีการลงนามในข้อตกลงเจนีวาในเดือนกรกฎาคมพุทธศักราช 2497 เพื่อรวมเวียดนามทั้งสองภาคเข้าด้วยกันผ่านวิถีทางการเมือง

ในขณะที่ดูเหมือนเหตุการณ์กำลังสงบลง แต่แล้วก็ได้เกิดอุปสรรคครั้งใหญ่ที่ทำให้เกิดความสูญเสียและความโหดร้ายทารุณที่ยาวนานและต้องจดจำไว้ในประวัติศาสตร์อย่างยากที่จะลืมบรรยากาศสงครามเย็นเริ่มแพร่เข้ามาในเวียดนาม เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทแทรกแซงทางการเมืองและการทหาร โดยนำพันธมิตรเข้าขัดขวางการเลือกตั้งเพื่อรวมประเทศเวียดนามตามข้อตกลงเจนีวา พุทธศักราช 2497 สหรัฐอเมริกาเข้าสนับสนุนรัฐบาลทหารให้ปกครองเวียดนามใต้ เหตุการณ์ยึดเยื้อและลูกกลามจนกลายเป็นสงครามเวียดนามที่รุนแรงและโหดร้ายทั้งต่อสหรัฐอเมริกาและเวียดนาม

เป็นที่ทราบกันดีว่า สงครามเวียดนามได้คร่าชีวิตชาวเวียดนามไปเป็นเรือนแสนด้วยการทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกา รวมทั้งความสูญเสียและความหวาดกลัวที่เกิดแก่ผู้คน ผลจากสงครามที่กล่าวมานี้ทำให้พุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามพยายามดำเนินการเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกายุติการทิ้ง

⁴⁴ สุด จอนเจดสิน, “ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมเวียดนามใต้,” เอกสารการประชุมวิชาการเปิดโลกวรรณกรรม

เพื่อนบ้าน (2) วรรณคดีเวียดนาม: ลักษณะเด่นและแนวโน้ม.

ระเบิด และพยายามปลูกให้มานานาประเทศหันมาช่วยกันนำสันติภาพกลับคืนสู่เวียดนาม เหตุการณ์เหล่านี้มีผลให้เกิดโศกนาฏกรรมที่ก่อให้เกิดความสะเทือนใจและตกตะลึงต่อชาวตะวันตกยิ่งนัก นั่นคือมีพุทธศาสนิกชนชาวเวียดนาม ทั้งฆราวาส และพระสงฆ์ใช้วิธีเผาตัวตาย^{*****} เพื่อเรียกร้องให้ทั้งชาวเวียดนามด้วยกันเองที่เพิกเฉยต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและชาวตะวันตกที่ยังมองไม่เห็นบาดแผลภายในที่สงครามได้ก่อให้เกิดแก่ประชาชนชาวเวียดนามและสหรัฐอเมริกาตื่นขึ้นเผชิญหน้ากับความจริงและช่วยกันผสานรอยร้าวของทั้งสองฝ่าย

ดิช นัท ฮันท์ เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสันติภาพ โดยการเดินทางไปยังประเทศต่างๆ เพื่อการรณรงค์ให้เกิดสันติภาพในเวียดนาม และเป็นผู้ประสานงานเสนอเรื่องการรณรงค์เพื่อสันติภาพนี้ต่อองค์การสหประชาชาติในพุทธศักราช 2509 จนกระทั่งไม่สามารถกลับเข้าประเทศได้อีกเลยนับแต่การเดินทางครั้งนั้นเป็นต้นมา ในระหว่างการเดินทางครั้งนั้นท่านได้รับข่าวการเผาตัวตายของพุทธศาสนิกชนซึ่งรวมทั้งลูกศิษย์ในโครงการเยาวชนเพื่อบริการสังคม (SYSS) คนหนึ่งมีชื่อว่า นัท ชิ มาย ซึ่งต่อมา ดิช นัท ฮันท์ ได้เขียนเรื่องสั้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากข่าวการเผาตัวตายขึ้นเรื่องหนึ่งและได้เขียนบทรำพันที่กล่าวถึงความรู้สึกของ นัท ชิ มาย ก่อนวันเผาตัวตายชื่อว่า “บทเพลงจากทุ เฌียม”⁴⁵ ซึ่งกล่าวถึงความรู้สึกและความปรารถนาดีของ นัท ชิ มาย ที่หวังจะให้การตายของเธอปลูกให้ผู้คนตื่นขึ้นจากความเพิกเฉยต่อความโหดร้ายที่สงครามได้ก่อให้เกิด รวมทั้งบทความต่างๆ ที่มีกล่าวถึงบทเรียนที่น่าเศร้า

ประเด็นทางการเมืองประเด็นที่สองคือ เหตุการณ์เคลื่อนไหวของพุทธศาสนิกชนในช่วงที่มีการกดขี่พุทธศาสนาในสมัยรัฐบาล โง ดินห์ เดียม โดยที่เหตุการณ์ค่อย ๆ ดำเนิน ไปอย่างตึงเครียดจนถึงจุดวิกฤตซึ่งมี พระสงฆ์ แม่ชี และนักศึกษาจำนวนหนึ่งเผาตัวตายเช่นเดียวกับเหตุการณ์เรียกร้องให้สหรัฐอเมริกายุติการทิ้งระเบิดในเวียดนาม เหตุการณ์เริ่มขึ้นในเดือนเมษายนพุทธศักราช 2506 ได้มีการประกาศนโยบายเกี่ยวกับการนับถือศาสนา ซึ่งมีผลกระทบต่อ การเคลื่อนไหว

***** ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องการเผาตัวตายนี้แม้จะไม่ใช่ที่ยอมรับว่าเป็นวิถีทางที่เหมาะสมถูกต้องในการให้คำซึ่ง

สันติภาพ แต่หากมองลงไปให้ลึกกว่านั้น การกระทำเช่นนี้อยู่ นอกเหนือประเด็นที่เราจะมาตัดสินความถูกหรือความผิด แต่ประเด็นที่เรามองเห็นได้จากเหตุการณ์นี้คือ เราได้เห็นถึงลักษณะความเป็นพุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามที่ได้รับการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดมาจากขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต รากเหง้าแห่งบรรพบุรุษ และคตินิกายศาสนาในบางแง่มุมที่ต่างไปจากที่เราได้พบเห็นและเข้าใจกันในบริบททางสังคมพุทธแบบเถรวาทในประเทศไทย

⁴⁵ ดิช นัท ฮันท์, “บทเพลงจากทุ เฌียม,” ปาจารย์สาร 5 (พฤษภาคม-มิถุนายน, 2519): หน้า 36-38.

ของพุทธศาสนิกชนในเวียดนาม และเป็นเหตุให้เกิดโศกนาฏกรรมที่น่าเศร้าอีกเหตุการณ์หนึ่ง
.....

การกีดกันเสรีภาพทางศาสนาเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาล โง คินห์ เดียม ประกาศห้ามพุทธ-
ศาสนิกชนในเวียดนามซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไปที่ไม่มีฐานะมั่งคั่งประกอบกิจทาง
ศาสนาอย่างเปิดเผย และห้ามยกธงประจำศาสนาขึ้นในวันสำคัญทางศาสนาพุทธ ในขณะที่
คริสตศาสนิกชนสามารถกระทำโดยไม่มีความคิด อีกทั้งในขณะที่รัฐบาลละเลยพุทธศาสนิกชน
ผู้ประสบความเดือดร้อน รัฐบาลกลับให้อภิสิทธิ์ในทุก ๆ เรื่องแก่คริสตศาสนิกชนหรือใครก็ตามที่
เปลี่ยนใจหันมานับถือศาสนาคริสต์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูง นักการเมือง และพ่อค้าที่
มีฐานะมั่งคั่ง⁴⁶ เหตุการณ์การกีดกันเสรีภาพทางศาสนาที่กล่าวมานี้ ยิ่งทวีความตึงเครียดมากขึ้น
จนเกิดการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของพุทธศาสนิกชนในเวียดนามได้เมื่อถึงวันวิสาขบูชาพุทธศักราช
2506 ในเหตุการณ์ครั้งนี้มีพุทธศาสนิกชนที่ถูกสังหารและพลีชีวิตตนเองเพื่อเรียกร้องเสรีภาพทาง
ศาสนา (Religious Freedom) และปลูกให้นานาชาติหันมาช่วยกันแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น

*****
เดือนเมษายนพุทธศักราช 2506 รัฐบาล โง คินห์ เดียม ออกคำสั่งต่อต้านพุทธศาสนาใน 22 จังหวัดทางตอน
เหนือของเวียดนามใต้ และออกคำสั่งอย่างเป็นทางการไปยังเมืองเว้ (Hue) ในวันที่ 7 พฤษภาคม ว่าหากผู้ใดประกอบกิจทางพุทธ
ศาสนาและยกธงประจำพุทธศาสนาขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาในวันที่ 8 พฤษภาคม ซึ่งชาวเวียดนามถือเป็นวันสำคัญที่สุดทาง
พุทธศาสนา รัฐบาลให้ถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดคืออาญา แต่เมื่อมีการยื่นเรื่องประท้วงต่อผู้นำจังหวัดซึ่งนับถือพุทธเช่นกัน พุทธ
ศาสนิกชนจึงได้รับอนุญาตให้มีการเฉลิมฉลองกันตามปกติ ได้มีการชุมนุมและกล่าวปราศรัยถึงเรื่องการละเมิดสิทธิในการนับถือ
ศาสนาขึ้น รัฐบาลจึงตอบโต้ด้วยการงดการออกอากาศคำปราศรัยเนื่องในวันวิสาขบูชาของผู้นำศาสนา เมื่อเป็นเช่นนี้พระสงฆ์จึง
นำพุทธศาสนิกชนมาชุมนุมกันอย่างสงบหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียงในเมืองเว้ ในวันที่ 8 พฤษภาคมมีผู้มาชุมนุมกว่า 3,000 คน
เพื่อกดดันให้รัฐบาลยกเลิกคำสั่ง แต่รัฐบาลกลับตอบโต้โดยการส่งรถหุ้มเกราะติดอาวุธจากเมืองใกล้เคียงมาประจำการ และใช้น้ำฉีด
สลายกลุ่มผู้ชุมนุม แต่ก็ไร้ผล ในที่สุดทหารและรถหุ้มเกราะจึงเดินหน้าและยิงเข้าใส่ผู้ชุมนุม จนเป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิต 9 คน ซึ่งใน
9 คนนั้นเป็นเยาวชน 8 คน โดยรัฐบาลอ้างว่าการยิงครั้งนั้นเป็นฝีมือของพวกทหารเวียดกงที่แฝงอยู่ในกลุ่มผู้ชุมนุมเอง ได้ประหาร
พลอาชญากรเข้าไปทำให้มีผู้เสียชีวิต แต่ในขณะที่รัฐบาลอ้างเหตุผลดังกล่าว กลับมีพยานบุคคลและรูปถ่าย ยืนยันว่า การเสียชีวิตของผู้
ชุมนุมที่เมืองเว้ เกิดจากการยิงและถูกรถหุ้มเกราะของรัฐบาลทับ แต่อย่างไรก็ตาม การหาตัวผู้ออกคำสั่งมารับผิดชอบนั้นกลับไม่อาจ
ระบุได้แน่ชัด หลังจากเหตุการณ์นั้นเป็นต้นมา พุทธศาสนิกชนและเหล่าพระสงฆ์ แม่ชี นักศึกษา นักการเมือง ทหาร และเจ้าหน้าที่
ระดับสูงของฝ่ายรัฐบาล ต่างดำเนินการคัดค้านการกระทำของรัฐบาลและเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนที่เสียชีวิต
ไปในเหตุการณ์ครั้งนี้ โดยพยายามใช้วิธีการแบบสันติที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ทุกวิถีทาง จนกระทั่ง เหตุการณ์ตึงเครียดถึงขีดสุด ได้มี
พระสงฆ์ แม่ชี นักศึกษา พระชีวิตตนด้วยการเผาตัวตาย และการตัดอวัยวะของตนเพื่อปลูกให้ประชาชนและนานาชาติหันมา
ความเพิกเฉยต่อความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น ในขณะที่รัฐบาลก็พยายามทุกวิถีทางที่จะสลายและยุติการเดินทางขบวนของพุทธศาสนิกชน
ครั้งนี้ และทำให้ประชาชนยอมทำตามคำสั่งของรัฐบาลแต่โดยดี ในที่สุด เหตุการณ์ยุติลงเมื่อ โง คินห์ เดียม และ โง คินห์ บูห์ ถูก
ลอบสังหารในวันที่ 2 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2506

⁴⁶ สนใจรายละเอียดโปรดดูเพิ่มเติมใน *The New Face of Buddha*

การเคลื่อนไหวของพุทธศาสนิกชนในเหตุการณ์การกีดกันเสรีภาพทางศาสนา รวมทั้งโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามเวียดนามนั้น ส่งผลโดยตรงต่อแนวคิดเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสันติภาพ” ของ ดิซ นัท ฮันห์ ดังเช่น ดิซ นัท ฮันห์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง *Vietnam: Lotus in a Sea of Fire* ^{*****} ขึ้นเพื่อแสดงทัศนคติต่อการไฟ้หาสันติภาพในเวียดนามด้วยการปลุกให้ประชาชนมีความรักซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางในการต่อสู้ที่สอดคล้องกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเวียดนาม โดย ดิซ นัท ฮันห์ เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น หลังจากที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องการเผาตัวตายของพุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามกันมากในหมู่ชาวตะวันตก โดย ดิซ นัท ฮันห์ มีจุดประสงค์เพื่อที่จะอธิบายให้ทั้งชาวตะวันตกและปัญญาชนชาวเวียดนามที่ได้รับการศึกษาและแนวคิดแบบชาวตะวันตกได้รู้ถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามตลอดจนบทบาทต่อสังคมของพุทธศาสนาที่มีมาในประวัติศาสตร์ของเวียดนามและประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ แนวคิดในเรื่องการสร้างสรรคสันติภาพที่ ดิซ นัท ฮันห์ ได้บทเรียนจากเหตุการณ์ของพุทธศาสนาช่วงสงครามเวียดนามนี้ ส่งผลต่อมาถึงแนวคิดเช่นที่ถ่ายทอดลงสู่วรรณกรรมประเภทอื่นๆ ของ ดิซ นัท ฮันห์ ด้วย

นับตั้งแต่อดีต พุทธศาสนาในเวียดนามกับขบวนการรักชาติได้ร่วมมือกันต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมโดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสมานานแล้ว และนี่เป็นเรื่องของการต่อต้านการครอบงำของต่างชาติซึ่งมิใช่การคลั่งชาติ เราสามารถพบบทบาทของพุทธศาสนาในเวียดนามที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นไปของประเทศชาติได้ทั่วไปในแถบเอเชียอาคเนย์ ซึ่งได้แก่ พม่า และลังกา⁴⁷ ในยามที่บ้านเมืองแตกแยกประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งมีพื้นฐานความคิดจากศาสนาพุทธจะรวมตัวกันปกป้องเอกราชและสันติภาพของประเทศให้คงอยู่ นี่เป็นเพราะแม้ว่าเราจะไม่เห็นสิ่งก่อสร้างหรือองค์กรใด ๆ ที่มันคงเป็นรูปธรรมชัดเจนอย่างเช่นบางศาสนา แต่พลังของพุทธศาสนาในประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ขึ้นอยู่กับรากฐานทางจิตใจและจริยธรรมที่ประชาชนยึดถือ ดังมีชาวเวียดนามกล่าวว่า

*****
หนังสือเล่มนี้ ดิซ นัท ฮันห์ เขียนเพื่ออธิบายถึงสถานะของพุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามต่อชาวตะวันตก ซึ่งได้รับการแปลเป็นภาษาอื่น ๆ อีก 8 ภาษา จากภาคนิพนธ์ “Thich Nhat Hanh, Sulak Sivalak, and the parallel formation of Engaged Buddhism in Southeast Asia : A comparative analysis”

⁴⁷ สนใจดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหนังสือ *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movement in Asia* (NY: State University of New York Press, 1996) และ บทความเรื่อง “พุทธศาสนากับลัทธิจักรวรรดินิยมในเอเชียอาคเนย์” ใน *ปวารณา* (มีนาคม-เมษายน, 2522).

“พุทธศาสนาแผ่กว้างแต่ไร้รูปแบบ จึงยากที่จะถูกบดขยี้ พุทธศาสนามีองค์กรที่ไม่จับซ้อน ซึ่งแม้จะถูกทำลายโดยง่าย แต่พุทธศาสนาก็ยังคงอยู่ นี่เป็นประจักษ์ประจักษ์ประจักษ์ คุณอาจทบทวนประจักษ์ประจักษ์ประจักษ์เป็นส่วนเล็กส่วนน้อยมากมาย แต่เมื่อคุณยกมือขึ้น มันจะกลับเขามารวมกันใหม่”⁴⁸

ดังที่กล่าวมานี้ เมื่อถึงสมัยลัทธิจักรวรรดินิยมฟูเฟื่อง ได้มีการทำลายพุทธศาสนาอย่างจัดแจ้ง วัดถูกทำลาย พระสงฆ์ และแม่ชีถูกขังและทรมานดังเช่นในเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว ดิช นัท อันห์ ได้กล่าวว่า แต่นี้กลับยังทำให้พุทธศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคนยากไร้มากขึ้น และเมื่อถึงคราวใดที่เกิดความอยุติธรรมขึ้นในประเทศเวียดนาม จึงเป็นธรรมดาที่จะเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มพุทธศาสนิกชนเช่นเดียวกับที่เกิดในช่วงสงครามเวียดนาม

มีผู้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนาในเวียดนามว่า พุทธศาสนาในเวียดนามได้รับมาจากอินเดีย มีลักษณะสำคัญคือ เมื่อเข้าไปอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติใดหรือชนหมู่ใดแล้ว จะมีการพัฒนาและปรับตัวให้เข้ากับชนชาตินั้น ๆ ได้จนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละชาติ และจะหยั่งลึกจนกลายเป็นจิตสำนึกและรากเหง้าที่แท้ของชาวเวียดนาม⁴⁹ ดังเราจะเห็นได้ว่าทั้งพระสงฆ์ แม่ชี และพุทธศาสนิกชนในเวียดนามปฏิบัติตนต่อสังคมผิดไปจากที่เราพบกันทั่วไปในบริบททางสังคมของไทย ทศนคติและการปฏิบัติตนต่อสังคมของพุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามที่กล่าวมานั้นมิได้เกิดจากลักษณะพิเศษของพุทธศาสนาแบบมหายานประการเดียวเท่านั้น หากแต่เกิดจากการเผชิญหน้ากับชะตากรรมที่ชาวเวียดนามต้องฝ่าฟันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันที่ได้หลอหลอมจิตวิญญาณให้พุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามเป็นดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ดังในหนังสือประวัติพุทธศาสนาในเวียดนามกล่าวไว้ว่า พุทธศตวรรษที่ 16 เมื่อถึงจุดจบแห่งอำนาจการครอบงำของจีน พุทธศาสนามีความเป็นสากล พุทธศาสนา ลัทธิชาตินิยม และสำนักทางศาสนาดำเนินไปในทางเดียวกันและได้กลายเป็นรากฐานหนึ่งของการกบฏที่แข็งแกร่งของชาวเวียดนามแล้วพุทธศาสนาก็ได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติไป ด้วยเหตุนี้เมื่อเวียดนามได้อิสระภาพคืนมาจากจีน⁵⁰

⁴⁸ ดิช นัท อันห์, “พุทธศาสนากับลัทธิชาตินิยมในเอเชียอาคเนย์,” แปลโดยไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์, *ปาจารย์สาร* 7 (มีนาคม-เมษายน, 2522): หน้า 24.

⁴⁹ Jerrold Schecter, *The new face of Buddha* (Tokyo: John Weatherhill, 1976), p. 246.

⁵⁰ Minh Chi, Ha Van Tan, and Nguyen Tai Thu, *Buddhism in Vietnam : From its origins to the 19 th century*, p. 54. “At the end of Chinese domination, Buddhism had become universal. In adepts of Buddhism, nationalism and religious consciousness came together and become one of the foundations of the vigorous insurrection by the Vietnamese

จากที่กล่าวมานี้ เป็นข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะของพุทธศาสนาอันรวมไปถึงพุทธศาสนิกชนในประเทศเวียดนามที่มีความรู้สึกประทับใจและมีส่วนร่วมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประชาชนชาวเวียดนาม ดังที่ ดิซ นัท ฮันท์ ได้กล่าวถึงปัญหาของเหตุการณ์ทั้งสองว่า ปัญหาที่แท้จริงของเหตุการณ์เหล่านี้ก็คือ การต้องทำให้เกิดความตื่น จากนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจะตามมา เพราะถ้าประชาชนไม่ตื่น กลุ่มคนที่ดำเนินการอยู่อย่างเข้มแข็งก็ไม่อาจทำอะไรให้ดีขึ้นได้เลย ดังนั้นปัญหาคือ ความตื่น เพราะความตื่นทางมโนวิญญาณเป็นหัวใจของมนุษย์⁵¹

เราจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของพุทธศาสนากับสันติภาพเป็นประเด็นที่มีความสำคัญในการศึกษาวรรณกรรมของ ดิซ นัท ฮันท์ เนื่องจาก ดิซ นัท ฮันท์ เป็นผู้ที่เชื่อว่าวิถีทางแห่งพุทธศาสนาเป็นวิถีทางหนึ่งที่สามารถนำมาซึ่งสันติภาพได้ อีกทั้ง ดิซ นัท ฮันท์ ยังเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมคนสำคัญและตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคม ดังที่ ดิซ นัท ฮันท์ กล่าวว่า

“การภาวนามีใช่การออกจากสังคม มิใช่การหลีกเลี่ยงสังคม แต่เป็นการเตรียมพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคมอีกครั้ง เราเรียกการปฏิบัติเช่นนี้ว่า ‘พุทธศาสนาที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต’ เมื่อเราไปปฏิบัติธรรมเราอาจจะมีความรู้สึคว่าเราได้ละทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้เบื้องหลัง อันได้แก่ ครอบครัว สังคม ตลอดจนสิ่งทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและสังคมด้วย แล้วคิดว่าเรามาในฐานะปัจเจกบุคคลเพื่อปฏิบัติและแสวงหาความสงบ ความเข้าใจเช่นนั้นก็นับว่าเป็นโมหะอย่างหนึ่งเสียแล้ว เพราะในพุทธศาสนาไม่มีสิ่งใดที่เป็นปัจเจกบุคคล”⁵²

ดิซ นัท ฮันท์ มักสอดแทรกแนวคิดเรื่องสันติภาพลงในวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมประเภทสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการหรือวรรณกรรมประเภทบทความ ความเรียง บทกวี

people during the 10th century. They created at the same time a basis for the transformation of Buddhism into a national religion when Vietnam became independent.”

⁵¹ “การภาวนาและการต่อต้าน : บทสนทนาระหว่าง ดิซ นัท ฮันท์ และบาทหลวงแดน เบอริแกน,” *ปราชญ์สารฉบับเข้พรรษา* 5 (กรกฎาคม-กันยายน, 2528): หน้า 36-37.

⁵² ดิซ นัท ฮันท์, *เธอคือसानติ*, แปลโดย รสนา โตสิทธะกุล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2537), หน้า 45.

๑๓๑ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นประเด็นในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสันติภาพ เป็น 2 ระดับ คือ ระดับประเทศ และระดับปัจเจกบุคคล

สันติภาพในระดับประเทศที่ผู้วิจัยกล่าวถึงนี้หมายถึง การที่ในประเทศนั้นๆ มีความสงบสุขปราศจากการรบราฆ่าฟันกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสันติภาพจึงหมายถึง การประสานรอยร้าวของสองประเทศให้ยุติสงครามระหว่างกันและกันเพื่อให้เกิดสันติภาพ ด้วยการนำแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมของแต่ละประเทศนั้นนั่นเอง

ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่าผู้ทำหน้าที่สมานไมตรีพึงเป็นผู้มีใจเป็นกลางไม่เข้ากับฝ่ายใด บุคคลผู้นั้นต้องมีดวงใจที่เปิดกว้างมองเห็นถึงความทุกข์และความเจ็บปวดของคู่สงครามทั้งสองฝ่าย เพราะหากผู้ทำหน้าที่สมานไมตรีเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว นั่นหมายถึงบุคคลผู้นั้นกำลังเป็นผู้ก่อสงครามเสียเอง บุคคลผู้นั้นย่อมมีดวงตาที่มีขอบคมองไม่เห็นและไม่เข้าใจถึงความจำเป็นและความทุกข์ของอีกฝ่ายหนึ่งว่าจะสามารถทำให้สิ่งที่ตนเสนอไปให้สำเร็จได้หรือไม่ และเมื่อนั้นภารกิจในการสมานไมตรีย่อมไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้

ผู้ที่ทำหน้าที่ในการสมานไมตรีดังเช่นที่กล่าวมานี้ได้ต้องเป็นผู้พัฒนาความรักและความเข้าใจในธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งรวมทั้งตนเองให้ออกงามอยู่ภายในใจ เพื่อป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นทาสของทฤษฎีหรือลัทธิใดๆ อันจะนำตนไปสู่การเป็นผู้ต่อต้านฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากกว่าที่จะเป็นผู้สมานไมตรี ดัง ดิช นัท ฮันท์ ได้กล่าวถึงผลร้ายของการยึดติดในแนวคิดและทฤษฎีทางการปกครอง ที่ก่อให้เกิดสงครามเวียดนามซึ่งมีประชาชนต้องเสียชีวิตมากมาย บ้านแตกสาแหรกขาดเอาไว้วา

“ผลที่เกิดจากความคลั่งไคล้และความงมงายในลัทธิต่างๆ นั้นเป็นเช่นไร ฟาสซิสต์ก็ดี คอมมิวนิสต์ก็ดี พวกแอนตี้คอมมิวนิสต์ก็ดี ได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดครวครวและอาการที่ต้องทนทุกข์ทรมานเพียงไร สงครามลัทธิทำให้เวียดนามขาดกระเด็นออกเป็นเนื้อและไต พี่น้องต้องรบราฆ่าฟันกันเอง ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยเลือดและไฟ นับเป็นเรื่องราวที่เศร้าที่สุดเท่าที่ประวัติศาสตร์ของเวียดนามได้เคยมีมา

มนุษย์มีเลือดเนื้อ และกระดูก สำคัญกว่านามธรรมหรือลัทธิความเชื่อ
อื่นใด เราไม่อาจล้มตายไปมากกว่านี้อีกแล้ว ชาวเวียดนามส่วนใหญ่ก็รู้สึกเช่น
นี้...”⁵⁴

ความเห็นของ ดิซ นัท ฮันท์ ในเรื่องนี้เป็นบทเรียนที่ได้รับจากเหตุการณ์ในช่วงสงคราม
เวียดนาม อันเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงอิทธิพลของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เวียดนามที่มีต่อ
โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของ ดิซ นัท ฮันท์ จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า ดิซ นัท ฮันท์ มีความเชื่อ
การสร้างสันติภาพนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อ ผู้ทำหน้าที่สมานไมตรีมีใจเป็นกลางและปฏิบัติภารกิจ
ของตนด้วยความเข้าใจและความรักอย่างแท้จริง ย่อมสามารถทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน
ของคู่สงครามทั้งสองฝ่ายได้ในที่สุด และสันติภาพก็จะกลับคืนมาสู่ประเทศ

สำหรับสันติภาพในระดับปัจเจกบุคคล คำว่า “สันติภาพ” ในประเด็นนี้หมายถึงสันติ
ภาพที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นภายในแต่ละบุคคลได้ด้วยการเจริญสติของตนเองให้รู้ตัวทั่วพร้อม
อยู่เสมอ

ดิซ นัท ฮันท์ อธิบายว่าบุคคลมักแสวงหาสันติภาพจากภายนอกตัวเสมอ จนกระทั่งมอง
ข้ามสันติภาพอันจะก่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ให้แก่บุคคลผู้นั้น และสันติภาพภายในนี้ เป็น
สิ่งที่สำคัญที่สุดที่คนเราพึงตระหนักถึงภายในจิตใจของเราเอง อีกทั้งยังมีประโยชน์ในการสร้าง
สันติภาพให้เกิดขึ้นในหมู่คณะไปพร้อม ๆ กันด้วย

มนุษย์จะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อเขาได้ประสบกับสันติภาพภายในตนเอง ดัง ดิซ นัท ฮันท์
มีความเห็นว่า “การเจริญสติ” เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะนำบุคคลให้พบกับสันติภาพเพื่อที่บุคคลผู้นั้นจะ
ได้เข้าใจและยอมรับตนเองอย่างที่เขาเป็น และนั่นเองที่เป็นจุดเริ่มต้นของการดำรงอยู่อย่าง
ประสานสอดคล้องของปัจเจกบุคคลกับมนุษยชาติ และธรรมชาติ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่
สอนว่ามนุษย์พึงตระหนักไว้ในองค์ประกอบของการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง เพื่อจะได้
ดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับมัน เพราะการไขส่วนใดส่วนหนึ่งในสามส่วนนี้ไปในทางที่ผิดหรือ
เกินเลยย่อมทำลายสันติภาพ และความเข้าใจในเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกันนี้จะช่วยให้มนุษย์

⁵⁴ ดิซ นัท ฮันท์, “เทววิทยาแห่งสัจผลไม,” แปลโดย อุทัย คุลเกษม, ปรากฏสาร 3 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2527)

เคารพธรรมชาติภายในตัวเขา เพราะหากมนุษย์ทำร้ายตนเองได้มากเพียงไร เขาก็สามารถทำร้ายธรรมชาติและมนุษยชาติได้มากเพียงนั้น เพราะการทำร้ายผู้อื่นก็คือการทำร้ายตนเองด้วย

บุคคลที่คิดกันหรือตัดทวงโอกาสในการดำรงชีวิตของเพื่อนมนุษย์ในส่วนของโลก และบุคคลที่มีส่วนร่วมไม่ว่าในทางตรงหรือทางอ้อมในสังคมอันอยู่ดิฐธรรมและข่มเหงรังแกกัน ก็เท่ากับเขาได้ทำลายสันติภาพที่มีอยู่ให้สิ้นไป เขาได้สร้างและฝังรากช่องว่างระหว่างคนรอยคนจน อีกทั้งยังซ้ำเติมให้เกิดความอยู่ดิฐธรรมขึ้นในสังคมด้วย ทั้งนี้ เพราะเขาลืมไปว่ามนุษยชาติต่างร่วมทุกข์ร่วมสุขเสมือนครอบครัวเดียวกัน ดังนั้นการที่บุคคลผู้นั้นยังคงสามารถรื่นเริงอยู่กับความมั่งคั่งในทางที่ผิดได้ ในขณะที่คนอื่น ๆ ในครอบครัวกำลังทนทุกข์ต่ออยากหิวโหย นั้นแสดงว่าบุคคลผู้นั้นได้กำลังร่วมมือในการทำลายสันติภาพระหว่างปัจเจกบุคคลกับมนุษยชาติ ปัจเจกบุคคลกับธรรมชาติ และมนุษยชาติกับธรรมชาติให้สิ้นไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การกระทำเหล่านี้เป็นสัญญาณที่แสดงถึงความบกพร่องทางจิตใจ

กล่าวได้ว่า ดิช นัท ฮันท์ เป็นผู้ที่เชื่อว่าพุทธศาสนานั้นเป็นแนวทางที่สามารถสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่บุคคลและสังคมในระดับที่กว้างขึ้นได้ โดยชาวเวียดนามคงเป็นผู้ที่ร่วมมือกันฝ่าฟันอุปสรรคและข้อขัดแย้งต่าง ๆ ไปให้ได้ด้วยตนเอง เพราะในการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตาม หากผู้ที่เขามามีส่วนร่วมในการแก้ไขไม่เข้าใจและไม่ได้สัมผัสกับปัญหานั้นอย่างแท้จริง เขาก็ไม่อาจกระทำให้อะไรดีขึ้นได้เลย ปัญหาของเวียดนามก็ควรปล่อยให้ชาวเวียดนามเผชิญหน้าและจัดการกับปัญหานั้น ๆ ด้วยตนเอง เวียดนามไม่จำเป็นต้องรับความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาและมองปัญหานั้นด้วยมุมมองของชาวต่างชาติอย่างที่เกิดขึ้นในสงครามเวียดนามนี้ ดังที่ ดิช นัท ฮันท์ ได้เขียนบทกวีที่เกิดจากความสะเทือนใจที่ได้รับจากสงครามเวียดนามคนหนึ่งชื่อว่า “ด้วยความหวังว่าพุทธศาสนาจะเยียวยาได้” ว่า

“คืนนี้ ดวงจันทร์ ดวงดาว จงเป็นพยาน
ขอให้บ้านเกิดของฉันทสวดภาวนา
ขอให้โลกสวดภาวนา
แก่เวียดนามว่า
ความตายและไฟที่เผาผลาญ
ความโศกเศร้าและเลือดของเวียดนาม
จะทำให้เวียดนามลุกขึ้น
และด้วยความทุกข์ทรมานเหล่านั้น

จะได้กลายเป็นเปลใหม่อันอ่อนนุ่ม
 สำหรับรองรับองค์พระพุทธ
 ขอให้โลก ขอให้บ้านเกิดของฉัน
 ได้สวดภาวนา
 กว่าที่ดอกไม้จะได้เบ่งบานอีกครั้ง”⁵⁵

บทกวีที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นความสามารถของ ดิซ นัท ฮันท์ ในการนำเอาความอ่อนโยนภายในจิตใจชาวเวียดนามอันเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่เกิดจากคำสอนในพุทธศาสนา มาเป็นพลังในการสร้างสรรค์สันติภาพที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเวียดนาม

หากกล่าวโดยสรุปแล้ว สันติภาพและการสมานไมตรีในโลกทัศน์ของ ดิซ นัท ฮันท์ คือ การดำรงชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนกับสรรพสิ่งด้วยความเข้าใจและความรักที่แท้จริงอันจะนำมาซึ่งความสุขสงบแก่ทั้งตนเองและสังคมในระดับที่กว้างขึ้น อีกทั้งการสร้างสรรค์สันติภาพและการสมานไมตรีนี้ยังต้องขึ้นอยู่กับพื้นฐานของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลและสังคมนั้นด้วย แต่หากเป็นกรณีของการสร้างสันติภาพในระดับประเทศ การจะดำรงชีวิตอย่างสันติได้ บุคคลจำเป็นต้องฝึกฝนการเจริญสติเพื่อเป็นผู้มีสติอยู่เสมอและรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งปวง เพื่อจะได้ไม่เผลอตกเป็นทาสของแนวคิดหรือลัทธิใด ๆ อย่างมกมาย เนื่องจากการหลงยึดติดอยู่กับแนวคิดหรือลัทธิเหล่านั้น ดิซ นัท ฮันท์ เห็นว่าอันตรายยิ่งกว่าผู้ที่มีปืนอยู่ในมือเสียอีก เพราะผู้ที่มีปืนอยู่ในมือสามารถปลิดชีวิตคนได้เพียงที่ละคนเท่านั้น แต่ผู้ที่หลงมกมายและยึดติดกับแนวคิดและลัทธิต่างๆ สามารถก่อให้เกิดสงครามที่คร่าชีวิตผู้คนไปได้ที่ละเรือนแสนอย่างเช่นที่เกิดขึ้นมาแล้วหลายครั้งในหน้าประวัติศาสตร์รวมทั้งสงครามเวียดนามเองด้วย ผู้อ่านจะพบแนวคิดเรื่องสันติภาพนี้ปรากฏอยู่ทั่วไปในวรรณกรรมทุกประเภทของ ดิซ นัท ฮันท์

จากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พบว่าความสนใจในการศึกษาพระธรรม โดยเฉพาะธรรมแห่งเซนและแนวคิดเรื่องการประยุกต์ธรรมเพื่อรับใช้สังคมของ ดิซ นัท ฮันท์ ร่วมกับการศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในส่วนที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาในเวียดนาม ทำให้เห็นชัดเจนว่า ดิซ นัท ฮันท์ เป็นผู้มีลักษณะนิสัยเป็นผู้ใฝ่รู้และตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมโดยเชื่อว่า แนวทางแห่งพุทธศาสนาสามารถนำมาซึ่งการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นได้ ดิซ นัท ฮันท์ ตำนึกถึงความสำคัญของความเป็นชาวเวียดนามอยู่เสมอ นั่น ส่งผลให้

⁵⁵ ดิซ นัท ฮันท์, “ถิ่นแห่งการสวดภาวนา” ปรากฏในสาร 26 พุทธศตวรรษ ฉบับพิเศษ (2520).

ดิช นัท ฮันท์ ผลิผลงานด้านวรรณกรรมที่นำเสนอการประยุกรรมเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ที่เน้นการมองสิ่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการนำเสนอวรรณกรรมอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้อ่านชาวเวียดนามที่ได้รับบาดเจ็บทางใจจากสงครามเวียดนามในทุก ๆ ด้าน และกลุ่มผู้อ่านที่มีภูมิประสบการณ์ร่วมโดยตรงเหมือนผู้อ่านกลุ่มแรก ผู้อ่านทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมได้รับสาร (Message) จากวรรณกรรมในระดับที่ต่างกันอย่างแน่นอน ฉะนั้นสำหรับผู้อ่านในกลุ่มที่สองซึ่งรวมทั้งผู้วิจัยเองจึงจำเป็นต้องศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะของพุทธศาสนิกายเซนรวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ ที่น่าจะมีส่วนผลักดันให้เซนในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ มีลักษณะเฉพาะตัวบางประการตามที่ซึ่งปรากฏในวรรณกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อได้มองย้อนกลับไปได้ชัดเจนว่า ดิช นัท ฮันท์ ได้นำพุทธศาสนิกายเซนโดยทั่วไปมาใช้ในวรรณกรรมอย่างไร

2.8 เซนในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์

ดิช นัท ฮันท์ มีความเห็นว่า สิ่งสำคัญของการนับถือศาสนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการที่ใครนับถือศาสนาใดและมีความรู้เกี่ยวกับศาสนาเล็กน้อยเพียงใด ถึงแม้บุคคลผู้นั้นจะเป็นศาสตราจารย์ วิชาสาขาก็ตาม เขาจะเป็นได้เพียงผู้สอนผู้อื่นทางด้านความคิดและทฤษฎีเท่านั้น หากเขาได้ปฏิบัติหรือดำเนินวิถีชีวิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ และเขาย่อมไม่มีอะไรที่สามารถจะแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ ดังที่ ดิช นัท ฮันท์ ได้กล่าวถึงศาสตราจารย์ทางศาสนาผู้หนึ่งซึ่งได้กล่าวกับท่านว่า “ผมเพียงแต่พูดคุยเรื่องศาสนากับคุณในระดับแนวความคิดเท่านั้น เพราะว่าศาสนาในแง่ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ผมไม่เคยรู้ว่ามันคืออะไร”⁵⁶

ดิช นัท ฮันท์ อธิบายถึงเหตุผลที่ท่านให้ความสำคัญกับการปฏิบัติว่า “ประสบการณ์ทางศาสนาที่แท้เป็นสิ่งที่มีความหมายมากที่สุดที่จะก่อให้เกิดสันติภาพ”⁵⁷ เพราะหัวใจของการนับถือศาสนาอยู่ที่การปฏิบัติ การจะทำให้บุคคลเป็นอะไรสักอย่างหนึ่งนั้น บุคคลผู้นั้นพึงมอบชีวิตของเขา มอบหัวใจของเขา มอบความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ประสบการณ์แห่งความทุกข์ยากขมขื่นในการกระทำสิ่งนั้น ดิช นัท ฮันท์ มุ่งประเด็นไปที่การปฏิบัติจริงตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือเพื่อจักได้สัมผัสกับประสบการณ์ที่แท้ทางจิตวิญญาณเกี่ยวกับความจริง มิใช่เพียงแค่ใช้การศึกษาคาดเดาคำวมโนคติเพียงประการเดียว เพราะเมื่อบุคคลผู้ปฏิบัติได้เข้าใจลึกซึ้งในศาสนา นั้นๆ ของตนแล้วย่อมถึงเห็นถึงความเป็นไปได้ในการสมานไมตรีระหว่างกลุ่มที่ขัดแย้งกันได้ ดัง

⁵⁶ ดิช นัท ฮันท์, “ท้าววิชาแห่งสัจผลไม,” *ปารชยสาร* 3 (เมษายน-มิถุนายน, 2527) :หน้า 23.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน. , หน้าเดียวกัน.

ดิช นัท ฮันท์ ได้กล่าวถึงสันติภาพในระดับบุคคลที่เกิดขึ้นในการประชุมเรื่องศาสนาและสันติภาพแห่งโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศเบลเยียม เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2527 ว่า

“...การอยู่ร่วมกัน นอนร่วมกัน แสดงความห่วงใยร่วมกันและเป็นแหล่ง
ทรัพยากรทางจิตวิญญาณให้แก่กัน สิ่งเหล่านี้เราอาจแสดงให้เห็นว่า
สันติภาพสามารถมีขึ้นได้ที่นี่ สิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญ
สำหรับศาสนาทั้งปวง...”⁵⁸

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สังเกตได้ว่า ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติจริงตามแนวทางศาสนาในฐานะที่เป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับประเทศและระดับบุคคล

การนำแนวคิดแนวปฏิบัติทางศาสนาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมตามที่เสนอของ ดิช นัท ฮันท์ ที่กล่าวมานี้ ทำให้พุทธศาสนานิกายเซนที่ ดิช นัท ฮันท์ นำเสนอออกมามีลักษณะเฉพาะตัว ลักษณะเฉพาะตัวดังกล่าวคือ การที่ ดิช นัท ฮันท์ เน้นความสำคัญของแนวคิดเรื่อง “การอิงอาศัยซึ่งกันและกัน” ดังที่เคยกล่าวมาบ้างแล้ว โดยที่การเน้นแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกันนี้ยังคงพื้นฐานอยู่บนแนวคิดแนวปฏิบัติเดิมของเซน กล่าวคือมุ่งให้บุคคลได้มองลึกสู่ธรรมชาติที่แท้ของตน โดยให้ความสำคัญกับการเจริญสติ หรือที่เรียกว่า “ซาเซน” เป็นหลัก(และมีการศึกษาพระธรรมเป็นส่วนเกื้อกูลกัน) เพื่อจะผลในการนำไปสู่การได้ประจักษ์ภาวะแห่งพุทธะภายในตนเองโดยตรง หรือที่เรียกกันว่า “ซาโตริ” ซึ่งหมายถึงการตรัสรู้ในทัศนะของเซน

ดิช นัท ฮันท์ ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซนไม่เพียงแต่ทางด้านความคิดเท่านั้น แต่ ดิช นัท ฮันท์ ได้รับเอาพุทธศาสนานิกายเซนมาใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติเลยทีเดียว และแน่นอนว่าแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเหล่านั้นย่อมถ่ายทอดสู่ธรรม-กรรมของ ดิช นัท ฮันท์ ด้วย เช่น หนังสือชื่อ *Zen Keys* ของ ดิช นัท ฮันท์ ซึ่ง พงา จันทรสันติ แปลเป็นภาษาไทย กล่าวถึงสาระสำคัญแห่งเซนอย่างตรงประเด็นทั้งยังสอดแทรกความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเป็นไปของประเทศและมนุษยชาติไว้ในตอนท้ายเล่มอีกด้วย *The Miracle of Mindfulness* แปลเป็นภาษาไทยชื่อ *ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่*

⁵⁸ ดิช นัท ฮันท์, “เทววิทยาแห่งสติผลไม,” *ปาจารยสาร* 3 (เมษายน-มิถุนายน, 2527) : หน้า 24.

เสมอ โดย พระประชา ปสนนธมโม เป็นความเรียงว่าด้วยการดำรงชีวิตด้วยสติทุกขณะลมหายใจ ในชีวิตประจำวัน หรือเรื่อง The Sun My Heart เป็นแปลไทยชื่อ ดวงตะวันดวงใจฉัน แปลโดย วิศิษฐ์ วังวิญญู ซึ่งเขียนเป็นความเรียงคล้ายบันทึก อธิบายถึงหลักการอิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง และเจริญสติอยู่เสมอซึ่งจะนำพาให้สามารถมองลึกถึงสущธรรมชาติที่แท้จริงของตนเองและสรรพสิ่ง และจะทำให้มนุษย์ไปพ้นจากความคิดในเชิงมโนทัศน์ (Conceptual mind) คือ การแบ่งแยกตนเองออกจากผู้อื่น เป็นฉัน เป็นเขา เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ เป็นความดี-ความชั่ว เป็นต้น เมื่อบุคคลได้ตระหนักถึงสิ่งนี้แล้ว ย่อมเกิดความเข้าใจและความรักในสรรพสิ่งทั้งหมดและยุติการเบียดเบียนทำลายล้างกันได้อย่างแท้จริง

การที่ ดิข นัท ฮันท์ มักกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการดำรงอยู่อย่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งหรือการอิงอาศัยซึ่งกันและกันนั้น นอกจากจะเป็นทศนะประการสำคัญของการเผยแผ่ธรรมประยุกต์แล้ว หากมองในประเด็นเรื่องการศึกษาและการปฏิบัติธรรมตามวิถีแห่งเซนของ ดิข นัท ฮันท์ แล้ว จะพบว่า แม้ ดิข นัท ฮันท์ จะเป็นผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมอยู่ในสำนักรินไซเซน แต่ ดิข นัท ฮันท์ ก็มีได้เน้นวิถีทางของสำนักกรินไซเซนหรือโซโตเซนเป็นพิเศษ หากแต่ ดิข นัท ฮันท์ เห็นว่าวิถีปฏิบัติของทั้งสองสำนักต่างก็เกื้อกูลกันให้บรรลุผลในการปฏิบัติธรรมได้ดังที่ ดิข นัท ฮันท์ กล่าวไว้ในหนังสือ กญฺแจเซน ว่า

“หลักการเหล่านี้ (หลัก 5 ประการในการนั่งสมาธิของโซโตเซน 1.การนั่งสมาธิโดยไม่ใช้อารมณ์ภาวนา เป็นสิ่งที่มีประสิทธิภาพมากกว่า 2.การนั่งสมาธิกับการตรัสรู้ มิใช่สองสิ่งที่ยกอยู่ต่างหากจากกัน 3.บุคคลไม่ควรจะรอให้ถึงการตรัสรู้ 4.ไม่มีการตรัสรู้ให้ไปถึง 5.ทั้งกายและจิตต้องรวมเป็นหนึ่งเดียว) มิได้ขัดแย้งกับการใช้โกอันเป็นอุบายในนิกายลินจีเซนเลข(รินไซ) ตรงกันข้าม หลักการของเขาตุง (โซโต) กลับช่วยให้ผู้ฝึกฝนในนิกายลินจี ไม่ไปมัวนั่งแบ่งแยกระหว่างจุดหมายและวิธีการ เพราะมีผู้ฝึกฝนเซนเป็นอันมากที่คิดว่า การนั่งสมาธิ เป็นเครื่องนำไปสู่การตรัสรู้ ซึ่งเป็นเป้าหมายแห่งการฝึกฝน...”⁵⁹

การตระหนักถึงความสำคัญเท่าเทียมกันของทุกสิ่งนี้ยังมีผลรวมถึงการที่ ดิข นัท ฮันท์ มักประยุกต์วัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติธรรมและการช่วยเหลือให้บุคคลได้คลายความทุกข์มาไว้ในชุมชนที่หมู่บ้านปลัมเสมอ ๆ เช่น การนำพิธีชงชาของ

⁵⁹ ดิข นัท ฮันท์, กญฺแจเซน, หน้า 70 (ข้อความคำเอนในวงเล็บเป็นของผู้วิจัยสรุปมา)

ญี่ปุ่นมาเป็นกุศโลบายในการเจริญสติ และการปักคอกกุหลาบแดงไว้ที่อกของชาวญี่ปุ่นเพื่อระลึกถึงมารดาที่ตายจากไปของแต่ละคน มาเป็นกุศโลบายให้คนในชุมชนยอมรับและเข้าใจธรรมชาติที่แท้ของความไม่เที่ยงที่ทุกคนต้องประสบไม่ว่าจะด้วยคนที่เรารักหรือตัวเราเอง

ดิช นัท ฮันท์ ยังได้กล่าววาทะที่สำคัญประการหนึ่งของศาสนา คือ ศาสนาต้องมีบทบาทในการสมานไมตรีระหว่างกลุ่มสองกลุ่มที่มีความขัดแย้งกันได้ แต่การสมานไมตรีในที่นี้มิได้หมายถึงการยอมรับความชั่วร้ายและความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น หากแต่หมายถึง การอยู่เหนือข้อขัดแย้งนั้น เพื่อจะมองให้เห็นว่าข้อขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายเป็นเพียงแง่มุมที่ต่างกันของความเป็นจริงเรื่องเดียวกัน ท่านนัท ฮันท์ กล่าวว่า

“การสมานไมตรีเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การยอมรับซึ่งกันและกันของทั้งสองฝ่ายและรักษาไว้ซึ่งส่วนดีของความเป็นจริงทั้งหมด และกำจัดส่วนที่เลวร้ายออกไป การสมานไมตรีมิใช่เป็นการประนีประนอม แต่เป็นการตระหนักว่า ข้อขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายเป็นความจริงอย่างเดียวกัน”⁶⁰

นอกจากทัศนคติต่อศาสนาโดยทั่วไป แล้ว ดิช นัท ฮันท์ ยังแสดงทัศนะต่อพุทธศาสนาอย่างเฉพาะเจาะจงลงไปด้วยว่า พุทธศาสนาสามารถได้รับประโยชน์จากประสบการณ์ทางศาสนาของชาวพุทธในทุกแห่งทั่วโลกได้เช่นเดียวกัน แต่พุทธศาสนิกชนในแต่ละแห่งควรสร้างสรรค์เพื่อพุทธศาสนาของตนเองเพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีของที่นั้น ๆ และเพื่อให้ประชาชนของประเทศยอมรับพุทธศาสนาและปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา เพราะในแง่ของพุทธศาสนา การเข้าใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็คือการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งนั้น และพุทธศาสนิกชนในประเทศเหล่านั้นก็ไม่จำเป็นจะต้องกลัวการสูญเสียความเป็นตัวตนของเขาไป

ดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึงพุทธศาสนานิกายเซนไว้ว่า เซนมิได้มีรากฐานอยู่บนแนวคิดทางปรัชญาแต่มีรากฐานอยู่บนการทำงานแบบพื้นๆ และการมีชีวิตอยู่ด้วยสติทุกขณะ เพราะเซนถือว่าการจะแผ่แผ่อยู่ในทุกขณะของการกระทำอย่างมีสติไม่ว่าจะกำลังทำกิจใดๆ อยู่ก็ตาม กิจการงานทุกอย่างมีความเท่าเทียมกันด้วยจิตใจที่รวมเป็นหนึ่งเดียวกับงานที่กำลังทำ ไม่มีการแบ่งแยกความสำคัญของงานอันเกิดจากความคิดแบบทวิภาวะ และวิธีนี้เป็น การเพิ่มคุณค่าให้แก่งานที่ทำและ

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน., หน้า 25-26. (เป็นการเน้นของผู้วิจัย)

ความเป็นมนุษย์ โดยเน้นว่าเรามีได้อยู่ที่การใคร่ครวญ แต่อยู่ที่การกระทำ ฉะนั้นบุญแจสำคัญของการใช้ชีวิตเช่นนี้ได้มันขึ้นอยู่กับความหมั่นเจริญสติอยู่เป็นนิจ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เราจำเป็นที่จะต้องศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ ว่าในการเผยแผ่ธรรมประยุคคของ ดิช นัท ฮันท์ นั้น ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญกับแนวคิดและแนวปฏิบัติใดของเซนเป็นพิเศษหรือไม่อย่างไร ซึ่งการศึกษาในประเด็นนี้จะมีผลต่อไปถึงแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนที่ ดิช นัท ฮันท์ ถ่ายทอดสู่วัฒนธรรมประเภทสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการ

2.3.1 การมองลึกลงสู่ธรรมชาติที่แท้

การมองลึกลงสู่ธรรมชาติที่แท้ ในที่นี้ เป็นวิธีการเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนานิกายเซน จุดหมายดังกล่าวคือ การได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะที่มีอยู่ในตนเอง เพราะเซนเชื่อว่าจุดหมายสุดท้ายที่มนุษย์ควรได้สัมผัสคือ พุทธภาวะ (Buddhahood) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วในตัวมนุษย์ทุกคน ดังข้อความต่อไปนี้

“Zen calls this ‘returning to one’s own home’; for its followers will declare : ‘you have now found yourself; from very beginning nothing has been kept away from you. It was yourself that closed the eye to the fact. In Zen there is nothing to explain, nothing to teach, that will add to your knowledge.’⁶¹

ดิช นัท ฮันท์ เองก็ให้ความสำคัญในเรื่องนี้อย่างยิ่งเช่นกัน เพราะไม่ว่าเราจะพิจารณาโลกทัศน์และชีวิตศน์ผ่านแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนของ ดิช นัท ฮันท์ ในเรื่องใด เราสามารถหาข้อสรุปที่ตรงกันได้ว่า แม้ ดิช นัท ฮันท์ จะให้ความสำคัญโดยกล่าวอ้างถึงเรื่องการดำรงชีวิตด้วยการเจริญสติอยู่ทุกขณะ ในขณะที่เดียวกัน ดิช นัท ฮันท์ ก็กล่าวถึง “การมองลึกลงสู่ธรรมชาติที่แท้” ในฐานะที่เป็นนัยสำคัญของการเจริญสติไปพร้อม ๆ กันว่า การเจริญสติเป็นทางนำเราไปสู่ “การตื่นรู้” หากเรามีสติ เราก็มียุติทุกสิ่งทุกอย่าง และเราจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยความเข้าใจ เมื่อเราได้มองลึกลงสู่ธรรมชาติที่แท้ด้วยจิตที่สงบและมั่นคง

61 Daisetz T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism*, p.245.

ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่าการเจริญสติเป็นการนำให้เราได้มองย้อนกลับไปสัมผัสและประจักษ์แจ้งพุทธภาวะอันเป็นธรรมชาติที่แท้ภายในตัวเราเองเพื่อการเห็นและเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของจักรวาล วรรณกรรมทุกเล่มของ ดิช นัท ฮันท์ นั้น มี 1) การมองลึกสู่ธรรมชาติที่แท้ 2) แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่องการเจริญสติ และ 3) การประจักษ์แจ้งพุทธภาวะ หรือที่เซนเรียกว่า “ซาโตริ” ปรากฏอยู่ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรกล่าวถึงแนวคิดและแนวปฏิบัติทั้งสามนี้รวมเป็นเนื้อเดียวกัน ตัวอย่างวรรณกรรมเล่มหนึ่งที่พบได้ คือ ในหนังสือรวมความเรียงชื่อดวงตะวันดวงใจฉัน (*The Sun My Heart*) แสดงให้ผู้อ่านเห็นโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของ ดิช นัท ฮันท์ ผ่านสายตาแห่งเซนอย่างชัดเจน เพราะในหนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมเอาแนวคิดและแนวปฏิบัติหลักทั้งสามของเซนเอาไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในบทที่ สองเรื่อง “การเรียงระบำของฝั่ง” กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการดำรงชีวิตอยู่ด้วยสติ เพื่อจะได้มองเข้าไปในธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง และเพื่อที่เราจะได้รู้และเข้าใจว่า “ศัตรู” ที่แท้ของเราก็คือ “จิต” ที่หลงลืมขาดสติ

2.3.2 การเจริญสติ

ดิช นัท ฮันท์ มักยกตัวอย่างเรื่องการเจริญสติในขณะล้างจานและการกินส้มเสมอ ๆ ท่านมักกล่าวว่า หากเราล้างจานเพื่อให้จานสะอาดและเพื่อให้เสร็จโดยเร็ว หรือกินส้มไปพร้อม ๆ กับนึกถึงเรื่องอื่น ๆ นั้นเท่ากับเราไม่ได้มีชีวิตอยู่ในขณะล้างจานและไม่ได้กินส้มขณะที่กินส้ม เช่นในข้อความว่า

“...If while washing dishes, we think only of the cup of tea that awaits us, thus hurrying to get the way as they were a nuisance, then we are not ‘washing the dishes to wash the dishes.’ What’s more, we are not alive during the time we are washing the dishes. In fact we are completely incapable of realizing the miracle of life while standing at the sink...”⁶²

⁶² Thich Nhat Hanh, ‘The Miracle of Mindfulness,’ [Online] Available:

จากข้อความข้างต้นนี้ สามารถสรุปความหมายของคำว่า “สติ” ในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ ได้ว่า สติ หมายถึงการมีจิตที่มั่นคงอยู่กับกิจที่บุคคลกำลังกระทำ และรู้เท่าทันอารมณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในแต่ละขณะลมหายใจของคนเพื่อมองลึกถึงสุจริตที่แท้ของสรรพสิ่ง บุคคลที่มีจิตมั่นคงเช่นนี้จึงจะนับว่าเป็นผู้มีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะนั้นอย่างแท้จริง ดังนั้นการเจริญสติจึงเป็นสิ่งสำคัญที่บุคคลพึงปฏิบัติเพื่อการมีชีวิตอยู่ที่สมบูรณ์

การเจริญสตินั้นมีอยู่ 2 ทางคือ การเจริญสติในขณะนั่งสมาธิภาวนา และการเจริญสติในขณะที่กระทำกิจวัตรประจำวันตามปกติ

การเจริญสติทั้งสองทางต่างเกี่ยวพันกันให้บังเกิดปัญญาและความเข้าใจ การเข้าใจก็คือการยอมรับและการรัก ด้วยสมาธิภาวนาผู้ปฏิบัติจะเข้าใจบุคคลซึ่งตนเคยคิดว่าเขาเป็นศัตรูเพราะในอดีตนั้นเราไม่เคยเข้าใจว่าเขาต้องเผชิญกับอุปสรรคใดบ้างที่ทำให้เขาไม่สามารถเลือกกระทำในสิ่งที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นได้ ประกอบกับการเจริญสติในทุกขณะที่ทำงานจะช่วยให้บุคคลได้ตระหนักถึงคุณค่าของลมหายใจเข้าออก รวมไปถึงสาเหตุแห่งความทุกข์และผู้ที่ทำให้คนทุกข์ว่าเกิดจากความไม่เข้าใจกันของทั้งสองฝ่าย

ดิช นัท ฮันท์ เสนอให้บุคคลหันมาระลึกถึงการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะของตนเองโดยการกำหนดลมหายใจเข้าออกเพื่อให้มีสติมั่นคงอยู่กับกิจที่ตนกระทำ และเพื่อจะได้สัมผัสกับความสงบเย็น และเป็นสุขกับปัจจุบันขณะอย่างแท้จริง ดังที่ท่านเขียนไว้ในหนังสือชื่อ สันติภาพทุกอย่างก้าว ในบทแรกว่า

“...คนเรามักจะเก่งมากในการเตรียมตัวที่จะดำรงชีวิต แต่เราจะไม่ค่อยได้เรื่องเมื่อดำรงชีวิตจริงๆ ... เราพร้อมที่จะทำงานหนักเพื่อลดยนต์สักคัน หรือเพื่อบ้านสักหลัง เป็นต้น แต่ยากเหลือเกินที่เราจะระลึกได้ว่า เรามีชีวิตอยู่ในขณะปัจจุบัน ซึ่งเป็นขณะเดียวเท่านั้นที่เรามีชีวิตอยู่ได้ เราสามารถเป็นสุข ชื่นบาน และสงบเย็น ได้ในทุกลมหายใจเข้าออก และทุกอย่างก้าวที่เราเดิน เพียงแต่เราจะต้องตื่นอยู่เสมอ หรือมีชีวิตอยู่กับขณะปัจจุบันเท่านั้น”⁶³

⁶³ ดิช นัท ฮันท์, สันติภาพทุกอย่างก้าว, แปลโดย ประชา หุตานุวัตร และ สุภาพร พงศ์ฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2540), หน้า 43

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ ประเด็นเรื่อง การยิ้ม ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญหากจะกล่าวถึง พุทธศาสนิกายเซนในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ เนื่องจาก ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญกับการยิ้มในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การเจริญสตินั้นสมบูรณ์ได้เลยทีเดียว อีกทั้งยังอาจกล่าวได้ว่า การที่ ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญแก่การยิ้มและกล่าวถึงประโยชน์ของการยิ้มในหนังสือของ ดิช นัท ฮันท์ เสมอ ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายธรรมตามสถานที่ต่างๆ หรือในงานวรรณกรรมนี้ เป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกายเซนในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ มีลักษณะโดดเด่นยิ่งขึ้นด้วย

ดิช นัท ฮันท์ เสนอว่า ในการเจริญสติ ผู้ปฏิบัติควรยิ้มบ่อยๆ อยู่เสมอ เพราะเป็นการช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อเป็นรอยๆ มัดบนใบหน้า ทั้งนี้เนื่องจาก มีการศึกษาพบว่าร่างกายจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อความรู้สึกทางใบหน้า ถ้าแสร้งทำเป็นโกรธร่างกายก็จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบทางการเต้นของหัวใจและชีพจรซึ่งสัมพันธ์กับการแสดงออกทางใบหน้าของผู้นั้น ท่านนัท ฮันท์ กล่าวถึงประโยชน์ของการยิ้มอยู่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นดังนี้คือ การยิ้มช่วยตนเองได้ การยิ้มช่วยผู้อื่นได้ และการยิ้มช่วยให้การเจริญสติสมบูรณ์เต็มที่

นอกจากการยิ้มจะช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อบนใบหน้าแล้ว หากผู้ยิ้ม ยิ้มด้วยความเมตตา ต่อทั้งตนเองและทุกสิ่งรอบตัวในขณะที่ตนกำลังทุกข์ใจหรือรู้สึกเครียดเนื่องจากสถานการณ์ต่างๆ การยิ้มในยามนั้นจะช่วยผู้ยิ้มให้รู้สึกดีขึ้นได้มากที่สุด เพราะการยิ้มของเราได้แสดงให้เห็นว่าภายในจิตใจของเรามีความสงบอยู่กับปัจจุบันขณะ ท่าน นัท ฮันท์ ยกตัวอย่างประโยชน์ประการหนึ่งของการยิ้มว่า

“...ในระหว่างสงคราม คุณพบคนกำลังจะตาย คุณเห็นการทำลายล้างอยู่รอบตัวคุณ การยิ้มเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้คุณอยู่รอดได้”⁶⁴

รอยยิ้มของคนผู้หนึ่งสามารถช่วยบุคคลอื่นที่อยู่รอบรอบให้มีความสุขได้ ดังนั้น การยิ้มจึงเป็นวิธีที่ช่วยทั้งตนเองและบุคคลอื่นให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ดีที่สุดทางหนึ่ง ท่านนัท ฮันท์ เล่าถึงเรื่องรอยยิ้มของเด็กชายผู้หนึ่งว่า ท่านชมว่าเขามีรอยยิ้มที่สวยงาม เด็กชายขอบคุณท่านสำหรับ

64 เรื่องเดียวกัน., หน้า 110.

คำชม แต่ท่านได้บอกแก่เด็กชายว่า ท่านต่างหากที่ควรเป็นผู้ขอบคุณเด็กชายผู้นั้น เพราะรอยยิ้มของเขาทำให้ท่านได้สัมผัสความสวยงามของสรรพสิ่งรอบตัว และรู้สึกอิ่มเอมใจในรอยยิ้มนั้น

นอกจากนั้น การยิ้มในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ใดๆ ก็ตาม หากบุคคลสามารถยิ้มให้กับผู้อื่นได้ แม้ว่าภายในใจของเขาจะหมกหมองท้อแท้สักเพียงใดก็ตาม นั่นจะเป็นการช่วยผู้อื่นได้มากที่สุด เพราะการทำเช่นนั้นช่วยผู้อื่นให้ไม่รู้สึกหมกหมองสิ้นกำลังใจ ดัง ดิช นัท ฮันท์ กล่าวไว้ว่า

“วัยรุ่นอาจมาพบกับเธอและถามว่า ‘คุณคิดอย่างไรกับอนาคตของพวกเขา?’ เธอต้องยิ้มถึงแม้ว่าเธอจะรู้สึกว่อนาคตของพวกเขาจะริบหรี่เต็มที่ ไม่เช่นนั้นก็เท่ากับเธอฆ่าวัยรุ่นเหล่านั้น ยิ้มด้วยความเมตตาถ้าคุณสามารถจะยิ้มให้วัยรุ่นเหล่านั้น เท่ากับว่าคุณสามารถยิ้มให้ตัวเอง...”⁶⁵

นอกจากการยิ้มช่วยให้การเจริญสติสมบูรณ์เต็มที่แล้ว การเจริญสติเองก็ทำให้การยิ้มนั้นเป็นการยิ้มที่สมบูรณ์เต็มที่เช่นกัน เพราะการยิ้มที่กล่าวถึงมาทั้งหมดนี้ต้องเป็นการยิ้มแห่งสติ การที่บุคคลจะสามารถยิ้มในยามที่ทุกข์ใจอย่างแสนสาหัสหรือในยามที่บุคคลผู้นั้นหมกหมองท้อแท้ได้ บุคคลผู้นั้นต้องเป็นคนที่ฝึกการเจริญสติอยู่เสมอจึงทำให้เขาเป็นผู้ที่รู้เท่าทันอารมณ์ทุกขณะที่เกิดขึ้นและสามารถควบคุมและเปลี่ยนแปลงอารมณ์เหล่านั้นจากขยะให้เป็นดอกไม้ได้ด้วยความเข้าใจ มิใช่การหลีกเลี่ยงจากความจริงที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น ผู้วิจัยจะอธิบายประเด็นนี้ร่วมกับเรื่อง การจัดการกับความโกรธ

ทัศนคติในเรื่องการเจริญสติของ ดิช นัท ฮันท์ นี้เห็นได้ชัดว่า มีความสำคัญมากต่อการทำความเข้าใจวรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ ในส่วนที่มีการถ่ายทอดทัศนคติเรื่องการเจริญสตินี้ผ่านทัศนะของตัวละครในเรื่องชีวิตและการสร้างสมดุลระหว่างความสุขและความทุกข์

คนส่วนใหญ่มักเปรียบเทียบชีวิตว่าเหมือนเส้นตรงที่ลากในแผ่นกระดาษตามขวาง แต่ ดิช นัท ฮันท์ คิดว่าการสมมติเช่นนั้นไม่ถูกต้อง เพราะชีวิตของบุคคลมีอาจไปในทิศทางเดียวได้ แต่มันไปในทุกทิศทุกทางมิใช่จากซ้ายมือมาขวามือเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ถ้าเราได้เห็นแง่ตลอค ในความจริงข้อนี้ ความรู้สึกนึกคิดเรื่องเวลาจะเปลี่ยนไป เราจะไม่รู้สึกรู้ว่าชีวิตถูกขัดขวางด้วย

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน., หน้า 110.

ความเปลี่ยนแปลงหรือความตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีจิตเป็นสมาธิ เราจะไม่รู้สึกว่าคนต้องเดินทางไปกับกาลเวลา หากแต่อยู่ในความเป็นนิรันดร์ การได้มีชีวิตอยู่ในสภาวะจิตเช่นนั้นถือเป็นโอกาสที่ดียิ่งในการปฏิบัติตนให้เบิกบานผ่องใส ซึ่งจะส่งผลดีต่อทั้งการกระทำและไม่กระทำของเราเองด้วย

คนเรานี้ก็มีคำถามต่อตนเองว่า “คนมีชีวิตอยู่เพื่อสิ่งใด?” แล้วต่างหาคำตอบให้ตนเองโดยการไขว่คว้าสิ่งยึดเหนี่ยวหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การเข้าร่วมศาสนพิธีอย่างสม่ำเสมอโดยไม่รู้ความหมายที่แท้จริงของการกระทำนั้น หรือการติดตามอ่านข่าวสารข้อมูลจากหน้าหนังสือพิมพ์ทุกวัน โดยมีเหตุผลเพียงเพื่อให้ตนเองรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกและนี่เป็นสิ่งที่เติมเต็มชีวิตให้มีค่า การกระทำเหล่านี้ ดิช นัท ฮันท์ อธิบายว่า แท้ที่จริงแล้ว นั่นเป็นการพยายามจะลืมความสับสนวุ่นวายและประสบการณ์อันเจ็บปวดที่ได้รับจากสังคมแปลกแยกในปัจจุบัน เพราะเขารู้สึกว่าเหน็ดเหนื่อย แม้ว่าตอนแรกเขาอาจมีกำลังใจและตั้งใจจริง แต่เขาไม่สามารถยืนหยัดต่อสู้เป็นเวลานานได้ บุคคลผู้นั้นจึงอาจเรียกได้ว่าเป็น “บุคคลอุคมคติ” คือ คนที่รู้เหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นและได้อ่านหนังสือพิมพ์ทั้งหมด แต่บ่อยครั้งที่เขากลายเป็นคนที่ตระหนักรู้ที่น้อยกว่าเกิดอะไรขึ้นกับประชาชนจริงๆ และรวมถึงการตระหนักรู้ถึงตนเองน้อยที่สุดด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะเขามีได้พยายามรู้สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ เขาเพียงต้องการเติมอะไรบางอย่างใส่สมองตนเองให้เต็มเท่านั้น เพื่อจะได้ไม่ต้องเผชิญหน้ากับความว่างเปล่าและความอ้างว้างในหัว

ดิช นัท ฮันท์ แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ผมคิดว่า(ตามประสบการณ์ของผม) ปริมาณของการกระทำมิใช่เป็นสิ่งสำคัญ แต่ที่สำคัญคือคุณภาพ...”⁶⁶ ข้อความนี้หมายความว่า การติดตามข่าวสารข้อมูลอย่างสม่ำเสมอมิใช่ทางออกที่ถูกต้องสำหรับการมีชีวิตอย่างแท้จริงของคนในสังคม เพราะบางครั้งมนุษย์ก็ต้องการการพักผ่อนบ้าง ดังนั้น การได้มีสติและได้ทำจิตใจให้สงบระงับและมีความสุข จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำได้ผลดี เพราะบางครั้งหากเราต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่มาแรง เราไม่สามารถแก้ปัญหานั้นทั้งหมดในเวลาเดียวกันได้ ในขณะที่เหตุการณ์ต่างๆ ยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดิม ด้วยเหตุนี้ ดิช นัท ฮันท์ จึงเห็นว่า น่าจะมีการจัดการบางอย่างเพื่อให้เราจัดทำนุบำรุงตัวเองทางด้านจิตใจให้เกิดชีวิตที่แท้จริง เพื่อเราจะได้มีประสิทธิผลมากขึ้น และมีปัญหาน้อยลง

⁶⁶ “การภาวนาและการต่อต้าน : บทสนทนาระหว่าง ดิช นัท ฮันท์ และบาทหลวงแดน เบอร์แกน,” *ปาจารย์สารฉบับเช้า* **พฤษภาคม 5** ฉบับที่ 25 (กรกฎาคม-กันยายน, 2528) : หน้า 35.

ประเด็นต่อไปที่จะกล่าวถึงโลกทัศน์และชีวทัศน์ในเรื่องชีวิตของ ดิช นัท ฮันท์ คือเรื่อง “กำลังใจ” เพราะกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถยืนหยัดและอดทนต่ออุปสรรคและความทุกข์ที่ต้องเผชิญได้

ดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึงเรื่องกำลังใจที่เกิดกับตนเองว่า หลายครั้งที่ท่านรู้สึกเสียกำลังใจในระหว่างการต่อสู้แบบสันติวิธีเพื่อสันติภาพ แต่ท่านมีกำลังใจขึ้นมาอีกครั้งเมื่อได้เห็นผลของการกระทำของบุคคลปรากฏชัดขึ้น ท่านจึงเชื่อว่า ถ้าแต่ละคนเชื่อมั่นว่า “การกระทำอันใดก็ตาม ในทิศทางที่ถูกต้อง และมีรากฐานอยู่บนความเป็นมนุษย์จะต้องเกิดผล”⁶⁷ เขาก็จะมีความอดทน มั่นคงและมีกำลังใจยืนหยัดบวติทางแห่งการต่อสู้แบบสันติวิธีต่อไปได้

บางคนอาจมีความเห็นว่าการสร้างกำลังใจให้กับตนเองสามารถทำได้ด้วยการตั้ง “ความหวัง” ในชีวิตโดยเฉพาะในวัฒนธรรมของชาวตะวันตก แต่ ดิช นัท ฮันท์ ชี้ให้เห็นว่า การมี “ความหวัง” อาจช่วยได้จริงในบางครั้งเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้วความหวังจะช่วยได้มากที่สุดก็แค่ ช่วยทำให้เราอดทนต่อความยากลำบากเฉพาะหน้า แต่ถ้าเราหยุดคาดหวัง เราจะสามารถรวบรวมพลังท่าที่มีอยู่เพื่อจัดการกับเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างเต็มที่ และถ้าเราหันมาให้ความสนใจอยู่ที่เหตุการณ์ในปัจจุบันขณะ อนาคตของเราจะแจ่มใสอย่างแน่นอน เราจึงตระหนักว่า การมีความหวังไว้เป็นจุดหมายของสิ่งที่เราทำนั้นไม่ผิด แต่เราต้องไม่ปล่อยให้ความคาดหวังที่เกิดจากความหวังกลายเป็นสิ่งบั่นทอนสติในการทำงานของเรา เพราะถ้าเราลืมปัจจุบันขณะโดยมุ่งความสนใจไปที่ความคาดหวังในอนาคต นั่นเท่ากับเราได้สูญเสียทุกอย่างไป และเสมือนหนึ่งว่าเราได้สูญเสียช่วงชีวิตไปเลยทีเดียว

ดิช นัท ฮันท์ อธิบายถึงเรื่องจิตใจของมนุษย์ว่า ในจิตใจของมนุษย์นั้นมีเมล็ดพันธุ์อยู่สองชนิดคือ เมล็ดพันธุ์แห่งความทุกข์และเมล็ดพันธุ์แห่งความสุข การที่จะทุกข์หรือสุขนั้นจึงขึ้นอยู่กับการรดน้ำ หากคิดถึงแต่ด้านที่เป็นทุกข์และสิ่งที่ทำให้ใจหม่นหมองก็เท่ากับเรากำลังรดน้ำเพื่อเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความทุกข์ในจิตใจของคน แล้วปล่อยให้เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขนอนนิ่งอยู่เฉยๆ ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่า เมื่อไม่สามารถจัดการกับความทุกข์ยากได้ เราต้องรู้จักเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความสุขความร่าเริงให้ฟื้นคืนมาด้วย เพื่อจะได้มาถ่วงดุลย์กับความทุกข์ได้

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน., หน้า 42.

“ที่จริงคุณ ไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้ากับเมล็ดพันธุ์แห่งความทุกข์โดยตรง แต่คุณสามารถเพาะเมล็ดพันธุ์ใหม่ที่มีธรรมชาติในการรักษาเยียวยาขึ้นได้”⁶⁸

ทั้งนี้เพราะ ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่า คนส่วนใหญ่มักจะตั้งคำถามว่า “อะไรผิด?” แต่กลับลืมที่จะถามว่า “อะไรถูก?” เพราะในความเป็นจริงมีหลายสิ่งที่ไม่ผิด ในขณะที่ต่างคนต่างพุ่งความสนใจไปยังสิ่งที่ผิด ซึ่งนั่นอาจเป็นการกระทำที่ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีกได้ ดังนั้น เราจึงควรพัฒนาความสามารถที่จะสัมผัสกับสิ่งที่ไม่ผิด สิ่งสดชื่น สิ่งประเทืองใจและสิ่งดีงามในปัจจุบันขณะด้วยการเจริญสติเพื่อจะได้ตระหนักถึงสันติสุขที่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่

นอกจาก ดิช นัท ฮันท์ จะนำทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนี้สอดแทรกลงในวรรณกรรมชิ้นต่าง ๆ บ่อยครั้ง ดิช นัท ฮันท์ ยังเขียนหนังสือว่าด้วยบทกวีง่ายๆ สำหรับการทำกิจวัตรประจำวันแต่ละขณะพร้อมคำอธิบายไว้อย่างเรียบง่ายอีกด้วย ได้แก่ วิถีแห่งบัวบาน และ ปัจจุบันเป็นเวลาประเสริฐสุด ดังตัวอย่าง

บทสวดสำหรับเริ่มวันใหม่

“ ตื่นเช้าขึ้นมาวันนี้ ข้าฯ ยิ้ม

มีเวลาใหม่ๆ ให้ตัวเองอีกถึงยี่สิบสี่ชั่วโมง

ข้าฯ ขอตั้งปณิธานที่จะดำรงชีพอย่างเต็มที่ทุกขณะ

และขอมองดูสรรพสัตว์ด้วยดวงตาแห่งการอุเมษภาพฯ ”⁶⁹

หรือบทสวดสำหรับการบริโภคอย่างมีสติว่า

ขณะตักอาหาร

“ มองอาหารนี้

ข้าฯ เห็นได้ชัดถึงจักรวาลทั้งมวล ปราภภูขึ้น

เพื่อช่วยให้ข้าฯ ดำรงคงชีพอยู่ได้ ”⁷⁰

⁶⁸ ดิช นัท ฮันท์, “เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ในจิตไร้สำนึก,” พิภพ อุคมอิทธิพงศ์ แปล, ปารายสวาร 19 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน , 2533) : หน้า 103.

⁶⁹ ดิช นัท ฮันท์, ปัจจุบันเป็นเวลาประเสริฐสุด . หน้า 9

จากบทภาวนาที่ยกมานี้จะพบว่า นอกจากการเจริญสติแล้ว ดิข นัท ฮันท์ ยังกล่าวถึงผลแห่งการเจริญสติไว้ด้วย ซึ่งสามารถแจกแจงได้เป็น 3 ประการคือ การอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง ความเป็นเช่นนั้นเอง และอิตตา อนัตตา และสุญญตา

2.3.2.1 หลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

จากบทสัมภาษณ์ ดิข นัท ฮันท์ ที่เบิร์กลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย ผู้สัมภาษณ์ตั้งข้อสังเกตว่า ไม่ว่าในการสอนเด็กหรือสอนผู้ใหญ่ท่านนัท ฮันท์ จะแสดงความชื่นชมในความมหัศจรรย์แห่งการเจริญสติเสมอ เพราะท่านตระหนักว่าสติและสันติวิธีคือสิ่งเดียวกัน การเจริญสติคือการทำให้สงบและมั่นคงอยู่กับลมหายใจของผู้ปฏิบัติ เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้รวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับงานที่ท่านกำลังทำ ผลที่ได้จากการเจริญสติคือ การได้ประจักษ์ว่า เราแต่ละคน มนุษยชาติและธรรมชาติล้วนมีความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยกันและกันอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้ เมื่อบุคคลมีสติอย่างแท้จริงแล้วย่อมประจักษ์ในคุณค่าของลมหายใจทุกขณะและการดำรงอยู่ของธรรมชาติและมนุษยชาติรอบตัว และเมื่อได้ประจักษ์ดังนั้นแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตระหนักว่า หากปราศจาก “ธรรมชาติ” ก็ปราศจาก “มนุษย์” หากปราศจาก “นอก” ก็ปราศจาก “ใน” บุคคลผู้เข้าใจถึงหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเช่นนั้นแล้ว ความรักและความเมตตาจะเกิดขึ้นภายในจิตใจของเขา ดังเช่น พระโพธิสัตว์ผู้เดือดเนื้อร้อนใจเสมอเมื่อเห็นสรรพสัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในห้วงทุกข์ ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นและเข้าใจอย่างลึกซึ้งในคุณค่าของสรรพสัตว์อันเนื่องมาจากการตระหนักดีว่าทุกสิ่งล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดสามารถแยกตัวออกเป็นเอกเทศได้โดยเด็ดขาด

ดิข นัท ฮันท์ ยกตัวอย่างอธิบายหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกันว่า แม้เมื่อเรามองดูใบไม้ใบหนึ่ง เราย่อมมองเห็นวิธี แสงอาทิตย์ สายฝน สัตว์และซากสัตว์ต่างๆ นก หนอน ก้อนเมฆ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่ช่วยให้ใบไม้แต่ละใบ ลำต้นของตนไม้แต่ละต้นเติบโตงอกงามออกมาได้ อีกทั้งต้นไม้เองก็เป็นร่วมเงาและที่อาศัยแก่สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติด้วยเช่นกัน ดังที่กล่าวมานี้จะทำให้บุคคลได้ตระหนักว่า “ทั้งหมดคือหนึ่ง” เพราะทุกๆ อนุภาคมีอยู่ได้ เพราะอนุภาคอื่นทั้งหมด”⁷¹

70 เรื่องเดียวกัน., หน้า 36.

71 ดิข นัท ฮันท์, ดวงตะวันดวงใจฉัน. หน้า 33

ในทัศนะของ ดิช นัท ฮันท์ การเจริญสติเพื่อรู้เท่าทันอารมณ์ทุกขณะ และได้เข้าใจในธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ผู้อาศัยอยู่ในสังคมที่วุ่นวายดังเช่นในปัจจุบันเนื่องจาก มนุษย์จะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อเขาได้สร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และเมื่อได้ประจักษ์ว่าสภาวะแห่งสันตินั้นเองดำรงอยู่ใน “ธรรมชาติ” ของเขา วิธีเดียวที่มนุษย์จะตระหนักถึงสันติภาพในตนเองได้คือ การเจริญสติ เพราะความรู้เท่าทันอันเกิดจากการเจริญสตินั้นเป็นทั้งเหตุและผล เป็นทั้งสมาธิและความเข้าใจ เป็นทั้งการหยุดและการมองในเวลาเดียวกัน ดังนั้น ในขณะที่บุคคลผู้หนึ่งกำลังพิจารณาปัญหาหรือกระทำการงานใดๆ อย่างรู้เท่าทัน โดยไม่นำความคิดหรือประสบการณ์มาอธิบายปัญหานั้น เพียงแต่พิจารณาอยู่เฉยๆ เพียงแต่สังเกตเท่านั้น โดยไม่ต้องมีการตัดสิน แล้วบุคคลผู้นั้นจะสามารถรับรู้สิ่งที่ตนไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยการคิดเมื่อถึงเวลานั้นจะเห็นว่า เก้าอี้หรือใบไม้ที่ตนกำลังมองอยู่นั้นประกอบด้วยจักรวาลทั้งหมด เพราะทุกสิ่งทุกอย่างย่อมอิงอาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงอยู่นั้นเอง แนวคิดนี้ปรากฏชัดเจนในวรรณกรรมทุกประเภทของ ดิช นัท ฮันท์ ดังเช่นในกวีนิพนธ์บทหนึ่งของท่าน ดังนี้

“ แสงตะวันคือใบไม้สีเขียว
 ใบไม้สีเขียวคือแสงตะวัน
 แสงตะวันมิได้ต่างไปจากใบไม้สีเขียว
 ใบไม้สีเขียวมิได้ต่างไปจากแสงตะวัน
 สิ่งเดียวกันนี้เป็นจริงกับทุกรูปแบบและทุกสีสัน”⁷²

การได้เข้าใจถึงการอิงอาศัยซึ่งกันและกันด้วยประสบการณ์ตรงจากการเจริญสติดังที่ได้กล่าวมานี้จะนำไปสู่การยอมรับในความเป็นเช่นนั้นเองของสรรพสิ่งซึ่งดำรงอยู่อย่างอิงอาศัยกันตามธรรมชาติโดยไม่มีแยก มนุษย์ ธรรมชาติ และสัตว์ ออกจากกันอีกต่อไป และเมื่อนั้นการยอมรับตนเองอย่างที่ท่านเอง ผู้อื่น หรือสิ่งอื่นเป็น เพื่อที่จะเริ่มต้นพยายามนำภาวะของตนเข้าสู่ความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ตามคำสอนของพระพุทธองค์ที่กล่าวว่า มนุษย์ประกอบด้วยขันธห้า มนุษย์จะต้องตระหนักรู้ในองค์ประกอบเหล่านี้เพื่อที่จะสร้างความประสานกลมกลืนแก่มัน ความเจ็บป่วยทางร่างกายหรือทางจิตใจล้วนเป็นผลมาจากการขาดความเข้าใจความเป็นไปในตนเอง ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจในธรรมชาติที่แท้ในเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งนัก เพราะความเข้าใจนี้จะช่วยให้มนุษย์เห็นคุณค่าของธรรมชาติ เคารพธรรมชาติภายในตนเอง และสามารถควบคุมธรรมชาติภายในตนเองได้เมื่อยามจำเป็น

⁷² เรื่องเดียวกัน., หน้า 6-7.

2.8.2.2 ความเป็นเช่นนั้นเอง (ตถตา)

ในทางพุทธศาสนา ความเป็นเช่นนั้นเองหมายถึง ธรรมชาติของบุคคลหรือสิ่งของ เมื่อบุคคลผู้เจริญสติมองเห็นถึงหลักแห่งการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งแล้ว บุคคลผู้นั้นจะเกิดความเข้าใจและยอมรับในความเป็นเช่นนั้นเองของบุคคลอื่น ๆ และสรรพสิ่ง เมื่อนั้นเขาข่มตระหนักถึงคุณค่าของของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นและมีความรักให้ในที่สุด บุคคลผู้ตื่นและรู้เท่าทันเช่นนี้จะสามารถเป็นผู้รักษาเยียวยาบาดแผลทางใจทั้งของตนเองและผู้อื่นได้

ดิช นัท ฮันท์ กล่าวเปรียบเทียบความเป็นเช่นนั้นเองของบุคคลไว้ว่า “คนๆ หนึ่งมีทั้งดอกไม้และขยะภายในตัวเอง เมื่อเราจะรัก เราต้องยอมรับทั้งสองด้าน”⁷³ เพราะผู้เข้าใจและยอมรับในความเป็นเช่นนั้นเองของผู้อื่นและสิ่งอื่นๆ ผู้นั้นก็สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข อีกทั้งยังเรียนรู้วิธีที่จะทำให้ส่วนที่เป็นดอกไม้ในตัวของคนเหล่านั้นเบิกบานอีกด้วย ดังนั้นเมื่ออยากจะช่วยเหลือใคร เราพึงเข้าใจในความเป็นเช่นนั้นเองของเขา ซึ่งนั่นก็เท่ากับเป็นการช่วยเหลือตนเองทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

2.8.2.3 อัตตา อนัตตา และสุญญตา

ประเด็นความคิดเรื่อง อัตตา อนัตตา และสุญญตา ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของพุทธศาสนานิกายเซนนี้ มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมทุกประเภทของ ดิช นัท ผู้วิจัยพบว่า ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่าพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ของการศึกษาและปฏิบัติธรรมคือแนวคิดเรื่องอัตตา อนัตตา และสุญญตา โดยเสนอในวรรณกรรมผ่านตัวละครต่าง ๆ เช่น เรื่อง *The Path of Return Continue the Journey* เรื่อง *The Peony Blossom* เรื่อง *A Lone Pink Fish* และเรื่อง *The Stone Boy* เป็นต้น

กล่าวได้ว่าแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมประเภทสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการแทบทุกเรื่อง เนื่องจาก แนวคิดเรื่อง อัตตา อนัตตา และสุญญตา มีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงสอดคล้องกับแนวปฏิบัติ “การเจริญสติ” แนวคิดเรื่อง “การอิงอาศัยซึ่งกันและกัน” และแนวคิด

⁷³ ดิช นัท ฮันท์, “เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ในจิตไร้สำนึก”, แปลโดย ทิภพ อุดมอิทธิพงษ์ ปาจารย์สาร 19 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน , 2533): หน้า 108.

เรื่อง “ความเป็นเช่นนั้นเอง” อย่างเป็นพลวัต เมื่อเราได้ประจักษ์แจ้งถึงแนวคิดทั้งสองดังที่กล่าวมาแล้วนั้น เราก็จะได้สัมผัสและเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความสัมพันธ์ระหว่าง อัตตา อนัตตา และ สุนฺญตา ดังที่ ดิช นัท ฮันท์ กล่าวว่า

“ในปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร* มีคำศัพท์คำหนึ่งซึ่งฉับพลันเป็นภาวะพึ่งพา(Interbeing)..... ภาวะพึ่งพาหมายความว่า คุณไม่สามารถจะเป็นอยู่อย่าง เป็นเอกเทศได้ คุณอยู่ได้แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน กับคนอื่น ๆ และธาตุอื่น ๆ การอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นคำที่ดี คุณสามารถที่จะเรียกมันว่าตัวตนที่ถูกต้องได้ นั่นคือความตระหนักรู้ว่า ตัวคุณเองทั้งหมดประกอบขึ้นมาจากสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน...”⁷⁴

จริงอยู่ว่า เราท่านอาจเคยได้ยินได้ฟังและทราบกันดีอยู่แล้วว่า พุทธศาสนาสอนให้เราเข้าใจถึงเรื่องความไม่เที่ยงแท้และไร้แก่นสารตัวตนของสรรพสิ่ง ดังที่มักกล่าวกันว่า “ใดใดในโลกล้วนอนิจจัง...” แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า เราควรเข้าใจแนวคิดเรื่องนี้ในทัศนะของเซนให้มากขึ้น เนื่องจากเซนมิได้หยุดและถือเอาแนวคิดเพียงเรื่องนี้เรื่องเดียวเป็นจุดสิ้นสุดของธรรมแห่งเซน เพราะการคิดเช่นนั้นย่อมหนีไม่พ้นการหลงยึดติดอยู่กับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง หากแต่เซนชี้ให้เราให้เห็นความจริงข้อนี้และเข้าใจถึงความเป็นจริง (สังขธรรม) ของสรรพสิ่งด้วยสติ ดังนั้นหากจะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องสุนฺญตาในทัศนะของเซนที่ปรากฏในโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของ ดิช นัท ฮันท์ จึงต้องมีกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง อัตตา อนัตตา และ สุนฺญตา โดยไม่อาจยกประเด็นใดประเด็นหนึ่งมากล่าวอย่างเป็นเอกเทศได้

เห็นได้ชัดว่า แนวคิดเรื่อง อัตตา อนัตตา และ สุนฺญตา เป็นพื้นฐานทางความคิดประการสำคัญของ โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของ ดิช นัท ฮันท์ ในทุกๆ ประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะ

* ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร คือ พระสูตรสำคัญฝ่ายมหายาน ซึ่งกล่าวถึงเรื่อง “ความว่างที่แท้ของสรรพสิ่ง” หรือเรียกอีกอย่างว่า “สุนฺญตา”

*****
มีผู้แปล “Interbeing” ไว้ว่า “ภาวะพึ่งพา” แต่ผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า “พึ่งพา” อาจมีความหมายในเชิงลบว่าอยู่ด้วยตนเองไม่ได้ จึงเห็นว่าน่าจะใช้คำแปลว่า “การอิงอาศัยซึ่งกันและกัน” ซึ่งมีความหมายที่ไรในเชิงอธิบายสภาวะธรรม ดังนั้นต่อจากนี้ไปผู้วิจัยจะใช้ว่า “การอิงอาศัยซึ่งกันและกัน” แทน “ภาวะพึ่งพา”

⁷⁴ ดิช นัท ฮันท์, “เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ในจิตไร้สำนึก,” ปวารณาสาร (เมษายน-มิถุนายน, 2533) : หน้า 105.

เห็นได้ชัดเจนในประเด็นเรื่อง “การมีชีวิต” และ “การตาย” เมื่อเราได้ตระหนักถึงหลักแห่งการอิงอาศัยซึ่งกันและกันและความเป็นเช่นนั้นเองของสรรพสิ่งแล้ว เราย่อมเข้าใจและยอมรับได้ว่าการเกิดมาที่มีชีวิตและการตายนั้นเป็นสองด้านที่เป็นจริงของชีวิต และเมื่อบุคคลคนหนึ่งตายไปก็มิได้หมายความว่าบุคคลคนนั้นจะหายไปจากโลกนี้โดยสิ้นเชิง แต่บุคคลผู้นั้นยังคงดำรงอยู่ในสรรพสิ่งต่าง ๆ เช่นเดิม แม้ว่าเราจะไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ แต่หากเราตระหนักถึงความจริงของสรรพสิ่งดังที่ได้อธิบายมาแล้ว เราก็จะสามารถสัมผัสถึงการดำรงอยู่ของบุคคลผู้นั้นได้

ดิช นัท ฮันห์ กล่าวว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดในพุทธธรรมคือ ปัญหาความเป็นและความตาย การที่คนหนุ่มสาว พระและชี จำนวนมากได้รับใช้เพื่อนมนุษย์ผู้ทุกข์ยากด้วยชีวิตทั้งชีวิตของพวกเขา ก็เพราะพวกเขามีสติรำลึกถึงปัญหาที่สำคัญนี้อยู่เสมอว่า ความเป็นและความตายนั้นเป็นสองด้านของความเป็นจริงของชีวิต พวกเขาจึงเป็นคนที่มิขวัญและกำลังใจในการเผชิญหน้ากับสองสิ่งนี้

อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงในเรื่องนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องตระหนักถึง “ความว่างที่แท้” และ “การอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง” ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น สิ่งหนึ่งไม่อาจดำรงอยู่ได้เป็นเอกเทศหากปราศจากสิ่งอื่นๆ ทั้งหมดในจักรวาล และทั้งจักรวาลก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ประกอบเป็นจักรวาลไป ดังนั้นเมื่อสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดด้วย ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวร

คำว่า “ความว่าง” ในที่นี้มีได้หมายถึงความว่างอย่างที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไป เพราะความว่างที่กล่าวถึงนี้ไปพ้นจากแนวคิดเรื่องรูปหรือความว่างเปล่าแล้ว ดังนั้น จึงนิยมใช้คำว่า “ความว่างที่แท้” เพื่อความไม่สับสน ทั้งนี้เพราะการว่างในที่นี้มีใช้การไม่มีอยู่ หากแต่หมายถึง การอยู่โดยปราศจากเอกลักษณ์ที่ดำรงอยู่อย่างถาวร เพราะสิ่งต่างๆ ล้วนดำรงอยู่ใน “ความเป็นเช่นนั้นเอง” โดยไม่สามารถใช้คำว่า “ว่าง” หรือคำว่า “รูป” มาบรรยายได้ เพราะความเป็นเช่นนั้นเองของวัตถุนั้น ดำรงอยู่พ้นไปจากแนวคิดทั้งสองประการนี้ การจะประจักษ์ถึงความจริงประการนี้ได้ นั้น เราต้องฝึกฝนการเจริญสติอยู่เสมอเพื่อจะได้มองเห็น “เอกภาพในสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งในภาวะหนึ่งเดียว”

เมื่อได้ประจักษ์แล้วถึงความเป็นเอกภาพในสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งในภาวะหนึ่งเดียว ข้อม
 ไม่มีความคิดเรื่อง “จุดกำเนิดและจุดจบ” อีกต่อไป ทั้งนี้เพราะ “ความเป็นจริงไม่สามารถถูกจำกัด
 ด้วยการมี การเป็น หรือการไม่มีไม่ เป็น ไม่ถูกจำกัดด้วยเกิดหรือตาย”⁷⁵ จากข้อความนี้อาจกล่าว
 ได้ว่า การได้ตระหนักถึง “ความว่างที่แท้” อย่างแท้จริงทำให้ผู้ตระหนักสามารถสัมผัสถึงความ
 เป็นจริง และสามารถทำลายความคิดต่างๆ ที่กักขังและแบ่งแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติที่แท้ของ
 สรรพสิ่ง ความว่างที่แท้ไม่สามารถบรรยายด้วยคำพูดหรือความคิด แต่เป็นสิ่งที่ต้องรับรู้จาก
 ประสบการณ์ตรง ดังพระอาจารย์เซนชาวเวียดนาม ตู เต๋อริง ในศตวรรษที่ 24 เขียนไว้ว่า

“เกิดและตาย

เธอเบียดเบียนฉันมาตลอด

บัดนี้ เธอไม่สามารถตะตองฉันได้อีกแล้ว”⁷⁶

และหากเราเข้าใจอย่างแท้จริงถึงความในข้อนี้ก็จะพบว่า “ใบไม้หนึ่งใบสามารถน้อมนำเราตรงไป
 สู่ความเป็นจริง”⁷⁷ ดัง ดิช นัท ฮันท์ ได้กล่าวไว้เสมอ ๆ

ดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึงการมองเรื่องความตายและการมีชีวิต ที่มีบางคนกล่าวว่า “ถ้าเธอ
 มองความเป็นจริงด้วยสายตาของชาวพุทธละก็ เธอจะเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย”⁷⁸ ว่า การกล่าว
 ว่าการคิดในแง่ดีหรือแง่ร้ายนั้นจะง่ายเกินไปที่จะเข้าถึงสังขาร เพราะแท้ที่จริงแล้วปัญหาอยู่ที่
 การมองความเป็นจริงอย่างที่มีนเป็น ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่าถ้าคนเราไม่รู้จักวิธีตายเขาก็จะไม่รู้จักวิธี
 ที่จะมีชีวิตอยู่ เพราะความตายก็เป็นส่วนหนึ่งของการมีชีวิต เราต้องกล้ามองความตาย รู้เท่าทันและ
 ยอมรับมันเหมือนกับที่ยอมรับการมีชีวิตอยู่ ดังที่พุทธศาสนาสอนเรื่องการทำเพื่ออุทิศกุศลกรรมฐานไว้
 ว่า จงพิจารณาความแตกสลายของร่างกาย จนกระทั่งรู้ว่าร่างกายของคนก็ต้องดำเนินไปตามขั้น
 ตอนนั้น ๆ ทุกประการเช่นกัน จนในที่สุด ผู้พิจารณาจากศพผู้นั้นสามารถสงบและเกิดสันติขึ้นใน
 ใจ สามารถยิ้มให้กับความจริงข้อนี้ได้แล้ว ผู้นั้นจึงเป็นผู้ที่อยู่เหนือความขยะแขยงและความกลัว
 และเขาจะมองเห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งที่ค่าสูงสุดในทุกวินาทีที่ผ่านไป อันรวมไปถึงชีวิตของเพื่อน
 มนุษย์ทุกคน สรรพสัตว์และความเป็นจริงทุกชนิดด้วย บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้ตื่นจากความหลงว่า

⁷⁵ ดิช นัท ฮันท์, ดวงตะวันดวงใจฉัน, หน้า 223.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน., หน้า 220.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน., หน้า 222.

⁷⁸ ดิช นัท ฮันท์, ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ, หน้า 56

การทำลายชีวิตผู้อื่นเพื่อความอยู่รอดของตนเองเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการประจักษ์ว่าความเป็นและความตายเป็นสองด้านของชีวิตทำให้บุคคลผู้นั้นรู้คุณค่าของลมหายใจและชีวิตของตนเองและผู้อื่น แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีทุกขทุรนทุรายเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตาย ดังกล่าวมานี้ถือเป็นการก้าวไปพ้นความคิดปรุงแต่งในเรื่องความเป็นและความตาย และนับเป็นผู้ที่ารู้วิธีที่จะมีชีวิต และวิธีที่จะตายด้วยจิตใจและสายตาที่เบิกบานมั่นคง

สรุปได้ว่า การจะอยู่เหนือการเกิดและการตายนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในปัจจุบันขณะ หากเพียงแต่บุคคลได้ประจักษ์ถึง “ความว่างที่แท้” และเรียนรู้ที่จะยอมรับ “ความตาย” และ “การมีชีวิต” ว่าเป็นส่วนสำคัญสองด้านของชีวิตได้ บุคคลผู้นั้นจะสามารถยิ้มให้กับความตายและการมีชีวิตได้เสมอเหมือนกัน เขาจะเข้าใจว่า

“ความไม่เที่ยงเท่านั้นมิใช่दानลบของชีวิต ความไม่เที่ยงเท่านั้นเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของชีวิต ถ้าหากสรรพสิ่งดำรงอยู่โดยไร้ซึ่งความไม่เที่ยงแท้เสียแล้ว ชีวิตก็จักไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ถ้าหากเมล็ดข้าวโพดไร้ซึ่งความไม่เที่ยงแท้เสียแล้ว มันก็ไม่สามารถกลายเป็นเมล็ดข้าวโพดขึ้นมาได้ ถ้าหากเด็กตัวน้อย ๆ ไร้ซึ่งความไม่เที่ยงแท้เสียแล้ว เธอก็จักไม่เติบโตเป็นผู้ใหญ่

ความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตนั้น ทำให้เราให้คุณค่าแก่ชีวิตอย่างน่าหวงแหน

..79

เราจะพบแนวคิดนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในหนังสือเรื่อง ดวงตะวันดวงใจฉัน ในบทเรื่อง “จงมองคู่มือของคุณเอง” ว่า เพื่อนผู้หนึ่งของ ดิษ นัท ฮันท์ ได้นำหัวข้อนี้มาพิจารณา และพบว่า สัจจะของกาลเวลานั้นไร้จุดเริ่มต้น ไม่มีจุดสิ้นสุด เพราะสัจจะไร้จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด เขาสามารถมองเห็นบรรพชนนับพันก่อนเขา และมองเห็นบุคคลรุ่นต่อ ๆ มานับพันจากเขานับมีอาจ ประมาณได้จากมือของเขา เขามองเห็นตัวเขาเองในทุกสิ่ง ตลอดทุกกาลเวลา ตัวเขาเองคือทั้งหมด ทุกสิ่งดำรงอยู่ในมือของเราเอง เมื่อตระหนักได้เช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเราเป็นอิสระจากการเกิดและการตาย ข้อความต่อไปนี้อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดที่ผู้แต่งเสนอได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

“...ผู้คนมากมายถูกเข่นฆ่าจากการต่อสู้เพื่อสันติภาพ เพื่อมนุษยชน เพื่อเสรีภาพ และเพื่อความยุติธรรมในสังคม แต่ไม่มีใครทำลายพวกเขาได้ พวกเขา ยังคงดำรงอยู่ น้องสาวเอช เธอคิดหรือว่าพระเยซูคริสต์เจ้า ท่านมหาตม กานธี แลมบราทิส คร.มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์นั้น เป็น ‘คนตาย’ เปล่าเลย พวกเขาขึ้นอยู่กับที่นี่ เราก็คือเขา เรามีเขาอยู่ในทุกๆ เซลล์ชีวิตของร่างกายเรา ถ้าเธอได้ ขำครวการจากไปเช่นนั้นอีก โปรคแฮมยิ้ม รอยยิ้มที่สงบของเธอเป็นการ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจ และความกล้าหาญอันยิ่งใหญ่...”⁸⁰

แนวคิดเรื่อง อัคตา อนัตตา และสุญญตา มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นพลวัตกันอย่างไร นั้น สามารถอธิบายได้จากข้อความที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างคำกล่าวของ ดิช นัท ฮันท์ ในเรื่องนี้มา ให้เห็นแล้วในตอนต้นว่า เมื่อเราได้ประจักษ์และเข้าใจถึงหลักการอิงอาศัยกันและกันและความ เป็นเช่นนั้นเองของสรรพสิ่งดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว เราย่อมมองเห็นและเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงแนว คิดเรื่อง ความไม่มีตัวตนของทุกสิ่ง (อนัตตา) และในที่สุด เราก็จะได้ประจักษ์แจ้งว่า ทุกสิ่งล้วน วางเปล่าไร้แก่นสาร ไม่มีที่มา และไม่มีที่ไป เพราะทุกสิ่งเป็น “สุญญตา” และเมื่อได้ประจักษ์ แจ้งและยอมรับธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งเช่นนั้นแล้ว เราย่อมมองเห็นและสามารถเรียกตัวเรา ว่าเป็น “ตัวเรา” ตัวเขาว่าเป็น “ตัวเขา” ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น ‘อัคตา’ แต่เป็นอัคตาที่ประกอบ ด้วยความเข้าใจในความเป็นเช่นนั้นเองอย่างลึกซึ้งซึ่งมิใช่อัคตาในความหมายเดิมอีกต่อไปได้ อย่างแท้จริงด้วยความเข้าใจและยอมรับในธรรมชาติที่แท้ของทั้งเราและเขา โดยปราศจากทั้งการ คิดแบ่งแยก(ทวิภาวะ) ในเชิงมโนทัศน์และการคิดว่าทุกสิ่งเป็นหนึ่งเดียว(อทวิภาวะ) แต่จะเป็น เพียงการเฝ้ามองดูสิ่งต่างๆ อย่างที่มันเป็นด้วยความเข้าใจ ยอมรับ และรักในสิ่งเหล่านั้นอย่าง แท้จริง ซึ่ง ดิช นัท ฮันท์ ได้อธิบายแนวคิดอันเป็นพลวัตกันเช่นนี้ไว้ว่า

“เมื่ออ่านพระสูตรจบแล้ว เราอาจคิดว่าพระพุทธเจ้ากำลังรับสั่งว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนิจจัง เหมือนเมฆ ควันไฟ หรือสายหมอก พระพุทธเจ้ารับสั่ง ว่า ‘ธรรมทั้งปวงเป็นอนิจจัง’ แต่พระองค์ไม่ได้ตรัสว่า ธรรมเหล่านั้นไม่ได้อยู่ ตรงนี้ พระองค์แค่มีพระประสงค์จะให้เราเห็นสรรพสิ่งในตัวของตัวเอง เรา อาจคิดว่า เราจับยึดความจริงไว้ได้แล้ว แต่แท้จริงแล้วเราเพียงแต่ยึดภาพซึ่งกำลัง

⁸⁰ ดิช นัท ฮันท์, ดวงตะวันควงใจฉัน, หน้า 159

เลื่อนไหลไปเท่านั้นเอง ถ้ามองเข้าไปในสิ่งทั้งหลายให้ลึกซึ้ง เราก็จะสามารถ
ปลดปล่อยตัวเราจากมายาได้”⁸¹

การทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์และ
ทำความเข้าใจวรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ ต่อไปในบทที่ 3 เนื่องจาก ดิช นัท ฮันท์ มักถ่ายทอด
ทศความรู้สึกนึกคิดและหนทางในการคลี่คลายปัญหาของตัวละคร โดยแฝงแนวคิดในเรื่องดัง
กล่าวไว้ทั้งทางตรงและทางอ้อม หากผู้อ่านไม่เข้าใจถึงแนวคิดเหล่านี้ ก็อาจทำให้มองข้ามความ
สัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางปรัชญา(ธรรมแห่งเซน) กับวรรณกรรมว่า พุทธศาสนานิกายเซนนั้น
เข้ามามีบทบาทสำคัญในวรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ ผู้นี้มากเพียงใด

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ
วรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ อันอาจทำให้ผู้อ่านคุ้นเคยกับแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซน
ไม่สามารถตีความและเข้าใจแนวคิดเซนที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมของ ดิช นัท ฮันท์ ได้กระจำ
ชัดก็คือ ปัญหาที่เกิดจากวิธีการนำเสนอของ ดิช นัท ฮันท์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การนำเสนอผ่านการ
ใช้ภาษาของ ดิช นัท ฮันท์ ในวรรณกรรมที่จะทำการศึกษาในบทต่อไปนั้น บางเรื่อง ดิช นัท
ฮันท์ ใช้วิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านเหตุการณ์ที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับตัวละครซึ่ง
ออกจะดูไร้เหตุผลและเข้าใจได้ยาก ในขณะที่ผู้อ่านอาจสามารถรับรู้ความรู้สึกและสิ่งที่
ดิช นัท ฮันท์ ต้องการนำเสนอได้ด้วยความรู้สึกภายในซึ่งก็ยังคงมีความคลุมเครือ ที่เป็นเช่นนี้
เนื่องมาจาก ดิช นัท ฮันท์ ได้รับเอาทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนมาใช้ จนกระทั่ง สามารถ
ถ่ายทอดแนวคิดและแนวปฏิบัติเหล่านั้นในรูปแบบของเรื่องเล่าผสมผสานกับการใช้จินตนาการ
ผ่านรูปประโยคที่เรียบง่ายและโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน แทนการอธิบายด้วยคำพูดที่ต้องอาศัยถ้อย
คำและตัวอย่างต่างๆ มากมายมาอธิบาย ดังนั้น อีกประเด็นหนึ่งที่เราจะต้องกล่าวถึงเพื่อคลี่คลาย
ปัญหานี้ก็คือ ผู้อ่านต้องเข้าใจแนวคิดในเรื่องการใช้ถ้อยคำในทัศนะของพุทธศาสนานิกายเซนเสีย
ก่อน

แนวคิดเซนที่มีอิทธิพล(ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการปฏิบัติตามวิถีแห่งเซนอย่างจริงจังของ
ดิช นัท ฮันท์ดังที่กล่าวมาแล้ว) ต่อการประพันธ์ของ ดิช นัท ฮันท์ ในประเด็นข้างต้นนั้น เกิด
จาก 1) การที่เซนเน้นธรรมที่ได้จากประสบการณ์ตรงของผู้ปฏิบัติ ซึ่งในที่นี้เทียบได้กับผู้อ่าน
วรรณกรรม และ 2) เซนไม่สนับสนุนการใช้ถ้อยคำในอธิบายและแบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ ด้วยความ

⁸¹ ดิช นัท ฮันท์, เพชรตัดทำลายมายา. หน้า 156

คิดเชิงมโนทัศน์ ฉะนั้น ประเด็นสำคัญอันเป็นจุดมุ่งหมายของธรรมแห่งเซน ที่จะช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์และเข้าใจสิ่งที่ ดิช นัท ฮันท์ ต้องการสื่อผ่านทางวรรณกรรมประเภทสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการก็คือ เรื่อง การได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะ เนื่องจาก เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญที่เป็นผลสืบเนื่องมาจาก 2 ประเด็นก่อน โดยที่อาจกล่าวได้ว่า เรื่องการมองลึกลงสู่ธรรมชาติที่แท้นั้นเป็นทั้งหนทางและภาวะของการได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะเองเลยทีเดียว อีกทั้งประเด็นนี้ยังเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถทำให้เราเห็นภาพรวมของแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนที่ผสมผสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืนได้ชัดเจน

2.3.8 การได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะ(ซาโตริ)

เราสามารถจะทำความเข้าใจความผสมผสานสอดคล้องกันระหว่างแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนได้โดยมีคำว่า “ประสบการณ์ตรง” เป็นตัวเชื่อม เพราะเราสามารถกล่าวได้ว่าประสบการณ์ตรงเป็นแก่นสารสำคัญของเซนเลยทีเดียว เนื่องจากเซนถือเอาการปฏิบัติธรรมเป็นส่วนสำคัญยิ่งกว่าการศึกษาหรือทำความเข้าใจพระสูตรและคำสอนต่างๆ ที่มีอยู่ เพราะการปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้นที่จะนำพาให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสและประจักษ์แจ้งถึงธรรมชาติที่แท้ภายในตนเองและสรรพสิ่ง อันเป็นจุดมุ่งหมายของเซน ดังที่เซนกล่าวไว้

“The Buddha is your own Mind,... This Nature is the Mind, and the Mind is the Buddha and the Buddha is the Way, and the Way is Zen... To see directly into one's original Nature, this is Zen. Even if you are well learned in hundreds of the Sutras and Sastras, you still remain an ignoramus in Buddhism when you have not yet seem into your original Nature.”⁸²

ทั้งนี้ การจะได้สัมผัสกับประสบการณ์โดยตรงนั้น กระทำได้ด้วยการเจริญสติ และการได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงนี้เองที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้มองลึกลงสู่ธรรมชาติที่แท้และเข้าสู่ภาวะแห่งพุทธะหรือการตื่นอย่างแท้จริง เพราะการเจริญสติจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ประจักษ์ถึงธรรมชาติที่แท้อันเป็นสัจธรรมของตนเองและสรรพสิ่ง ดังนี้คือ เมื่อเข้าใจและยอมรับ “หลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง” อันนำไปสู่ “ความเป็นหนึ่งในทั้งหมด และความทั้งหมดในหนึ่ง” ซึ่งอาจ

⁸² Daisetz T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism*. (London : The Anchor Press , 1973), p. 235.

มี สอง สาม หรือ สี่ ก็ได้ภายในความเป็นหนึ่งเดียนั้น อีกทั้งยังทำให้เรามองเห็นสิ่งที่เรามอง
 อย่างที่มันเป็น อย่างที่มันดำรงอยู่ และอย่างthatมันเปลี่ยนแปลง ด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึง
 “ความเป็นเช่นนั้นเอง” และท้ายที่สุด ก็จะได้ประจักษ์ถึง “ความว่างที่แท้” ของสรรพสิ่งรวมทั้ง
 ตนเอง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท

กล่าวโดยสรุปคือ การได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะ คือ การได้สัมผัสกับประสบการณ์
 โดยตรงด้วยการเจริญสติ ซึ่งการได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะนั้น เริ่มดำเนินไปในขณะเดียว
 กับที่ผู้ปฏิบัติได้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติในขณะปัจจุบันกับงานที่กำลังทำ เพราะเมื่อผู้ที่ปฏิบัติได้
 ประจักษ์ถึงพุทธภาวะแล้ว วัตถุหรือสิ่งที่เรียกว่า ก. สำหรับผู้ปฏิบัตินั้นก็กลับมาเป็น ก. อีก
 ครั้ง หลังจากที่มีผู้เริ่มปฏิบัติได้ประจักษ์ว่า ก. มิใช่ ก. และเมื่อเราเห็นแล้วว่ามโนทัศน์ของ
 “ความเป็นเช่นนั้น” และมโนทัศน์ของ “ความไม่เป็นเช่นนั้น” ว่าเป็นมโนทัศน์ เรายอมไปพ้น
 จากการสำคัญมั่นหมายทั้งใน “มโนทัศน์” และ “อมโนทัศน์” เช่นเดียวกับที่ ดิช นัท ฮันท์ ยก
 ตัวอย่างเรื่องนี้โดยสรุปไว้ในอรรถาธิบายเรื่อง เพชรตัดทำลายมายา ว่า เมื่อเราเห็นดอกกุหลาบ
 เรารู้ว่ามันไม่ใช่ดอกกุหลาบ เราจึงเรียกมันว่าดอกกุหลาบ ดังที่เซนกล่าวว่า

“Zen wants to have one's mind free and unobstructed; when
 the idea of oneness or allness is a stumbling-block and a strangling
 snare which threatens the original freedom of the spirit.”⁸³

ซึ่งจะพบต่อไปในบทที่ 3 ว่า มีหลายครั้งที่ ดิช นัท ฮันท์ใช้ภาษาที่มีนัยเช่นนี้ในการสื่อแนวคิด
 เซน โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้อ่านได้สัมผัสถึงสังขรณ์ที่อยู่ภายในสรรพสิ่งทั้งมวล

ดังที่เคยกล่าวมาแล้วว่า พุทธศาสนาฝ่ายมหายานซึ่งรวมทั้งนิกายเซนด้วยเชื่อว่า “สรรพ
 สัตว์ล้วนมีธรรมชาติแห่งพุทธะมาแต่กำเนิด” ดังนั้น จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจนักที่เราจะพบว่า
 ดิช นัท ฮันท์ ได้ถ่ายทอดภาวะของการได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะผ่านตัวละครที่เป็นปุถุชน
 ธรรมดา เพราะ ดิช นัท ฮันท์ เองก็มีแนวคิดและความเชื่อเช่นเดียวกับเซนในเรื่อง การดำเนินชีวิต
 อย่างมีสติทุกขณะ ซึ่งแสดงออกผ่านทางวรรณกรรมประเภทต่างๆ ของ ดิช นัท ฮันท์ อย่างเด่น
 ชัดว่า ดิช นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญและเชื่อมั่นว่า การเจริญสติตามแนวทางแห่งพุทธศาสนานั้น
 จะนำพาให้ผู้ปฏิบัติได้ประจักษ์แจ้งในธรรมชาติแห่งพุทธะได้ภายในปัจจุบันขณะที่เขาดำรงอยู่

83 Daisetz T. Suzuki, “What is Zen?,” *Zen and Japanese Culture*. p.41.

อย่างมีสติเต็มที่ มากกว่าที่จะหมยเน้นไปถึงการได้เข้าสู่พุทธภาวะในทางโลกุตระธรรม ดังเราจะพบว่า ดิฆ นัท ฮันท์จะย้ำถึงความสำคัญของการดำรงอยู่ในปัจจุบันอย่างแท้จริงด้วยการเจริญสติไว้ว่า ผู้ที่กระทำเช่นนั้นได้ก็เท่ากับเขาได้ประจักษ์พุทธภาวะและเป็นผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่ในขณะนั้นอย่างแท้จริง ดังที่ ดิฆ นัท ฮันท์ กล่าวไว้

“...One young boy claimed to be a Buddha on the first day of the retreat in Ojai, California. I told him that is partly true, because sometimes he is Buddha, but sometimes he is not; it depends on his degree of being awake.”⁸⁴

ผู้วิจัยเห็นว่า เหตุที่มีการแสดงออกถึงผลแห่งการเจริญสติในลักษณะดังกล่าวนี้ น่าจะมาจากเหตุที่ ดิฆ นัท ฮันท์ เชื่อมและมุ่งหวังให้พุทธศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถนำพาให้เกิดสันติภาพภายในปัจเจกบุคคล และส่งผลไปถึงสันติภาพในสังคมในระดับที่กว้างขึ้นนั่นเอง

ตัวอย่างผลในทางปฏิบัติที่เกิดจากการได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะ เห็นได้จากตัวอย่างที่ ดิฆ นัท ฮันท์ มักจะกล่าวถึงในวรรณกรรมประเภท บทความ ความเรียง และบทกวี อยู่เสมอๆ ได้แก่ พุทธศาสนากับจิตบำบัด และ การจัดการกับความโกรธ

ดิฆ นัท ฮันท์ อธิบายว่า นักจิตบำบัดนั้นเปรียบเสมือนกับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นครูเช่นเดียวกับตัว ดิฆ นัท ฮันท์ นักจิตบำบัดที่ดีต้องผ่านการเป็นนักเรียนที่ดี โดยการปฏิบัติสิ่งที่เขาอยากให้คนอื่น ได้รับความเสียก่อน เพราะนี่ก็เฉกเช่นเดียวกับในแวดวงชาวพุทธ ที่มีทั้งผู้สอนธรรมะ และผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนธรรมะ ครูไม่สามารถให้เพียงแต่ทฤษฎีแก่ลูกศิษย์ของตน แต่ครูควรจะต้องให้ผลสำเร็จจากการปฏิบัติและประสบการณ์ของตน เพื่อที่จะทำให้เกิดความเป็นตัวครูในตัวนักเรียน เพื่อ นักเรียนจะสามารถพึ่งพาตนเองได้เช่นเดียวกับวงการจิตบำบัดที่พวกเขาจำเป็นต้องทำให้คนอื่น ที่เราช่วยเหลือสามารถพึ่งพาตนเองได้ในเวลาอันรวดเร็ว เพราะสิ่งที่ช่วยครูและนักจิตบำบัดมาแล้ว ย่อมสามารถช่วยเหลือลูกศิษย์และคนอื่นได้เช่นกัน

ใน “การจัดการกับความโกรธ” ก็เช่นเดียวกัน เราจะพบวิธีอธิบายถึงธรรมชาติของความรู้สึกที่เกิดในจิตใจคนเราในลักษณะเช่นเดียวกับที่เคยกล่าวมาแล้วในโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของ

⁸⁴ Thich Nhat Hanh, “Interbeing,” *Being Peace*, p.86.

ดิช นัท ฮันท์ เรื่องความทุกข์และความสุข ที่กล่าวว่า คนเราทุกคนล้วนมีทั้งส่วนที่เป็นทั้งดอกไม้ และขยะอยู่ภายใน การจัดการกับความโกรธนั้นมิใช่การหันหน้าหนีหรือการพยายามตัดมันออกไปจากความรู้สึก โดยที่เรามิได้เข้าใจรากเหง้าที่แท้จริงเป็นบ่อเกิดของความรูสึกนี้เลย แต่ที่กล่าวเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่าให้เราไปรดน้ำเจ้าเมสตีพันธุแห่งความโกรธโดยปลดปล่อยมันออกมาทางการกระทำที่ก้าวร้าวเพื่อระบายอารมณ์ หากแต่อยู่ที่การเฝ้าของมันอยู่เฉยด้วยสติด้วยความเข้าใจ และยอมรับว่า นั่นคือส่วนหนึ่งที่เป็นขยะภายในตัวเราเองและทุกคนก็มีเช่นเดียวกัน เราทราบดีว่าขยะสามารถกลายเป็นปุ๋ยและทำให้ดอกไม้งอกงามได้ และดอกไม้ก็สามารถกลายเป็นขยะได้เช่นกัน ดังนั้น การที่เราจะเปลี่ยนแปลงขยะให้กลายเป็นดอกไม้ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ นอกจากนี้ เรายังสามารถเฝ้าระวังดอกไม้ที่จะกลายเป็นขยะได้อยู่ตลอดเวลา ด้วยการดำรงชีวิตอย่างมีสติอีกด้วย ดังบทกวีบทหนึ่ง ซึ่ง ดิช นัท ฮันท์ ได้เขียนขึ้น หลังจากมีการทิ้งระเบิดทำลายหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ ดิช นัท ฮันท์ และบรรดานักศึกษาอาสาสมัครของโครงการเยาวชนเพื่อบริการสังคมช่วยกันซ่อมแซมและบูรณะเป็นครั้งที่ 4 ในระหว่างสงครามเวียดนาม

“ฉันประคองใบหน้าของฉันไว้ภายใต้สองมือ
เปล่า ฉันไม่ได้กำลังร้องไห้
ฉันประคองใบหน้าของฉันไว้ด้วยสองมือเพื่อ
ที่จะพิทักษ์ความเปล่าเปลี่ยวของฉันให้อบอุ่น
สองมือที่จะทะนุถนอม สองมือที่จะปกปัก
สองมือที่จะประคองวิญญาณของฉันไว้ เพื่อ
ไม่ให้ตกอยู่ในความโกรธ”⁸⁵

นี่คือตัวอย่างผลของการได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะในปัจจุบันขณะ ที่ดิช นัท ฮันท์ เสนอว่า เราสามารถนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันของเราอย่างมีสติ เพราะการตระหนักถึงความจริงอันลึกซึ้งเช่นนี้ได้ นอกจากจากผู้นั้นจะเป็นผู้ที่เข้าใจโลกและชีวิตอย่างลึกซึ้งแล้ว อาจเกิดจากการที่ผู้นั้นได้ประจักษ์ธรรมชาติแห่งพุทธะโดยผ่านการฝึกฝนและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ซึ่งจะมีผลไปถึงการเป็นบุคคลผู้เข้าใจโลกและชีวิตในประการแรกด้วย โดยเราจะพบแง่คิดในเรื่องโลกและชีวิตที่เป็นผลจากการได้สัมผัสและเข้าใจธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งในสองระดับด้วยกันคือ การที่เราสามารถมองย้อนกลับไปยังตัวดิช นัท ฮันท์ ได้ว่า ได้รับเอาแนวคิดและแนวปฏิบัติเช่นมาใช้ในวิถีชีวิต จนกระทั่งมีสายตาที่แจ่มชัดและมองเห็นธรรมชาติที่แท้ของมนุษย์

⁸⁵ ดิช นัท ฮันท์, “เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ในจิตไร้สำนึก,” ปาจารย์สาร :หน้า 108.

สังคัม และสิ่งแวดลอม และอีกระดับหนึ่งก็คือ ในระดับของการตีความวรรณกรรม ซึ่งเราจะพบทางออกที่เป็นแง่คิดในเรื่อง โลกและชีวิตผ่านการคลี่คลายสถานการณ์ของตัวละครและโครงเรื่องในแต่ละเรื่อง ดังจะอภิปรายกันโดยละเอียดในบทที่ 3

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทที่ 2 นี้ เราได้เห็นปัจจัยต่างๆ ทั้งในส่วนของชีวประวัติ และพุทธศาสนาในช่วงสงครามเวียดนามที่มีผลต่อโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของ ดิซ นัท ฮันท์ ผ่านแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซน และทำให้เราสามารถศึกษาและวิเคราะห์ธรรมแห่งเซนที่ปรากฏในโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ประกอบกับการศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่เป็นบทความ ความเรียง บทบรรยายธรรม อรรถาธิบาย และบทสัมภาษณ์ ที่ ดิซ นัท ฮันท์ ได้ถ่ายทอดทัศนะแห่งเซนของ ดิซ นัท ฮันท์ ได้ โดยเราสามารถนำมากล่าวโดยสรุปสาระแห่งเซนในทัศนะของ ดิซ นัท ฮันท์ ที่พบในบทนี้ได้ว่า การดำรงชีวิตอย่างมีสติเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันนี้ เพื่อจะได้มองย้อนกลับเข้าไปภายในธรรมชาติของตนเองและสิ่งรอบตัวเรา และเราจะรู้จักธรรมชาติที่แท้จริงของตนเอง ด้วยเหตุเพราะ “การรู้” คือ การประจักษ์ การประจักษ์คือการมีสติตื่นรู้ เพื่อที่เราจะสามารถเข้าใจและยอมรับทั้งตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งทั้งหมด และสามารถดำรงชีวิตที่เชื่อมด้วยสันติภาพทั้งภายในและภายนอกในระดับที่กว้างขึ้นได้ เพราะการเจริญสติทำให้เราได้สัมผัสกับธรรมชาติที่แท้จริงในตนเองโดยตรง เพราะสังขารมมีได้อยู่ที่อื่นใดเลย นอกจากใจคน ดังที่เซนกล่าวถึงการดำรงชีวิตอย่างมีสติไว้ว่า

“ ‘What a man takes in by contemplation he must pour out in love’ Zen would say, ‘pour it out in work’, meaning by work the active and concrete realization of love.”⁸⁶

นอกจากนั้น การนำเสนอแนวคิดเซนของ ดิซ นัท ฮันท์ ที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทต่างๆ พบว่า ดิซ นัท ฮันท์ มีลักษณะเฉพาะตัวในการนำเสนออยู่สองประการ คือ การนำข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มาเป็นตัวอย่างในการแจกแจงเรื่องธรรมชาติที่แท้ของสิ่งต่างๆ ในเรื่อง *Peony Blossoms* และการที่ ดิซ นัท ฮันท์ มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนที่เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์สันติภาพภายในแก่ปัจเจกบุคคลเพื่อผลต่อสังคมในระดับที่กว้างขึ้นมากกว่าผลในทางโลกุตรธรรม

⁸⁶ Daisetz T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism*, p.318.

การนำข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มาเป็นตัวอย่างในการแจกแจงเรื่องธรรมชาติที่แท้ของสิ่งต่างๆ นี้ เนื่องจาก ดิช นัท ฮันห์ ตระหนักว่า สังคมโลกในปัจจุบันที่วัฒนธรรมและเทคโนโลยีของชาวตะวันตกมีบทบาทสำคัญต่อค่านิยมและความคิดความเชื่อของผู้คนในทุกซีกโลกอยู่มาก ยกตัวอย่างเช่น การมองสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุและผล และความรักและยึดถือในเสรีภาพและประชาธิปไตย และสิ่งต่างๆ เหล่านี้เองที่ทำให้ ดิช นัท ฮันห์ เห็นว่า แนวทางการเผยแผ่พุทธศาสนาเองก็ควรมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ากันได้กับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดย ดิช นัท ฮันห์ กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“I believe that the encounter between Buddhism and the West will bring about something very exciting, very important. There are important values in Western society, such as the scientific way of looking at things, the spirit of inquiry, and democracy. An encounter between Buddhism and these values will give humankind something very new, very exciting...”⁸⁷

ยกตัวอย่างเช่น เมื่อ ดิช นัท ฮันห์ ต้องการชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงของธรรมชาติที่ไม่มี ความเที่ยงแท้แน่นอน ดิช นัท ฮันห์ ใช้ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ของ อัลเฟรด วัลเลอร์ นักฟิสิกส์ มาอธิบายว่า

“สสารนั้นอาจถูกพิจารณาได้สองแง่มุม ซึ่งจะเสริมซึ่งกันและกัน อยู่ ซึ่งก็ได้แก่แง่มุมของความเป็นคลื่นหรือแง่มุมของความเป็นอนุภาค วัตถุใดหรือสิ่งใดก็ดีที่เคยมีคนคิดกันว่าจะป็นองค์ประกอบพื้นฐานของ ธรรมชาติจะต้องถูกปฏิเสธ”⁸⁸

การที่ ดิช นัท ฮันห์ มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติแห่งเซนที่เป็นไปเพื่อการ สร้างสรรค์สันติภาพภายในแก่ปัจเจกบุคคลเพื่อผลต่อสังคมในระดับที่กว้างขึ้นมากกว่าผลในทาง โลกุตตรธรรมนั้น จะมีการนำเสนอแตกต่างกันไปตามแต่รูปแบบของวรรณกรรม หากเป็น วรรณกรรมประเภทบทความ ความเรียง และบทบรรยายธรรมแล้ว ดิช นัท ฮันห์ ใช้วิธีการ

⁸⁷ Thich Nhat Hanh, “Interbeing,” *Being Peace*, p.83.

⁸⁸ ดิช นัท ฮันห์, *ดวงตะวันดวงใจฉัน*. หน้า 105.

อธิบายและยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนอย่างตรงไปตรงมาแต่เรียบง่าย แต่สำหรับวรรณกรรมประเภทบทกวี และเรื่องสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการ บางจะเป็นการนำเสนออย่างตรงไปตรงมาผ่านความคิดของตัวละคร แต่โดยมาก ดิข นัท ฮันท์ จะนำเสนอด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งผู้ศึกษาจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนานิกายเซนและภูมิหลังทางวัฒนธรรมส่วนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของประเทศเวียดนามอยู่บ้างจึงจะสามารถเข้าใจและวิเคราะห์ตีความนัยแห่งเซนที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมได้อย่างลึกซึ้งและกระจ่างชัด ดังจะอภิปรายกันต่อไปในบทที่ 3

จากการวิเคราะห์พุทธศาสนานิกายเซนในทัศนะของ ดิข นัท ฮันท์ ที่ผ่านมามพบว่า พุทธศาสนานิกายเซนในทัศนะของ ดิข นัท ฮันท์ มิได้แตกต่างจากพุทธศาสนานิกายเซนที่ศึกษากันโดยทั่วไปแต่อย่างใด แม้ ดิข นัท ฮันท์ จะเน้นแนวปฏิบัติเรื่องการเจริญสติและแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ก็มิได้หมายความว่า ดิข นัท ฮันท์ ละเลยข้อธรรมอื่น ๆ พุทธศาสนานิกายเซนในทัศนะของ ดิข นัท ฮันท์ ยังคงเน้นความสำคัญของการปฏิบัติธรรมมากกว่าการศึกษาจากตำราและคัมภีร์ต่าง ๆ โดยเน้นที่การเจริญสติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้มีประสบการณ์ทางธรรมโดยตรงและตระหนักถึงการดำรงอยู่อย่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง เมื่อบุคคลตระหนักถึงสังขารมประการนี้อย่างแท้จริงแล้วก็นับได้ว่าเป็นการได้ประจักษ์พุทธภาวะภายในตนเอง แม้เซนจะแบ่งเป็น 2 นิกายใหญ่ ๆ คือรินไซเซนและโซโตเซน แต่เนื่องจากเซนในทัศนะของ ดิข นัท ฮันท์ เป็นเซนในฐานะที่ได้มีการนำมาปรับใช้ในโลกแห่งความจริง ดิข นัท ฮันท์ จึงนำกุศโลบายต่าง ๆ ของเซนทั้ง 2 นิกายมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ในขณะที่เซนโดยทั่วไปที่เราศึกษาเป็นเซนในฐานะที่เป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณในขั้นต้นเราจึงอาจเข้าใจว่าเซนในทัศนะของ ดิข นัท ฮันท์ แตกต่างจากเซนโดยทั่วไป